

Börtönügyi Szemle

2004. 2. szám

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévenként * Huszonharmadik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LÖRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN

Mb. felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Az előkészítés és a tördelés
a BVOP Sajtókapcsolatok
Osztályán készül.

A nyomdai munkálatokat
a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

FLAMICH OTTÓ

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Balogh Attila kiemelt főreferens, BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya; **Dr. Bodnár Lajos** jogász, újságíró; **Dr. Csernyánszky Lajos** ügyvezető elnök, Segítő Kezek BVD Alapítvány; **Deák Ferenc István** kiemelt főelőadó, BVOP Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya; **Fliegauf Gergely** kiemelt főelőadó, BVOP Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya; **Dr. Gaál Irén** bíró, Fővárosi Bíróság; **Garami Lajos** főosztályvezető, BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya; **Győri Zoltán** intézetparancsnok, Bv. Központi Ellátó Intézménye; **Ilovicsné Török Ágota** főmunkatárs, BVOP Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya; **Dr. Király Klára** ügyvédjelölt; **Dr. Nádasi Béla** főiskolai adjunktus, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Ruzsonyi Péter** tanszékvezető, RTF Bv. Tanszék; **Sztodola Tibor** főiskolai tanársegéd, RTF Bv. Tanszék; **Tüske János** intézetparancsnok, Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet; **Dr. Vigh József** prof. emeritus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar; **Dr. habil. Vóko György** osztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség.

A fotókat Milkovics Pál
és Kovács Gy. László készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot (különös tekintettel a jogtörténeti vonatkozásokra és az EU jogharmonizációs tematikára), a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetét és tartalmaért a szerző vállalja a

Közlési feltételek

felelősséget. A kéziratokat éppen ezért kérjük írjuk alá, tüntessék fel munkahelyüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stílusítására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza és nem örüznk meg!

Dr. Vigh József prof. emeritus

A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve

Történeti visszapillantás

A magyar büntető igazságszolgáltatás alapelveiben nem tér el lényegesen az európai országok igazságszolgáltatási alapelveitől. Leginkább azonban a német, az osztrák és más közép-európai államok igazságszolgáltatásához hasonlít. Fő tendenciájában követi a 18. század végén, a 19. század elején kialakult polgári igazságszolgáltatás alapelveit, amelyeket napjainkban „klasszikus”, vagy „neoklasszikus” elveknek nevezzük. Ezek az alapelvek szinte egyeduralkodók voltak a 20. század elejéig, illetve mindaddig, amíg a kriminológiai kutatások és nézetek be nem bizonyították, hogy az igazságszolgáltatás polgári alapelvei több tekintetben eltérnek a legújabb tudományos tételektől és a valóságtól, s így reformokra szorulnak.

A kriminológiai szemlélet elsősorban az igazságszolgáltatási rendszer ideológiai alapjait támadta, mondván, hogy a bűncselekmények visszavezetése az objektív viszonyok hatásaitól független szabad akarat koncepciójára tarthatatlan. Vagyis a *bűncselekményeknek, a bűnözésnek is éppen úgy megvannak az okai, az oksági törvényei, mint minden más jelenségnek*. S ha ezt elfogadjuk, akkor az igazságszolgáltatás, a büntetés célja sem lehet a megtorlás, az elrettentés, hanem a megelőzésre, az okok megváltoztatására kell a hangsúlyt fektetni. Továbbá: a büntetés mértékének megállapításánál sem helyes csupán a tett súlyát figyelembe venni, hanem tekintettel kell lenni az elkövető személyiségére és szociális viszonyaira is. Vagyis az igazságszolgáltatás terén *az ideológiai alapokban, a büntetés céljainak meghatározásában és a cél eléréséhez szükséges eszközök megválasztása terén új elvek alkalmazása vált indokolttá*.

Nevezetesen:

a) Az igazságszolgáltatás miértjénél, a bűncselekmények és a bűnözés elkövetési okainak megjelölésénél az objektív viszonyoktól független szabad akarat helyett az oksági törvényeket, a determinációs folyamatokat indokolt a középpontba állítani a tettes biológiai adottságai terén, a legtágabb értelemben vett szociális viszonyában és a személyiségének állapotában egyaránt.

b) Ennek megfelelően a megtorlási, az elrettentési célok helyett a megelőzési, a tudatos normakövetési célok (speciális és generális prevenció) kitűzése válik indokolttá.

c) A tetterányos büntetés helyett a bűnözés csökkentése érdekében az elkövető személyiségéhez és létfeltételeihez igazodó büntetés kiszabása lehet a hatékony eszköz.

Ezek a pozitivista, racionalista elvek a 19. század közepétől, a kriminológia atyja, Adolphe Quetelet nézeteinek megjelenésétől kezdtek megerősödni, és a 20. század elején valóra válni. A 20. század első évtizedében több országban, így Magyarországon is, megalkották a fiatalkorúak külön büntető törvényét, amelyben már a pozitivista tanok domináltak. Hasonló tartalommal jelentek meg néhány évtized múlva a többszörös elkövetőkre, a visszaesőkre vonatkozó külön törvények. Bátran elmondható, hogy *a 20. század közepén a büntető igazságszolgáltatásban a pozitivista nézetek váltak uralkodóvá, de nem kizárólagossá.*

A szakemberek jelentős része azonban az 1960-as, '70-es években úgy ítélte meg, hogy az új elvek érvényesítése nem eredményezi a bűnözés csökkenését, sőt ellenkezőleg, mintha a bűnözés növekedését segítené elő. Ezért a pozitivista tanokban csalódott szakemberek a „treatment ideológia” elavultságát, az elkövető kezelésének csődjét hangoztatva új igazságszolgáltatási alapelvek, reformok alkalmazását igényelték. Sokan közülük abban látták a megoldást, ha *visszatérnek a „klasszikus” elvekhez „neoklasszikus” címszó* alatt. Azaz szerintük visszaállítandó a tetterányos büntetés, a sztrikt legalitás elve, s újra hangsúlyozandó a jogállamiság elve, az alapvető emberi jogok érvényesítése, az élethez való jog prioritása, s nem utolsó sorban az ártatlanság vélelmének elve, mint a humanizmus igazi megnyilvánulásának egyik fontos területe.

A szakemberek másik csoportja azonban új utakat keresett, új, emberibb és igazságosabb elvek kidolgozásában és azok alkalmazásában vélte megvalósítandónak a korszerű igazságszolgáltatást. Ezért a bűncselekmények áldozatai felé fordultak, mondván, hogy a korszerű igazságszolgáltatás nem elégedhet meg azzal, hogy konstataálja a bűncselekmény elkövetését, megállapítja a tettes(ek) személyét, kiszabja a „méltó” büntetést, s azt megfelelő módon végrehajtatja, hanem *az áldozatot is bevonja az igazságszolgáltatásba*, hiszen őt terheli a bűncselekménnyel okozott kár, ő viseli a cselekmény okozta sérelmeket. A mai nyelven ez többek között azt jelenti, hogy *az igazságszolgáltatás csak akkor tekinthető igazságosnak, ha a megfelelő ítélet mellett az áldozatnak is igazságot szolgáltat, vagyis biztosítja az okozott kár megtérítését, orvosolja a bekövetkezett sérelmeket.* Magyarországon például jelenleg a vagyoneelleni bűncselekményekkel okozott károk alig 10%-a térül meg, azaz az igazságszolgáltatás e vonatkozásban az esetek túlnyomó többségében igazságtalannak tekinthető. Különösen rontja az igazságszolgáltatás tekintélyét, ha a kárjótétel, a sérelmek kompenzálása magánszemélyek ellen elkövetett bűncselekmények esetén marad el. A bűncselekmények áldozataival és az igazságszolgáltatás megreformálásával ma már több nemzetközi és nemzeti szerv foglalkozik. *Az ENSZ-nek, az Európa Tanácsnak különböző határozatai ösztönzik a tagállamok kormányait a bűncselekmények áldozatainak támogatására, az igazságszolgáltatásba történő bevonásukra.* Sokat tesznek az áldozatok támogatása érdekében az egyre erősödő nemzetközi és nemzeti társadalmi szervezetek is. (Ilyen például az Európai Fórum az Áldozatok Szolgálatában vagy Magyarországon a Fehér Gyűrű Áldozatvédő Szervezet.)

Mindezek az erőfeszítések azt eredményezik, hogy a fejlett államok többségében elméletileg a szakemberek nagy része már elfogadja az áldozatokkal is törődő, vagy áldozatcentrikus igazságszolgáltatást, ami leggyakrabban kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás névvel szerepel a szakirodalomban. (Joutsen—Lahti—Pölonen, 2001.) A restoratív igazságszolgáltatás ma már nemcsak elmélet, hanem egyre inkább gyakorlattá is válik, főleg a mediációs, vagy egyéb, az áldozat sérelmeit orvosló eljárás formájában. Az Európai Unió Tanácsa például már igényrel lépett fel a tagállamokkal szemben, hogy azok megfelelő helyet biztosítsanak az áldozatoknak a büntető igazságszolgáltatásban, s hogy gondoskodjanak az áldozatokért károk kompenzálásáról. (EU Tanácsa Kerethatározata, 2001.) Tehát *egy új igazságszolgáltatási elvrendszer és szervezeti forma van kialakulóban, amely eltörli, félreállítja a „klasszikus” vagy „pozitivistá” felfogás jó néhány alapelvét és szervezeti formáját.*

A jelenlegi magyar igazságszolgáltatás néhány alapelvének értékelése

Az igazságszolgáltatás alapelvei közül a jelen értékelés során csupán a jogállamiság, a szabadság, a sztrikt legalitás, az élethez való jog és az ártatlanság vélelmének elve kerül kiemelésre.

A jogállamiság elve

A jogi normákra épülő állam, a jogállam gondolata szintén a polgári forradalmak terméke. A büntető igazságszolgáltatás terén ez a gondolat a nullum crimen sine lege, nulla poena sine crimine elvében fogalmazódott meg, ami azt jelenti, hogy csak olyan magatartást tekinthetünk bűncselekménynek, amit a törvény azzá nyilvánít, s büntetni csak azt a személyt lehet, aki bűncselekményt követett el, vagyis a törvény szerint is bűnös magatartást tanúsított. Ez az alapelv lényegében a hűbéri önkényuralommal, a pallos joggal szemben fogalmazódott meg, és vált a polgári igazságszolgáltatás legfontosabb alapelvévé. Magyarországon a nullum crimen sine lege elve büntető törvényben leghatározottabban az 1878-as ún. Csemegi Kódexben, mintegy félévszázaddal a Code Penal után fogalmazódott meg, s ez időtől kezdve lett vezérlő gondolata az igazságszolgáltatásnak.

Napjainkban, különösen az 1989-ben elkezdődött rendszerváltás után feltűnően sokat hangoztatott elv lett a *jogállamiság elve*. Ezt gyakran összekapcsolják a demokrácia elvével és az alapvető emberi jogok, az emberi szabadság biztosításának igényével. A szép és magasztos elvek, illetve a hibáktól terhes valóság közti ellentmondások azonban gyakran a helyeselhető elvek eltorzításához vezetnek. A jogállamiság, a jog által biztosított szabadság elvét például többen, még vezető szakemberek is, úgy értelmezik, hogy *„mindent szabad, amit a törvény nem tilt”.*

A magyar nyelvben a törvény szűkebb fogalom, mint a jogszabály. A törvény olyan jogszabály, amelyet a parlament, a képviselői testület fogad el, hogy jóvá. Így a törvény által tiltott tevékenység mellett még sok olyan emberi magatartás jelenik

meg a társadalomban, amit nem a törvény tilt, hanem annál „gyengébb” jogszabály, mint például kormány vagy miniszteri rendelet vagy az önkormányzatok határozatai. *Ezeket az alacsonyabb szinten tilalmazott magatartásokat sem helyes szabadon tanúsítható magatartássá nyilvánítani.*

A nem törvény által, de egyéb jogilag tilalmazott magatartások mellett el kell ismernünk, hogy bizonyos magatartásokat a közérkölc, a sokak által helyeselt magatartási követelmények tilalmaznak, s ezek tilalmazásának „jogossága” sem hagyható figyelmen kívül, hiszen nem lehet törvénnyel, egyéb jogi normákkal szabályozni maradéktalanul, mindenre kiterjedően az emberi magatartásokat.

Az olyan társadalomra veszélyes, káros, nem kívánatos magatartásoknak a megengedése, szabadsága, s ennek hangoztatása, amelyeket csak a törvény nem tilt, amelyek a „nagy szabadság honát” vetítik az emberek elé, megítélésem szerint káros a mai társadalomra, de főleg a jövő társadalmára, s szükségképpen növeli a normasértő magatartások tömegét és az olyan magatartások elszaporodását is, amelyeket a törvények is tiltanak, és bűncselekményekké minősítenek. Az emberek jelentős hányada az ilyen légkörben igyekszik megkeresni a törvények kiskapuit, hézagait, s így a vélt vagy valódi egyéni érdekek maradéktalan érvényesítésére törekszik. Az emberek hajlamosak arra, hogy a „mindent szabad, amit a törvény nem tilt” elvének harsány hangoztatása következtében megfélemedkezzenek a kötelezettségeikről, főleg a törvényben elő nem írt, vagy nem a törvények által előírt kötelezettségeikről.

A törvényi tilalmon túli nagy szabadság elvéhez hasonlóan káros a társadalomra az az elvi álláspont is, amelyik a mássághoz való jogot kiterjeszti a kriminális más-ság területére is. Az egyik szakmai tanulmányban például az olvasható: „Éppen ezek az értékek – a törvényesség, a jogegyenlőség és a jogállamiság – szabnak korlátot az egyoldalú »társadalmatisításnak«, az egyén abszolút közösségi – állami alárendelésének és teszik a büntetőjogot nem csak a kriminalizálás eszközévé, hanem a személyi szabadság és az egyéni szabadság magna chartájává is. A közösség nevében nem lehet az egyént korlátlanul alárendelni, nem lehet tetszés szerint szocializálni vagy reszocializálni. Nem lehet a még oly helyesnek tartott hivatalos értékeknek alárendelve erőszakkal formálni vagy átformálni a személyiséget. Az egyénnek joga van másnak lenni, joga van individualitásához, joga van különbözőségéhez, még ha magatartását kriminálisnak is deklarálják.” (Szabó, 1989.) A szerzőt ezért az álláspontjáért megfelelő bírálat érte, s ő visszakozott, mondván, hogy nem a kriminális cselekményre gondolt, hanem csak a kriminális elképzelések szabadságának védelmét hangoztatta – noha az írott szöveg egyértelmű. Természetesen a gondolat szabadsága nem azonos a szólásszabadsággal (akár szóban, akár írásban), és még kevésbé azonos a cselekvési szabadsággal. A gondolat valóban korlátozhatatlan, még a kriminális gondolat is, de a gondolat kimondása, közlése már nem lehet teljesen szabad, bizonyos fajtájú és tartalmú gondolatok nyilvánosságra hozatala már korlátokba ütközhet, különösen, ha ezek a szavak mások jogos érdekeinek vagy jó hírvének kárt okozhatnak. De különösen érvényes ez a cselekvésre. *Senkinek sincs joga kriminális cselekmény tanúsításához*, hiszen a büntető törvénykönyv tiltja, és bün-

tenni rendeli az ilyen magatartásokat. Vagyis senkinek sincs joga mások jogos érdekeinek, mások szabadságának korlátozására, hacsak a törvény ezt elő nem írja. (Például a bűncselekménnyel gyanúsítottak szabadságának korlátozása, amelyet az igazságszolgáltatás szervei fogyanatosítanak.) *Az emberi szabadságjogok mindig csak az emberi kötelezettségekkel együtt értékelhetők.* (Vigh, 1994.) Az emberek jogaik érvényesítése során kötelesek figyelembe venni mások jogait és szabadságát. Érdekütkezés esetén mások helyzetének megértésével, az eltérő és egymásnak ellentmondó érdekek egyeztetésével célszerű eldönteni, hogy ki–ki milyen mértékben elégítheti ki jogos igényeit.

A sztrikt legalitás elve

A jogállamiság elvének értelmezése során meg kell még említeni az igazságszolgáltatás fogalmával kapcsolatos eltérő álláspontokat. A magyar alkotmány az igazságszolgáltatást a bíróságok hatáskörébe utalja, vagyis az igazságszolgáltatást a bíróságok monopóliumává teszi. Elvileg ez azt jelenti, hogy minden ismertté vált bűncselekmény esetén a bíróságnak kell ítéletet hoznia. Bűnügy másképpen: rendőrségi, ügyészségi vagy más hatósági szerv által nem zárható le, vagy ha kivételesen mégis, az nem tekinthető igazságszolgáltatásnak. *A sztrikt legalitás elve tulajdonképpen az igazságszolgáltatás magasztos funkcióját lenne hivatott biztosítani.* Az elmúlt másfél évtizedben azonban megötszöröződött a bűnözés volumene, míg az igazságszolgáltató apparátus létszáma nem növekedett ilyen mértékben. Így a büntető ügyek tisztázása és lezárása nagyon gyakran 2-3 évet is igénybe vesz. Az igazságszolgáltatás preventív hatásának csökkenését – természetesen más jelenségekkel együtt – ez a tény is elősegítette.

Minthogy a sztrikt legalitás elve lehetetlenné teszi a professzionális, a taláros testület által produkált igazságszolgáltatáson kívül minden más igazságszolgáltatási forma létezését, *nincs lehetőség arra, hogy más szervek (akár állami, akár társadalmi szervek) előtt történjék felelősségre vonás bűncselekményekért.* Ennek az állapotnak a tarthatatlanságát, káros voltát a szakemberek közül is többen elismerik, de aligha tudnak rajta változtatni, minthogy az alkotmány megváltoztatásához a parlamenti képviselők kétharmados többségére lenne szükség.

Az utóbbi években egyre gyakrabban lehet hallani arról, hogy a bíróságtól nem az igazságos ítéletet kell elvárni, hanem a törvény megfelelő alkalmazását, a bíróság az ítélelhozatalkor jogot alkalmaz. A bíróság a büntetőtörvénykönyv szerint, annak rendelkezéseit szem előtt tartva ítélkezik. A fő követelmény tehát az, hogy a törvény, a jog legyen igazságos. Ebben a megállapításban sok igazság van, hiszen a törvény állapítja meg, hogy milyen emberi magatartás minősül bűncselekménynek, és hogy milyen büntetés szabható ki az egyes bűncselekményekre. Valóban a bíróságnak „csak” a törvény adta kereteken belül van lehetősége meghatározni a büntetés milyenségét és mértékét. A magyar büntető törvénykönyv szerint a bíróság hatásköre e tekintetben meglehetősen korlátozott. Például a büntető törvény a bűncselekmények mintegy háromnegyedére, kizárólag szabadságvesztést ír elő. A fennmaradó hánya-

don belül pedig a szabadságvesztés büntetés alternatív módon még néhány %-ban ki-
szabható. (Györgyi, 1984.)

Az 1960-as, '70-es években a szocialista országokban erőteljes irányzat volt például a laikus, az úgynevezett Társadalmi Biróságok működtetése. Törvény határozta meg, hogy milyen bűncselekmények esetén járhatnak el társadalmi bíróságok. *Azokban az országokban, ahol a kriminálpolitika komolyan vette a társadalmi bírászkodást (mint például a Német Demokratikus Köztársaságban) az intézmény megfelelően, sikeresen működött, a büntető ügyeknek mintegy 20–25%-ában hozott ítéletet, szolgáltatott igazságot.* Magyarországon is bevezették a társadalmi bírászkodást a szakszervezetek felügyelete alatt. Ez a tény eleve behatárolta az elérhető sikereket, hiszen hiányzott a szakmai felügyelet, a szakmai tanácsadás. E tekintetben példaként említhető az angol magisztrátusi bírászkodás rendszere, ahol a kirendelt jogvégeztet clerk-ok következetesen ellájták a szakmai ellenőrzés funkcióját. Újabban pedig a nyugat-európai és más fejlett országokban egyre nagyobb teret hódít az igazságszolgáltatásban a mediációs eljárás, az elkövető és az áldozat tárgyalásainak, megbékélésének és az okozott kár vagy sérelem kompenzálásának útján történő igazságszolgáltatás. Becslések szerint a büntetőügyeknek mintegy 30–40%-a alkalmas arra, hogy mediációs eljárás útján rendeződjék. Magyarországon az európai uniós tagsággal remélhetőleg felgyorsul az igazságszolgáltatás megreformálása is.

Az élethez való jog elve

Ez az elv a büntető igazságszolgáltatás terén elsősorban a halálbüntetéshez, illetve annak eltörléséhez kapcsolódik. Az európai államok többségében már eltörölték a halálbüntetést mondván, hogy a legelvetemültebb többszörös gyilkosnak is joga van az élethez, mert az élethez való jog vele születik az emberrel és elidegeníthetetlen. Maga az elv elfogadható és követendő, de az indoklás nem felel meg a valóságának és frázisként hangzik. Először is *az embernek nincsenek „veleszületett” jogai. A jogokat – legyen az életbevágó vagy jelentéktelen – az a közösség adja vagy vesz el, amelyben az egyed él és tevékenykedik.* Minden jog és kötelezettség a társadalmi együttélésből, annak értékrendjéből fakad. Tehát, hogy egy közösség (legyen az család, település, állam vagy globalizált közösség) milyen jogokat ad az egyéneknek és milyen kötelezettségeket igényel, követel tőlük, az attól függ, hogy milyen értékrend alakul ki a közösségben és milyen feltételek, létfeltételek állnak rendelkezésre, avagy milyen tendenciát mutat ezek változása. *Másféle jogai és kötelezettségei voltak az embereknek az elkülönült ösközöségi társadalmakban és mások jelenleg a magántulajdonra, a gazdasági szabad versenyre, a tudásra épülő, a globalizálódó társadalmakban. Korunkban az emberi élet egyre inkább felértékelődik, s így törvényszerűen egyre inkább indokoltá válik az élethez való jog biztosítása a születéstől vagy a fogamzástól kezdve.* Ez a tendencia szülte és indokolja a halálbüntetés eltörlését. *Az elv elfogadása a szakemberek részéről azonban még nem jelentheti azt, hogy a halálbüntetést azonnal el kell törölni, hanem előbb meg kell teremteni annak előfeltételeit.* Ilyen alapvető feltétel például a lakosság többségének haladó gondol-

ködása az igazi emberi értékekről, köztük az igazságszolgáltatásról, a halálbüntetésről. Egy olyan társadalomban, amelyikben sok évtizeden át a lakosság azt hallotta, hogy minden bűncselekményt a tett súlyával arányos mértékben kell megtorolni, mert csak akkor igazságos az ítélet, természetes, hogy az emberek többsége ezt a felfogást tette magáévá. Nagyon szemléletes példája ennek a jelenlegi magyar társadalmi helyzet. A nyugat-európai országokban tapasztalható erőteljes törekvés a halálbüntetés kiiktatására Magyarországon azt eredményezte, hogy 1990-ben az újonnan létrehozott Alkotmánybíróság eltörölte a halálbüntetést, noha a lakosság túlnyomó többsége (mintegy 85%-a) ellenezte annak eltörlését. Az Alkotmánybíróság tagjai tisztában voltak ezzel a körülménnyel, és még a több száz képviselőből álló parlamentnek sem engedték át a döntést, félve attól, hogy ott sem lenne meg a szükséges szavazat a halálbüntetés eltörléséhez. De még a szakemberekből álló Alkotmánybíróságon belül sem volt teljes egyetértés. *Vagyis az Alkotmánybíróság feláldozta a demokráciát a „veleszületett”, az „elidegeníthetetlen” emberi jogok oltárán.* (Vigh, 1995.) Sokkal hatásosabb és a lakosság számára inkább elfogadható döntés lett volna, ha átmeneti időre (pl. 10–15 évre) felfüggesztik a halálbüntetés kiszabását, s életfogytig tartó szabadságvesztéssel helyettesítik. Ez idő alatt a lakosság többségével meg lehetett volna értetni, hogy *a tudomány legújabb állása szerint a bűnözés csökkentése nem a megtorló intézkedések szigorának következménye, hanem az elkövető tettének és személyiségének megfelelő értékelése, a kárhelyreállító igazságszolgáltatás, az áldozatoknak is igazságot szolgáltató, emberségesebb felelősségrevonási rendszer kiépítésének és – talán elsősorban – a társadalmi viszonyok egyéb területein jelentkező előrehaladás következménye.* A szigorúbb büntetést, s a halálbüntetés visszaállítását igénylő „feszítsd meg őt” hangulat napjainkban abból fakad, hogy az áldozatok többségükben nem kapnak semmiféle kompenzációt. Ezért úgy vélik, ha már nem térül meg káruk, vagy nem orvosolják a bűncselekménnyel okozott sérelmeiket, akkor legalább „feszítsék meg”, szigorúan büntessék meg az elkövetőket. Gyakorlati tapasztalatok, a már foganatosított mediációs eljárások igazolják, hogy azok az áldozatok, akik kártérítéshez jutottak, már nem hívei a szigorú büntetésnek. A kriminálpolitika és a „nagy” politika vezetői Magyarországon jelenleg többségükben a polgári társadalom kezdetén kialakult „klasszikus” és a némileg megváltoztatott „neoklasszikus” kriminálpolitikai elveket vallják magukénak, s ezt próbálják megvalósítani a gyakorlatban. A klasszikus elvek hangoztatása és a restoratív igazságszolgáltatás legalább részbeni bevezetése nehezen megoldható feladatnak tűnik.

A halálbüntetés eltörlésével kapcsolatban célszerű még néhány szót szólni a büntetési céllal bekövetkező egyéni és a tömeges halálokozásról. A fejlett államok néhány kivételtől eltekintve eltörölték a halálbüntetést, vagy felfüggesztették annak végrehajtását egyedi szinten. De nem így van ez az államok közötti kapcsolatban az önvédelem vagy egy másik állam megsegítése esetén. Ilyenkor a bűnös állami vezetők vagy más embercsoportok megbüntetése címén százakat és ezreket ölnek meg, akik ártatlanok, akik nem felelősök az államok között kirobbant feszültségekért. Az

ilyen háborúban a bűnösöket ritkán sikerül elpusztítani, megölni, de az ártatlanok tömegestől pusztulnak el, halnak meg az ellenség fegyvereitől. Mindezt természetesen lehet önvédelemnek, vagy az agresszió elleni fellépésnek minősíteni. Ennek fényében (vagy árnyékában) azonban a többszörös gyilkosok megmenekülése a halálbüntetéstől, s az ártatlanok tömegeinek feláldozása sokak számára más értékelést sugall. A gyakorlati tapasztalat alapján sokan úgy vélik, hogy ha nincs kompromisszum az érdekellentéték elsimítására, akkor van harc, rendszerint fegyveres harc, s a harcban győztes határozza meg a „veleszületett”, az „elidegeníthetetlen” jogokat és kötelezettségeket.

Az ártatlanság véelmének elve

Az utóbbi években gyakran és egyre gyakrabban találkozhatunk az ártatlanság véelmére történő hivatkozással, főleg politikusokkal kapcsolatban, akik valamilyen jogsértő ügy kapcsán gyanúba keverednek, vagy „érintetteké” válnak. Érdekes itt idézni Király Tibor professzor „Mit ér az ártatlanság véelme?” című tanulmányának első mondatát: „A figyelem az ártatlanság véelme felé leginkább akkor fordul, amikor kiderül, hogy a büntető igazságszolgáltatásban valami nincs rendben, amikor nem hétköznapi hibák, tévedések fordulnak elő”. (Király, 1987.) Ez a megállapítás igaz volt a tanulmány megjelenésének idején is, de különösen igaz napjainkban, amikor az igazságszolgáltatásunk elavult, sok tekintetben igazságtalan volta nyilvánvalóvá, könnyen bizonyíthatóvá válik.

Vegyük sorba az idetartozó kérdéseket, nevezetesen az ártatlanság véelmezésének a megjelenését és történeti változásait; a fogalom különböző értelmezéseit; a fogalom használhatóságát a büntető igazságszolgáltatás, az alkotmányosság és a jogállamiság szempontjából.

Történeti áttekintés

Az ártatlanság véelmének koncepciója a polgári forradalom terméke. Az első megfogalmazás a francia forradalom idején, az 1789-ben kiadott „Az Emberi és Polgári Jogok Deklarációjá”-ban olvasható a következő szövegezésben: „Minden embert ártatlannak kell véelmezni addig, amíg a bűnösségét meg nem állapították.” (Trémmel, 2001.) Ez a megfogalmazás még nem korlátozódik a büntető igazságszolgáltatásra, hanem alkotmányos szintű, az általános emberi jogokhoz kötődik. Ettől eltérően, elsősorban a büntető igazságszolgáltatás számára fogalmazza meg az ENSZ által 1948-ban elfogadott „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata” az ártatlanság véelmét, mondván: „Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell véelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánvalóan lefolytatott perben, a védelemhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen megállapítják.”

A „szocialista” szakirodalomban is végig jelen voltak az ártatlanság véelmének problémái (Sztrogovics, 1951.; Horváth T., 1951.; Király Tibor, 1958, 1987.), mint-hogy ezen büntetőeljárás alapelv elfogadása többek szerint alkalmas lehet arra,

hogy bizonyítást nyerjen az igazságszolgáltatás humanizmusa, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása.

A vélelem többféle értelmezése

Mindenekelőtt célszerű leszögezni, hogy a vélelem – eltérően sokak nézetétől – nem véleményt jelent, nem valószínűséget tartalmaz, hanem olyan elv, ami jogviszonyokat meghatározó norma alakjában jelenik meg, s így jogokat és kötelezettségeket tartalmaz. (Király, 2000.) Ha valamit valamilyennek vélelmezünk, az azt jelenti, hogy olyannak kell tekintenünk, függetlenül attól, hogy a valóságban az olyan-e vagy sem. Például az apaság vélelme a családjogban azt jelenti, hogy azt a férfit kell a gyermek atyjának tekinteni, akivel az anya házassági kötelékben élt a gyermek fogantatási idejétől a megszületéséig. Minden joghatás ezekhez a vélelmezett állapotokhoz fűződik egészen a vélelmezett tény megdöntéséig. Ma is az a legáltalánosabb felfogás, hogy mindenkit (akár gyanúsított vagy vádlott, akár nem) ártatlannak kell tekinteni mindaddig, amíg *jogerős bírói ítélet* a bűnösséget meg nem állapította. De van egy másik felfogás is – s a nemzetközi deklarációkban rendszerint ez szerepel –, amely az ártatlanság vélelmének megszűnését nem a jogerős bírói határozathoz köti, hanem „megelégszik” bármilyen, a bűnösséget megállapító határozattal, amely *törvényes alapon nyugszik*. A két megfogalmazás között lényeges különbség van. *A jogerős bírói ítélet* rendszerint a büntetőeljárás végét jelenti, ami lehet több évnyi távolság a bűncselekmény elkövetésétől. Előfordulhat például tettenérés, szemtanúk állítása, a tettes beismerő vallomása esetén is, hogy az elkövetőt még néhány évig, a jogerős bírói ítéletig a felsorolt tények ellenére is ártatlannak kell tekinteni. Ezért reálisabb a bűnösség *törvényes úton* történő megállapítása, hiszen a törvényes út elvileg a törvénytől függően lehet az ügyészség, a rendőrség vagy más hatóság megállapítása is. *Az ártatlanság vélelmének a jogerős bírói ítélethez kötése értelmetlenné, üres frázissá teszi magát az alapelvet*. Például azokat a személyeket, akiket a rendőrség letartóztat, őrizetbe vesz az ártatlanság vélelmének fenti értelmezése szerint, minden esetben törvénytelenül, törvénysértő módon, tehát bűncselekményt elkövetve teszi, hiszen még nincs jogerős ítélet. Sőt, az elsőfokú ítélet is törvénysértésnek minősül, ha fellebbezés van, hiszen továbbra is az ártatlanság vélelme alatt álló személyt nyilvánít bűnösnek. Ezt a durva ellentmondást csökkentheti az az értelmezés, ha az ártatlanság vélelmének a megszűnése nem a jogerős bírói ítélethez, hanem a „törvényes” úthoz kötődik. De még így is számtalan kérdés marad tisztázatlan.

A jogerős bírói ítélethez kötött ártatlanság vélelme megkérdőjelezi az alapos gyanú alapján tett valamennyi intézkedés törvényességét és létjogosultságát, minthogy *az alapos gyanú nem vélelmezi a gyanúsítottak ártatlanságát, hanem megkérdőjelezi azt, valószínűsíti a gyanúsított bűnösségét*. Hiszen ha vélelmezné, akkor az „ártatlanokhoz illő” magatartást kellene velük szemben alkalmazni. A gyakori letartóztatás vagy őrizetbe vétel pedig bűncselekménynek minősülne, hiszen az ártatlanok szabadságának korlátozása a büntető törvény szerint bűncselekménynek minősül, még ha „csak” vélelmezett is ez az ártatlanság. Ilyen esetben azonban önkéntelenül

is felmerül a kérdés, hogy például tettenérés vagy beismerés és tanúvallomások esetén adható-e a rendőrségnek bűnösséget megállapító jogkör, s ha igen, akkor milyen mértékben, milyen esetekhez.

Az ártatlanság véelme, mint büntető igazságszolgáltatási alapelv nagyon sok kérdőjelet visel magán. *Magyarországon annak ellenére, hogy szakemberek, politikusok és mások is gyakran emlegetik ezt az elvet, és igénylik annak érvényesítését, a büntető eljárási törvény ilyen elvet nem ismer. Ezen elv helyett a „bűnösség véelmének a tilalmát”* igyekszik érvényesíteni, amit az alkotmány és a büntető eljárásjogi törvény is a következőképpen fogalmaz meg. „Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg.” Ezt a definíciót még a szakemberek többsége is úgy kezeli, mint az ártatlanság véelmének más szavakba öntését. Pedig *itt nem az ártatlanság véelméről, annak alkalmazásáról van szó, hanem egy másik büntető eljárási alapelvről, a bűnösség véelmének a tilalmáról* és annak érvényesítéséről.

Joggal merül fel a kérdés, hogy ha elvetjük az „ártatlanság véelmét”, mint ellentmondásos, használhatatlan büntető eljárásjogi elvet és helyette a *bűnösség véelmének a tilalma* elvet igyekszünk érvényesíteni, akkor fennmaradnak-e mindazok a követelmények, amelyeket eddig az ártatlanság véelmének az elvéből eredeztettünk. Ilyen követelmények a bizonyítás kötelezettsége; a be nem bizonyított feltevések, kételyek, valószínűségek értékelése; és a terhelt általános jogi helyzetének megfelelő biztosítása.

1.) *A bűnösség bizonyítása* a büntető ügyekben eljáró hatóságokat terheli. Ez a kötelezettség teljes mértékben összhangban van a bűnösség véelmének a tilalmával. Ebből a megfogalmazásból – argumentum a contrario – következik, hogy a gyanúsított vagy a vádlott nem kötelezhető ártatlanságának a bizonyítására, vagyis mindazon eljárásjogi tételek érvényesek, amelyeket a szakemberek az ártatlanság véelmezésének címszava alatt itt megfogalmaztak. A bizonyítási teher lényege ugyanis abban van, hogy ki viselje az esetleges bizonyítatlanság következményeit (így például a római büntetőperben még az volt a megoldás, hogy ha a vádlottat nem ítélték el, akkor a vádlót kellett elítélni). (Tremmel, 2001. 85. o.) A mai kontradiktórius büntetőeljárásban már nincs szükség a római jogihoz hasonló szigorú elmarasztalásra a bűnügyi hatóságok számára a bizonyítatlan bűnösség esetében.

2.) *A kételyek, a valószínűsített, de nem bizonyított tények értékelése* (in dubio pro reo) egyenesen következik a bizonyítási teherrel kapcsolatban elmondottakból. Ha a bűnügyi hatóságok bármilyen feltételezett tényről, ami a gyanút keletkeztette, nem tudják hitelt érdemlően bebizonyítani annak valódiságát, úgy ez a körülmény nem írható a vádlott rovására. Az ilyen kételyek, kétségek a vádlott javára irándók, vagyis ezek alapján nem lehet a bűnösséget megállapítani.

3.) *A terhelttel való bánásmódot* elsősorban a büntetőeljárás idevágó normái határozzák meg. De ezen túl a bűnügyi hatóságok kötelesek szem előtt tartani az alapvető emberi jogokra és kötelezettségekre vonatkozó alkotmányos és nemzetközi alapelveket is. Az általunk bírált és használhatatlannak minősített „ártatlanság véel-

mé”-ből egyenesen következett volna, hogy a bünygyi hatóságok ártatlanokkal állnak szemben, ártatlanokat tartanak bilincsbén egészen a jogerős ítéletig, vagy amíg más törvényes módon a gyanúsított bünösségét meg nem állapítják. A bünösség vélelmének a tilalma összefér az alapos gyanú fogalmával, és ennek alapján a bizonyítás érdekében végzett, sokszor a gyanúsított számára kellemetlen (megalázó) eljárási módszerek alkalmazásával. Az alapos gyanú nem jelenti a bünösség megállapítását, „csupán” a nevezett bünccselekmény elkövetésének, s így a bünösségnek is csak a lehetőségét, a valószínűsítését. A bünösség valószínűsítése nem zárja ki az ártatlanságot, de megkérdőjelezi azt, s így az ártatlanság vélelme alkalmazhatatlanná válik. Mindebből az következik, hogy a gyanúsítottakkal vagy a vádlottakkal szemben a büntetőeljárás folyamatában csak olyan eszközök alkalmazhatók, amelyek kizárják a bünösség vélelmét, s az alapvető emberi jogok szem előtt tartásával folytatják le a bizonyítási eljárást. A bünösség vélelmének a tilalma utat mutat a gyanúsítottakkal, a vádlottakkal szemben arra, hogy a büntetőeljárás folyamatában csak olyan eszközök alkalmazhatók, amelyek az alapvető emberi jogok szem előtt tartásával folytatják le a bizonyítási eljárást. A bünösség vélelmének a tilalma utat mutat a gyanúsítottakkal, a vádlottakkal való helyes bánásmód megválasztásához, az eljárási szabályok megalkotásához és a bünygyi hatóságok ezeken túli magatartásához egyaránt. Mint láttuk az előzőekben: az a szemlélet, hogy amit a törvény nem tilt, azt szabad cselekedni, azonos azzal a nézettel, hogy akire kiterjed a bünösség vélelmének tilalma, az ártatlan. Itt is a vélelem és a valóság azonosításáról van szó, holott a vélelem és a valóság nem minden esetben azonosak, sőt a bünccselekmények esetében a vádlottaknak mintegy 90%-ában megdől az „ártatlanság vélelme”, vagy alaptalannak bizonyul a bünösség vélelmének a tilalma, minthogy a vádlottak mintegy 90%-át bünösnek mondják ki, jogerősen elítélik a bíróságok (vagy más hatóságok). (Tremmel, 2001.) Egyesek részéről felmerülhet a kérdés, hogy ha ilyen nagy arányban „megdől” a bünösség vélelmének a tilalma, akkor célszerű-e egy ilyen elvet a büntetőeljárás egyik alapelvevé tenni, avagy új alapelvekre kell fektetni büntető igazságszolgáltatásunkat. Megítélésem szerint a bünösség vélelmének a tilalma, mint büntető igazságszolgáltatási alapelv fenntartandó.

Záró mondatok

Az igazságszolgáltatás néhány kiemelt alapelveinek rövid értékelése is azt bizonyítja, hogy az igazságszolgáltatás szervi betegségben szenved. Ezért sürgős és hatékony intézkedéseket kell tenni a gyógyítására, s ha ez nem jár kellő eredménnyel, akkor új alapelvekkel, vagy a meglévő és használható elvek következetes betartásával új igazságszolgáltatási rendszert kell kiépíteni. Célszerűnek látszik az igazságszolgáltatás elveinek és problémáinak a nyílt vitára bocsátása, mindenekelőtt a szakemberek körében, de a társadalom különböző rétegeinek, szervezeteinek a bevonásával. Legégetőbb kérdések, amelyekben modern állásfoglalás kialakítása szükséges: a sztrikt legalitás elvének és a társadalmi bíraskodás, a népi igazságszolgáltatás lehetőségének a tisztázása és az utóbbi fokozott érvényesítése; az áldozatoknak

történő igazságszolgáltatás elveinek kidolgozása és a szervezeti kereteinek megteremtése; a szépen hangzó, de elavult nézetek félretétele és helyettük új, reális és hatékony elvek kialakítása és alkalmazása, mint például a jogerős ítélethez kötött ártatlanság vélelmének kivonása a forgalomból, a mindennapi tudatból, és helyette a „bűnösség véelme tilalmának” az alkalmazása a bűnösség törvényes úton történő megállapításáig; a jogok és kötelezettségek együttes érvényesítése, a tilalmak és az előírások, az elvárások együttes értékelése.

A globalizáció feltartóztathatatlan kiszélesedése szükségképpen növeli a nemzetközi bíróságok, a nemzetközi igazságszolgáltatás hatáskörét és szervezeti kiépítettségét. Az emberek, a népek fokozódó tájékozottsága és tudásszintje egyre nagyobb mértékben teszi lehetővé a valóban demokratikus, a nép akaratának inkább megfelelő igazságszolgáltatási elvek és gyakorlat kialakítását.

Felhasznált irodalom

EU Tanácsa Kerethatározata az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról. 2001. márc. 15. (2001/220/J1)

Györgyi Kálmán: *Büntetések és intézkedések.* Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 267. o.

Horváth Tibor: *Az ártatlanság véelme a büntető perben.* = Jogtudományi Közlöny, 1951. 8. sz.

Joutsen, Matti – Lahti, Raimo – Pölonen, Pasi: *Criminal Justice System in Europe and North America.* HEUNI. Helsinki, 2001.

Király Tibor: *Mit ér az ártatlanság véelme?* = Magyar Jog, 1987. 12. sz.

Király Tibor: *Büntetőeljárás jog.* Osiris Kiadó. Budapest, 2000. 125. o.

Szabó András: *Nem csak a büntetőjognak kell tanulni a kriminológiától.* In:

Felelősség és társadalom. Felelősség a bűncselekményekért és szabálysértésekért. Nemzetközi Konferencia. Siófok, 1988. szeptember 19-24. Budapest, 1989. 273. o.

Sztrogovics, M. Sz.: *Az anyagi igazság tana a bünvádi eljárásban.* Budapest, 1951.

Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás.* Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2001. 82. o.

Vigh József: *Emberi jogok, emberi kötelezettségek és bűnözés.* = Rendészeti Szemle, 1994. 4. sz.

Vigh József: *A halálbüntetés eltörlésének időszerűségéről.* = Belügyi Szemle, 1995. 1. sz.

Dr. Gaál Irén

A hatályos összbüntetés gyakorlati problémái

Az 1998. második felétől kezdődő büntetőjog-alkotási folyamat deklarált célja volt a büntetési célok eléréséhez szükséges eszközök közül a megtorlás előtérbe helyezése, annak ellenére, hogy még egyetlen vizsgálat sem mutatott ki konzisztens összefüggést a megtorlás növelése és a bűncselekmények számának alakulása között.

Finkey Ferenc a XX. század elején felhívta a figyelmet arra, hogy az „egyéni szabadságjogok, a törvény előtti egyenlőség elismerése után (...) igazán megszegyenítő anakronizmus lenne az elrettentések büntetési cél gyanánt hirdetése (...) A jogkövető állampolgárokat a csekély büntetés lehetősége is elriasztja, a többszörös visszaesőnek a hosszú tartam semmi” (írta ezt 1921-ben). Ehhez én hozzátenném, hogy az aránytalan büntetés még a legjámborabb „megtévedőt” is profi bűnözővé teheti.

A jogalkotó az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel (a szervezett bűnözés elleni törvénycsomag) nem túl szerencsésen szigorította a Btk. Általános Részének szabályait, köztük az összbüntetés jogintézményét is.

A jogalkotó vélhetően abból indult ki, hogy az összbüntetés az elítéltek részére pusztán kedvezmény, ezért az addigi teljes körű összbüntetés lehetőségét a quasi halmazati viszonyban álló összbüntetésre szorította. A Btk. 92. § (1) és (3) bekezdésének hatályos rendelkezése szerint összbüntetésnek csak akkor van helye, ha az elítélt valamennyi bűncselekményét a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedése előtt követte el.

A quasi halmazati viszonyban nem álló büntetések összbüntetésének kriminálpolitikai indoka eredendően az volt, hogy a folyamatosan töltött büntetések hosszú tartama az elítélt személyiségében olyan torzulásokat okoz, amely már nem szolgálhatja a büntetési célokat, így éppen a társadalom védelme ellen hat. Büntetés-tani oldalról ezt a megállapítást természetesen lehet vitatni, azonban a jogalkotó úgy szűkítette az összbüntetés lehetőségét, hogy nem számolt a büntető és büntetés-végrehajtási normarendszer egészével.

A magyar jogfejlődés során a Csemegi Kódextől az 1978. évi IV. törvényig mind a büntető, mind a büntetés-végrehajtási normarendszer lényegében egyetlen (egységesített) végrehajtandó szabadságvesztésre épült, amelyet éppen a teljes körű összbüntetés – a korai időkben: egységesítés – volt hivatott létrehozni. Ennek gyakorlati értelme az – nevezhetjük oknak vagy éppen okozatnak –, hogy a végrehajtandó szabadságvesztéseket az elítélt a bevonulástól a szabadulásig – mintegy természetes egységként – egy büntetésként éli meg. A szabadságvesztés végrehajtásá-

ra hivatott büntetés-végrehajtási szervezet feladatai ellátásának pedig objektív alappillére volt a bevonulástól a szabadulásig tartó – a szigorútól az enyhébb felé haladó – egyetlen és egyfokozatú szabadságvesztés.

Az összbüntetés szűkítése ezt a „természetes” és szükséges egységet de iure megbontotta, ezzel a történelmileg teljes körű összbüntetésre épülő, koherens büntető és büntetés-végrehajtási jogrendszerben alapvető, és a jogalkalmazás szintjén ki-küszöbölhetetlen ellentmondásokat szült, és azonos feltételek mellett aránytalan büntetéseket eredményezett.

Témám szempontjából a büntetési célok elérésének minimális feltételét

- a büntetési cél elérését optimálisan szolgáló koherens, a szükségesség és arányosság elvét szem előtt tartó jogalkotás és
- a joglogikai elvek alapján értelmezhető és értelmezendő jog egységes alkalmazásában látom.

Az összbüntetés szűkítéséből eredő aránytalanságok és más anomáliák demoralizálják az elítélte közösséget, ami önmagában is a büntetési célok elérését veszélyezteti.

Dolgozatommal bizonyítani remélem, hogy

- a szűkítés az eredeti – szigorító – célt sem érte el, sőt esetenként a „kezdő” elkövetővel szemben a „profi” bűnözőt hozza kedvezőbb helyzetbe;
- a büntetések aránytalanok, így alkotmányellenesek;
- a szűkítés a büntetési cél elérésének reménye nélkül számottevően növeli a büntetés-végrehajtás élömunka és költségigényét is.

Történeti áttekintés

Az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi Kódex) összbüntetésnek nevezte a tc. 96. § szerinti halmazati büntetést, továbbá a 104. § szerinti összbüntetést is.

„104. § A jelen fejezetben foglalt határozatok akkor is alkalmazandók

- 1. ha valaki külön ítéletek által több rendbeli szabadságvesztésre ítéltetett;*
- 2. ha az elítélt szabadságvesztés büntetésének végrehajtása alatt már jogerejű elítélése előtt elkövetett más büntetendő cselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre utólag ítéltetik el.”*

Az anyagi jogi összbüntetés nem tett különbséget quasi és nem quasi (a továbbiakban q és nq) halmazati viszonyban álló ítéletek között, minden esetben a halmazati szabályokat kellett alkalmazni.

A kódex hatálybalépéséről szóló 1880. évi XXXVII. tc. 36. §-a a büntetési tartamok teljes kumulációját írta elő, ha az elítélt az újabb ítélettel elbírált bűncselekményét a korábbi büntetés tényleges végrehajtása alatt követte el, azzal a korlátozással, hogy az össztartam a 20 évet nem haladhatta meg.

A törvény egyesítésen az azonos fokozatú büntetések tartamának összeadását, míg egységesítés alatt a különböző fokozatú büntetések összeadását értette. Különböző fokozat esetén a büntetést általában a hosszabb tartamra rendelt fokozatban kellett végrehajtani.

A Bűnvádi Perrendtartás 1886. évi XXXIII. tc. 517. §-a megteremtette a perjogi (utólagos) összbüntetés lehetőségét.

„Bp. 517. § Ha valakit különböző jogerős ítéletekkel több szabadságvesztésre ítélték, és az ítéletek hozásánál az összbüntetésre, illetőleg a büntetések egyesítésére nézve irányadó szabályokat (1878. évi V. tc. 96. §-a, 1880. évi XXXVII. tc. 36. §) nem alkalmazták, a büntetések utólag összbüntetésbe foglalandók, illetőleg egységesítendők.”

E rendelkezésekkel a magyar büntető jogalkotásnak és jogalkalmazásnak az elítélt bevonulásától a tényleges szabadulásig egy végrehajtandó szabadságvesztéssel kellett számolnia.

Az 1950. évi II. tv. (Btá.) 57. §-a a korábbi anyagi és perjogi összbüntetést egységesen utólagos összbüntetesként szabályozta, a mérsékelt kumuláció elve alapján. Az összbüntetések tartamának megállapításánál pedig nem a halmazati szabályokból, hanem a kiszabott büntetésekből kellett kiindulni. Az összbüntetés tartamának megállapításánál határozott különbséget tett q és nq büntetések között.

Az 1961. évi V. tv. (Btk.) megszüntette az „utólagos” összbüntetés elnevezését, mert a halmazati büntetést a terminológia szintjén is elhatárolta az összbüntetéstől.

Az 1978. évi IV. tv. a történeti jogfejlődést összegezve a 92-96. §-aiban szabályozta az összbüntetés jogintézményét. Ez a kodifikációs folyamat hozta létre a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr-t, illetőleg a további büntetés-végrehajtási jogszabályokat, utasításokat, amelyek – a szabadságvesztés végrehajtását illetően – a teljes körű összbüntetésre épültek.

A rendszerváltás után a jogalkotó a büntető és végrehajtási normarendszerben a jogállami igényeket érvényesítő rendelkezéseket építette be, majd 1996-ban és 2002-ben rendeletekben szabályozta a végrehajtásra kötelezett szervnek konkrét feladatait, igazgatási folyamatait. Annak ellenére, hogy az összbüntetést szűkítő rendelkezés már hatályos volt, a jogalkotó a bíróság és más szervek feladatáról rendelkező 9/2002. (IV.9.) IM rendelet szabályait is a teljes körű összbüntetésre építette. Egyébként a Vhr. a szűkítéssel összefüggő ellentmondások kiküszöbölésére önmagában nem is lett volna alkalmas.

Az 1978. évi IV. tv. 93. § (2) és (4) bekezdése jelentős különbséget tett quasi és ilyen viszonyban nem álló büntetések összbüntetési tartama között.

„(2) Az összbüntetés tartamát – az összbüntetésbe foglalandó büntetések alapulvételével – úgy kell megállapítani, hogy az haladja meg a legsúlyosabb büntetést, de ne érje el a büntetések együttes tartamát (nq).”

„(4) Ha valamennyi bűncselekményt a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedése előtt követték el, az összbüntetés tartamát úgy kell meghatározni, mintha halmazati büntetést szabnának ki. Az összbüntetés tartamának el kell érnie a legsúlyosabb büntetést, de nem érheti el a büntetések együttes tartamát (q).”

A Legfelsőbb Bíróság 151. számú állásfoglalásában az összbüntetés feltételeire, tartamának megállapítására adott iránymutatást.

Témám szempontjából az összbüntetés tartamával összefüggő iránymutatásnak van jelentősége. Eszerint a Btk. 93. § (2) bekezdésében meghatározott esetben (nq)

az elengedés mértéke a kisebbik büntetés 1/3-áig terjedhet. A Btk. 93. § (4) bekezdése esetén (q) a kisebbik büntetés 3/4-ede is elengedhető, ha azonban az elítélt az egyik cselekményt a másik ítélet meghozatala után, de annak jogerőre emelkedése előtt követte el, az elengedés mértéke csak a kisebbik büntetés 1/2-éig terjedhet.

A bíróság e mértékektől plusz-mínusz eltérhetett, azonban döntését – a kétszeres értékelés tilalmának betartása mellett – indokolnia kellett. (A jelenleg hatályos 3/2002. Büntető Jogegységi határozat a quasi büntetések vonatkozásában a vázolt szabályokat átvette).

A hatályos összbüntetési szabályok

Az 1999. évi március 1-jén hatályba lépett 1998. évi LXXXVII. tv. (a szervezett bűnözés elleni törvénycsomag) 25-26. §-a az összbüntetés lehetőségét a quasi halmozati viszonyban álló büntetésekre szorította.

A szűkítő rendelkezés a több mint száz éve kialakult teljes körű összbüntetésre (egységesítésre) épülő büntető és büntetés-végrehajtási normarendszerben a jogalkalmazás szintjén (értelmezés) feloldhatatlan kollíziót okozott.

A büntetés-végrehajtás szervezete és a bv. bíró – a hatáskörébe tartozó jogintézmények alkalmazása során – nem tud mit kezdeni a folyamatosan érkező, különböző fokozatú, de összbüntetésbe nem foglalható, de facto folyamatában egységes, de iure pedig elkülönülő szabadságvesztésekkel. Az elítéltek pedig szubjektíve az aránytalanságon túl a szerzett jogok elvesztését is igazságtalannak érzik.

A legsúlyosabb anomáliák kiküszöbölése érdekében a jogalkotó 2000. március 1-jén hatályba lépett 1999. évi CXX. törvénnyel (3-4. §) beiktatta a Btk. 48/A. §-át, továbbá a Bv. tvr. 24/A. §-át és a Bv. tvr. 48. §-át új (4) bekezdéssel egészítette ki. E szabályok csak látszólag oldották meg a problémákat, sőt újabbakat indukáltak.

A büntetés aránytalansága

Büntető és bv. bírói tapasztalataim alapján az összbüntetés szűkítése a normarendszer koherens egységét megbontva aránytalan büntetéseket eredményezett, amely a büntetés legális, jogállami funkcióját, a preventív büntetési célokat alapjaiban veszélyezteti.

Az egyes példák kidolgozásánál figyelmen kívül hagytam a büntetés kiszabás normatív szabályait, így a konkrét aránytalanság érzékeltetése érdekében csak a tettehhez igazodó mértékeket használtam.

1. A végrehajtandó szabadságvesztését kitöltő „B” barátjával, a büntetlen „A”-val 1999-ben társtettesként 1. rb. lopás büntetést követik el.

A visszaeső „B” az utolsó tárgyalás előtt taktikusan kimenti magát, így a bíróság csak a kezdő „A”-t ítéli 1 évi börtönbüntetésre, amelynek végrehajtását próba-időre felfüggeszti. Ezután a bírót áthelyezik, így az eljárás „B”-vel szemben elhúzódik. Az „A” elleni ítélet ellen az ügyész fellebbezéssel él, amelyet azonban a másodfokú ügyész visszavon. Ennek tényéről, az ítélet jogerőre emelkedéséről „A” mit sem tud.

Az ítélet jogerőre emelkedését követő napon „A” és „B” szintén társtettesként súlyosan minősülő lopásokat követnek el, amely miatt a bíróság velük szemben 4-4 évi börtönbüntetést szab ki, „A”-val szemben elrendeli a felfüggesztett 1 évi szabadságvesztés végrehajtását is. Időközben „B” lopás büntetett a másik bíróság jogerősen elbírálja, a kiszabott büntetés 1 évi végrehajtandó börtönbüntetés („B” különös visszaeső).

A kezdő „A” büntetése összbüntetésbe nem foglalható, a profi „B” büntetéseivel viszont igen. „B” büntetésének tartama összbüntetéssel 4 év 3 hónapi börtönbüntetés lesz, jó magaviselet esetén a büntetés kb felének letöltése után eggyel enyhébb, fogház fokozatba kerülhet, így feltételes kedvezménnyel a letöltendő tényleges tartam: 2 év 10 hónap. Egyébként „B” enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának kedvezményében (EVSZ) is részesülhet, 2 év 5 hó letöltése után (Bv. tvr. 7. §, 28/A. §), amelynek révén pl. legfeljebb havi 4 alkalommal 24 óra elhagyhatja az intézetet is.

A kezdő „A” büntetésének össztartama 5 év, 1/4-ed feltételes kedvezménnyel 3 év 9 hónap tényleges letöltése után szabadulhat. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII.12.) IM rendelet 194. §-a szerint a bv. intézet akkor tehet előterjesztést az eggyel enyhébb fokozatba helyezésre (az elítéltek erre nincs alanyi joga), ha az elítélt ellen nincs büntetőeljárás folyamatban. Formál-logikai értelmezés szerint, ha a büntetőeljárás kizáró ok, a további büntetés (res iudicata) még inkább az.

A Bv. tvr. 28/A. § (2) bekezdés e) pontja EVSZ-t kizáró okként szabályozza azt, ha az elítélt ellen több, összbüntetésbe nem foglalható végrehajtandó szabadságvesztést vesznek foganatba. „A” tehát sem enyhébb fokba, sem EVSZ-be nem kerülhet, míg a 4 évet ki nem állja.

A példából több következtetés is levonható:

- a/ A quasi halmazatban lévő ítéletek halmozódása alapvetően két okra vezethető vissza:
 - az igazságszolgáltatás érdekkörén belüli okra
 - és/vagy a terhelt időhúzó magatartására.

Még ha pusztán büntetés-tani szemszögből kedvezménynek is tekintjük az összbüntetést, akkor is a hatályos törvény a profi bűnözőt gyakran kedvezményben részesíti, míg a kezdőt bünteti.

b/ A szűkítő rendelkezések folytán „A” a büntetése tekintetében egy sorba kerül „B”-vel és azzal is, aki a cselekményt például jogerősen kiszabott, végrehajtandó szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt visszaesőként követte el.

c/ Sőt, azonos feltételek mellett a bűnözésben kezdő „A” büntetésének tartama a visszaeső „B” büntetésénél 9 hónappal hosszabb.

d/ Azonos büntetés-végrehajtási magatartás és más azonos feltételek esetén - „B” enyhébb fokozatba helyezésével – a feltételes szabadsággal csökkentett büntetések különbözete a kezdő „A” terhére még nagyobb: 10 hó 19 nap, „B” EVSZ engedélyezésével pedig további jelentős kedvezményekhez jut.

e/ A különbséget súlyosítja, hogy „B” még az összbüntetéssel csökkentett büntetésének egy részét fogházban is töltheti és 1/3-ad kedvezménnyel szabadulhat.

f/ Látható, hogy a bv. intézet „A” elkövetőnél elesik két kriminálpszichológiai nevelési eszköz (EVSZ, enyhébb fok) alkalmazásától, így ennek lehetősége „A”-t nem orientálja jogkövető magatartásra. Ez a helyzet önmagában is növeli a bv. intézetnek a biztonságos végrehajtásra fordított élömunka- és költségigényét.

Egyébként teljes körű összbüntetés esetén „A” összbüntetésének tartama 4 év 8 hó börtönbüntetés lenne, ami álláspontom szerint megfelelően tükrözi a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti elkövetés súlyát.

2. A terheltet 1 évi fogházbüntetéséből engedélyezett feltételes szabadság és további 1 évi felfüggesztett fogházbüntetés próbaideje alatt elkövetett bűncselekmény miatt a bíróság 4 évi börtönbüntetésre ítéli, a feltételes szabadságot megszünteti, és a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását is elrendeli, továbbá a terheltet a feltételes szabadság kedvezményéből kizárja. A kétszer 1 évi fogházbüntetés összbüntetésbe foglalható, a 4 évi börtön nem.

A kétszer 1 év összbüntetési tartama 1 év 3 hó, fokozata fogház, sőt a feltételes szabadság lehetőségét semmi nem zárja ki. A kitöltendő össztartam így 5 év 3 hó, amely kedvezménnyel 4 hónappal csökkenhet. Teljes körű összbüntetés esetén az össztartam 5 év 6 hónap lenne, fokozata börtön, amelyből feltételes szabadságra nem lenne bocsátható.

Látható, hogy az elítélt összbüntetés hiányában jóval kedvezőbb helyzetbe került, hiszen a letöltendő össztartam önmagában is kevesebb, mint a teljes körű összbüntetés (3 hónappal), továbbá az összbüntetéssel érintett tartamot fogház fokozatban töltheti le, anélkül, hogy magatartásával a Btk. 46.§ (1) bekezdésének alkalmazását kiérdemelte volna. Az összbüntetés szűkítő rendelkezése tehát ilyen és hasonló esetekben a büntetés-végrehajtás kriminálpszichológiai nevelési eszközként funkcionáló jogintézmények jelentőségét is devalválja.

A többszörös összbüntetés problémái

Az elítélt időben elkülönülve kap különböző részbën quasi halmazati viszonyban álló ítéleteket (általában ez jelentős számban fordul elő).

Az elítélt a következő büntetéseket kapja:

sorszám	jogerő napja	elkövetési idő	büntetés
1.	2001. V. 10.	1999.	4 hó
2.	2001. XII. 10.	1998.	4 év
3.	Összbüntetés		4 év 1 hó
4.	2002. V. 10.	2001. VIII. 10.	5 év

Újabb quasi összbüntetésnek csak akkor van helye, ha az elítélt valamennyi cselekményt a legkorábban hozott ítélet jogerőre emelkedése előtt követte el.

Esetünkben a 4. számú ítélet csak a 2. számú alapítélettel áll quasi halmazati viszonyban, ezért újabb összbüntetésre nincs lehetőség. Utólagos összbüntetési eljárásra sincs törvényes lehetőség, hiszen a Be. 575. §-a ezt csak akkor engedi meg, ha „erről a jogerős összbüntetési ítélet nem, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett”. Esetünkben ilyen helyzet nem áll fenn.

A példából megállapítható, hogy a korábbi összbüntetéssel az újabb 5 évet már nem lehet összbüntetésbe foglalni, tehát az elítéltnak – a **quasi összbüntetésre való alanyi joga ellenére** – összesen 9 év 1 hó szabadságvesztést kell letöltenie.

Teljes körű összbüntetés esetén a büntetés tartama 6 év 3 hónap lenne, vagy ha a 4. számú cselekményt a 2. számú ítélet kihirdetése után, de jogerőre emelkedése előtt követte volna el, büntetése 7 év 1 hónap lenne. A semmivel sem magyarázható különbség még az utóbbi, terhesebb számítási mód esetén is 2 év.

Értelmezési problémák

1. A büntetés-végrehajtási jog a büntető jogszabályok egységes rendszerén belül viszonylag elkülönült jogág. A viszonylagos elkülönülés azonban nem jelenti azt, hogy eltérő joglogikai elvek érvényesülnének a különböző szankciók megítélésénél. Így például a büntetés-végrehajtásban is érvényesül a kétszeres értékelés tilalma, amely kizárja, hogy a bv. bíró kétszeresen értékelje ugyanazt a tényt, helyzetet, állapotot.

Például az elítélt egyhuzamban töltött - de iure különálló - szabadságvesztésének végrehajtása során az első büntetése alatt zsarolás büntetést követi el zárkátársa sérelmére, ezért a bv. bíró az 1. számú ügyben az elítéltet nem bocsátja feltételes szabadságra. E büntetése kitöltése után fogamatba veszik a másik büntetést is. Ennek végrehajtása alatt az elítélt kifogástalan magatartást tanúsít és a feltételes szabadság egyéb feltételei is fennállnak.

A bv. bíró – a kétszeres értékelés tilalma miatt – nem tehet mást, minthogy az elítélt korábbi büntetésének végrehajtása alatt tanúsított magatartását a kedvezmény megítélésénél mérlegelési köréből kirekeszti, és az elítéltet feltételes szabadságra bocsátja.

2. A feltételes szabadság hatályos jogintézménye egyébként önmagában is rendkívül ellentmondásos. A Btk. 47. § (1) bekezdése szerint „a bíróság a határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítéltet feltételes szabadságra bocsátja, ha – különösen a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartására és arra a készségre tekintettel, hogy törvénytisztelő életmódot fog folytatni, **alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető**”.

A Btk. 48/A. § (1) bekezdésének implicit tartalma szerint az elítélt az összbüntetésbe nem foglalható, de folyamatosan töltött büntetésekből külön-külön feltételes szabadságra bocsátható, ha azt a bíróság a Btk. 47. § (4) bekezdése alapján nem zárta ki. A hatályos törvény szerint tehát a bv. bíró úgy engedélyezi az elítélt feltételes szabadságát, hogy vele szemben további végrehajtandó szabadságvesztést kell fogamatba venni, így nem állítható, hogy a feltételes szabadságra bocsátással szemben további szabadságelvonás nélkül is elérhető lennének a büntetési célok. Ez a tény tehát önmagában ütközik a Btk. 47. § (1) bekezdésbe foglalt feltétellel. A bv. bíró ezért nem tehet mást, minthogy a további szabadságvesztés tényét mérlegelési köréből kirekeszti.

Teljes körű összbüntetés esetén a bv. bíró az elítélt törvényisztelő életmódra törekvésének megállapítása körében figyelembe vette azt is, hogy van-e ellene büntetőeljárás, például az ítélet jogerőre emelkedése után, de a végrehajtás megkezdése előtt súlyos bűncselekményeket követett el, mert ez valószínűvé tette, hogy adott esetben a büntetési célok nem valósultak meg.

A hatályos jogszabályi környezet, illetőleg a „többen benne van a kevesebb” elvére figyelemmel a bv. bíró itt sem tehet mást, minthogy a feltételes kedvezmény megítélésénél mérlegelési köréből ezt a tény is kirekeszti.

3. A szabadságvesztés fokozatváltoztatásának (Btk. 46. §, Bv. tvr. 7. §, 6/1996. [VII. 12.] IM rendelet 194. §) lényege, hogy a bv. bíró – a bv. intézet előterjesztése alapján – az elítéltet a szabadságvesztés hátralévő idejére egygyel enyhébb, vagy egygyel súlyosabb fokozatba helyezheti. Az enyhébb fokozatba helyezés iránti előterjesztés feltétele, hogy az elítélt ellen ne legyen büntetőeljárás folyamatban. A jogintézmény járulékos jellegéből következik, hogy hatálya kizárólag arra a büntetésre terjed ki, amellyel összefüggésben a bíróság elrendelte.

1999. március 1-je előtt a büntetés-végrehajtásban a fokozatváltás igen jól funkcionáló kriminálpszichológiai eszköz volt. Budapest területén havi 10-20 előterjesztés érkezett, jelenleg évente sem érkezik ennyi. Ennek oka a teljes bizonytalanság. Az előterjesztésre jogosult bv. intézetek – egyébként helyesen – nem tesznek előterjesztést olyan elítélt vonatkozásában, akivel szemben további, összbüntetésbe nem foglalható szabadságvesztés vár végrehajtásra. Ha ugyanis a 6/1996. IM rendelet 194. §-a alapján az előterjesztést az elítélt elleni büntetőeljárás kizárja, az ennél súlyosabb (res iudicata) esetben a fokozatváltás szintén nem engedélyezhető.

4. Elítélt 2 év börtönbüntetést és 1 évi fogházbüntetést tölt. Első büntetése alatt súlyos fegyelemsértéseket követ el, ezért a bíróság fegyház fokozatba helyezi. A büntetés letöltése után vele szemben foganatba veszik az 1 évi fogházbüntetést. A súlyosabb fokozatba helyezés csak a 2 évi büntetésre terjed ki, így az elítélt úgy kerül az utolsó évben fogház fokozatba, hogy erre a legkevésbé sem érdemes. Teljes körű összbüntetés esetén büntetésének össztartama 4 hónappal csökkenne ugyan, de fokozata börtön, illetőleg a bv. bírói végzés alapján fegyház lenne.

5. A fokozatváltozás a feltételes szabadság megszüntetése esetén összbüntetés hiányában eddig nem ismert problémát is felvet. Például az elítéltet a bv. bíró egygyel enyhébb fogház fokozatba helyezte, majd feltételes szabadságra bocsátotta. A terheltet a feltételes szabadság próbaideje alatt elkövetett bűncselekmény miatt börtönbüntetésre ítélik, és vele szemben a feltételes szabadságot megszüntetik. Kérdés, hogy az összbüntetésbe nem foglalható korábbi büntetését milyen fokozatba kell végrehajtani. Nézetem szerint a feltételes szabadság a bv. bírói határozatot nem szünteti meg, a feltételes szabadság megszüntetése pedig szintén nem érinti azt.

A feltételes szabadság alatti bűnelkövetés önmagában ugyanis nem szolgálhat a Btk. 46. § (2) bekezdésének alkalmazására (a bv. bírói határozat hatályon kívül

helyezésére), hiszen a feltételes szabadság próbaideje a szabadságvesztésbe nem számít be, így az ez alatti magatartásnak nincs relevanciája. Mindezekre figyelemmel a megszüntetett feltételes szabadság miatt a büntetésből hátramaradt részét a bv. intézet a bv. bírói végzésben meghatározott fokozatban köteles végrehajtani. Ez azonban az elítéltnak szintén olyan kedvezményt biztosít, amely végső soron a büntetés céljai ellen hat.

6. A Bv. tvr. 24/A. §-a halmozódó ítéletek esetén végrehajtási sorrendet állít fel. E szerint „ha az elítélten több határozott tartamú, összbüntetésbe nem foglalható szabadságvesztést kell végrehajtani, előbb mindig a szigorúbb fokozatú, az azonos végrehajtási fokozatban lévő szabadságvesztések közül pedig azt kell végrehajtani, amelyikből az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra.

„(2) A szabadságvesztés folyamatban lévő végrehajtását az (1) bekezdés szerinti végrehajtási sorrend érvényesítése érdekében meg kell szakítani”.

Fiatalkorú esetén a Bv. tvr. 48. § (4) bekezdése alapján a fiatalkorúak börtönében vagy fogházában letöltendő szabadságvesztés esetén a 24/A. § rendelkezése csak a felnőtt korban elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés tekintetében alkalmazható.

Például a felnőtt korú elítélt 1 év fogházbüntetését tölti, ez alatt érkezik vele szemben 2 év börtönbüntetés. A bv. intézet a fogházbüntetést megszakítja, és foganatba veszi a börtönt. Ezt követően az elítélttel szemben újabb, az 1 éves fogházbüntetéssel quasi halmazati viszonyban álló 3 évi börtönbüntetés érkezik, amelyet a bíróság összbüntetésbe foglal (tartama 3 év 4 hó) és feltételes szabadságból kizárja. Ezért a bv. intézet most már a börtönbüntetést is megszakítja és foganatba veszi az összbüntetéssel kiszabott börtönbüntetést.

A 19 éves elítélt tölti 2 évi fk. börtönbüntetését. Bevonulása előtt – 18. életévének betöltése után – újabb csoportos rablás miatt 4 év fegyházbüntetésre ítélik. A Bv. tvr. 48. § (4) bekezdésére figyelemmel előbb az fk. börtönt kell letölteni. Teljes körű összbüntetés esetén a büntetés 4 év 6 hónapi fegyházbüntetés lenne, és a végrehajtás a súlyosabbtól az enyhébb felé haladva jól szolgálná a büntetési célokat. Összbüntetés hiányában pszichológus a megmondhatója, hogy a végrehajtási sorrend milyen motivációs folyamatokat indít el az elítélt tudatában, de aligha ösztönzi őt törvénytiszelő életmódra.

A 6/1996. IM rendelet kötelezi a bv. intézetet, hogy a büntetés foganatba vételéről, megszakításáról, újra foganatba vételéről különböző szerveket (kb. 8–10) értesítsen. E jogszabályi kötelezettség önmagában is jelentős élömunka és költségigénnyel jár. Ezen túlmenően még az igen jól felkészült dolgozók számára is hihetetlen megterhelést jelent, hiszen a megszakítás és foganatba vétel a munkafolyamatban jelentősen növeli a hibaveszélyt, amely a büntetés-végrehajtásban jogellenes fogvatartásban manifesztálódhat.

7. Érdemes szót ejteni az összbüntetés lehetősége vizsgálatának nehézségeiről, amely az elítéltek jogait, törvényes érdekeit merőben sértheti. Az összbüntetéshez szükséges információ teljessége a bv. intézeteknél biztosított. A

jelen helyzetben azonban esetenként még gyakorló bírának is gondot okoz az összbüntetés lehetőségének vizsgálata, de nincs a teljes információ birtokában sem. A bv. intézetek dolgozói viszont nem jogi végzettségűek, így nehézséget jelent annak eldöntése, hogy fennáll-e és mely büntetések között az összbüntetés lehetősége.

Az elítéltek nem mindegyike ismeri a jogait, így indítványt sem tesz. Ennek eredményeként előfordul, hogy olyan büntetések összbüntetésbe foglalására sem kerül sor, ahol erre az elítéltnak alanyi joga lenne, vagy az összbüntetési ítélet jogerőre emelkedésekor már az összes alapítélettel kiszabott szabadságvesztést kitöltötte.

8. Az összbüntetést szűkítő rendelkezés a feltételes szabadság próbaidejének tartamával összefüggő problémát is felvet. Az ítélező bíróságoknál gondot és plusz költséget is jelent annak tisztázása – halmozódó büntetések esetén –, hogy adott cselekményt a terhelt (melyik) feltételes szabadsága alatt követte el, vagy sem (48/A. §), tehát meg kell-e szüntetni a feltételes szabadságot vagy nem. Ennek érdekében fel kell tárni az összes előző büntetések letöltésének folyamatát, beleértve a büntetések Bv. tvr. 24/A. § szerinti megszakításokat, újra fogatba vételeket is.

A feltételes szabadság próbaidejének meghosszabbodásáról sem a Btk. (pl. hasonlóan a felfüggesztett szabadságvesztés próbaidejének meghosszabbodásáról [Btk. 89. § (4) és (5) bek.]), sem a Bv. tvr. nem szól. Nézetem szerint, mivel a feltételes szabadság fogalmilag a büntetés feltételes félbeszakítása, amelynek megszüntetésére speciális okból van lehetőség (Btk. 48. § (4) bek.), továbbá a hasonlóság elvének alkalmazásával (Btk. 89. § (4) és (5) bek. hasonlósága) eljuthatunk oda, hogy a próbaidő az időközben fogatba vett végrehajtandó szabadságvesztés tartamával meghosszabbodik.

Ezzel ellentétes álláspont szerint, ha a Btk. és a Bv. tvr. erről hallgat, akkor összbüntetésbe nem foglalható szabadságvesztés végrehajtása alatt a feltételes szabadság próbaidejét nem érintheti. A terheltnek részére ez a megoldás általában kedvező, egy kivétellel, ha az elítélt olyan büntetést tölt, amely a feltételes szabadságot nem érinti, de később olyan végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, amely a feltételes szabadsággal érintett büntetéssel quasi halmazati viszonyban áll, miközben a próbaidő letelik. Ha a bíróság szerint a feltételes szabadság tartamát a közbeni végrehajtandó szabadságvesztés nem hosszabbítja meg, a terhelt elesik az összbüntetés lehetőségétől. A jogbizonytalanság értelemszerűen kihat más jogintézmények alkalmazására (pl. mentesítés, visszaesés).

A büntetés-végrehajtás normarendszerében alapelv a folyamatba épített ellenőrzés, éppen a jogellenes fogvatartás és más – az elítéltek jogainak és törvényes érdekeinek, illetve az állam törvényes büntető igényének érvényesülése érdekében – hibák kiküszöbölése céljából. Az ellenőrzés végső kötelezettje maga a bv. intézet. Ilyen jogbizonytalanság mellett a bv. intézetek dolgozói a teljes információ birtokában is az objektíve hibás munkavégzés veszélyével dolgoznak.

Az összbüntetést szűkítő rendelkezés alkotmányos kérdései

A felsorolt példakkal – bár a variációk száma végtelen – reményeim szerint bizonyítottam, hogy a teljes körű összbüntetés nem pusztán kedvezmény, sőt szűkítése a büntetést önmagában is, de indokolatlan kedvezményekkel, illetőleg hátrányokkal is aránytalanná teszi, a kriminálpszichológiai nevelési eszközöket devalválja, és ezzel a büntetési célok objektív alapjait veszélyezteti. A büntetés-végrehajtási gyakorlat a vázolt anomáliák miatt távolról sem egységes, amely szintén jogbiztonságot veszélyeztető tényező.

Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata, hogy a jogszabályok alkotmányosságát a szükségesség és arányosság/alkalmasság módszertani elve alapján vizsgálja. A visszaeséssel összefüggő 1214/B/1990. sz. AB határozat indokolásában az Alkotmánybíróság több elvi tételt rögzített. Visszautalva más AB határozatokra megállapította, hogy a büntető jogszabályok alkotmányosságát nem csupán az Alkotmányban rögzített kifejezett büntetőjogi garanciákkal kell mérni, a büntetőjogra ugyanis számos más alapelv és alapjog is irányadó.

A büntetőjogi felelősséget és felelősségre vonást a büntetőjog olyan intézményének kell tekinteni, amelyet koherens és egymásra utaló büntetőjogi normák egységes szellemben szabályoznak. A szükségesség és arányosság viszonyítási alapja a koherens büntető szankciórendszer. A büntetéssel fenyegetésnek is alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak kell lennie. A koherens szabályozás alkotmányos értelme az állam büntetőjogi önkényének kizárása.

A büntetés szükségességének és arányosságának vizsgálatánál abból kell kiindulni, hogy a büntetési rendszer szerves részét képezik a Btk. Általános Rész büntetésekre vonatkozó szabályai, továbbá a büntetéskiszabás normatív szabályai, beleértve a bűnisméltés és a többszörös elkövetés eseteit, így a halmazati és összbüntetési szabályokat is. Nézetem szerint az összbüntetést szűkítő rendelkezés alkotmányosságának megítélésénél a büntetés-végrehajtási szankciórendszert is célszerű vizsgálni annak megállapítása érdekében, hogy a szükségesség és arányosság/alkalmasság csorbát szenvedett-e.

A felsorolt példák rávilágítanak arra, hogy a szűkítésből eredő aránytalanságokat a büntetés-végrehajtás ugyanebből fakadó ellentmondásai növelték.

Az Igazságügyi Minisztérium 2004-ben elkészített új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójában a szűkítést pusztán büntetéstani kérdésnek tekinti, és a quasi halmazati viszonyban nem álló végrehajtandó szabadságvesztéseket az új büntetés-végrehajtási törvényben valamilyen módon egységesíteni tervezi. E koncepcióval több okból sem értek egyet. Nézetem szerint a teljes körű összbüntetés nem büntetéstani kérdés. A kedvezmény vagy hátrány csak addig az, amíg a kriminálpolitika a büntetőjogi rendszer normáiba be nem építi.

A teljes körű összbüntetés jogintézménye a Btk. Általános Részébe történő beépítésének elsődleges jelentősége abban állt, hogy a büntető szankciórendszer szerves részeként biztosította a szükséges és arányos büntetés lehetőségét. A szű-

kítés megbontotta a szankciórendszer koherens egységét, így a jogalkotó még a szigorítási célt sem érte el, ugyanakkor az összességében aránytalanul kedvező vagy indokolatlanul hátrányos büntetéseket eredményezett. A büntetések pusztá büntetés-végrehajtási egységesítése ezeket a problémákat nem küszöbölné ki.

A Csemegei kódex a magyar jogfejlődés csodálatos eredménye, mégsem hiszem azt, hogy a rég túlhaladott egységesítés jogintézményére a III. évezredben vissza kellene térni.

A teljes körű összbüntetés visszaállítása megfelelne az Európai Unió Alkotmány-tervezete II/49. Cikk (3) bekezdésének is, amely kimondja, hogy „a büntetések súlyossága nem lehet aránytalan a bűncselekményhez mérten” (lásd pl. a cikk III/1. példa b. pontját).

Mivel a szűkítő rendelkezés a „személyiség-adekvát” büntetői szankciórendszer torzulásához is vezetett, így a pusztá egységesítés nem lesz elegendő a problémák felszámolásához.

A IV. pontban vázolt többszörös összbüntetési probléma rendkívül gyakori, amelynek kiküszöbölése újabb zavart okozhat az összbüntetés és a tervezett egységesítés majdani gyakorlatában.

Dr. Bodnár Lajos

„A büntetés-végrehajtásnak elemi érdeke, hogy bekapcsolódjon a bűnmegelőzési programba”

BESZÉLGETÉS DR. GÖNCZÖL KATALINNAL,
AZ ORSZÁGOS BŰNMEGELŐZÉSI BIZOTTSÁG ELNÖKÉVEL

A kormány, az Országgyűlés korábbi döntésére alapozva, 2004. február 18-án elfogadta a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának cselekvési programját, amelyben konkretizálta a főbb kormányzati teendőket és jogalkotási feladatokat. Dr. Gönczöl Katalint a dokumentumban megfogalmazott célkitűzésekről, a cselekvési program végrehajtásának feltételeiről kérdeztük.

– A bűnmegelőzés a társadalom közügye, mindazonáltal az állam sem lehet tétlen szemlélő. Milyen területeken van szükség ma elsősorban a bűnözés elleni védelmi mechanizmusok reformjára, szemléletváltásra?

– Korábban kezdeném a választ. Ez a bűnmegelőzési koncepció alapvetően különbözik a korábbiaktól, amikor a munkamegosztás szervezeti rendszerében lényegében rendőrségi feladattá tették a közbiztonságról való gondoskodást. A

politikai döntéshozók most elfogadták azt, hogy a bűnözés a társadalom egész szövetrendszerében keletkezik, nem tekinthető patológikus jelenségnek. A bűnös viselkedés az ember szükségletkielégítéssel, konfliktusfeloldással összefüggő racionális választása. Pszichológiai értelemben ugyanolyan, mint amilyen választás elé a sors naponta állít

bennünket. A bűnös választás tehát morális szempontból sajátos, hiszen erkölcsi szempontból elítélendő, végső soron jogilag büntetendő. Az összes, társadalomra káros ön- és közveszélyes viselkedéssel rokon vonásokat mutat, hiszen a bűnözés társadalmi beágyazottsága, okai nagyon hasonlítanak az alkoholizmus, a drogfüggőség vagy a drog szokások okaihoz. Hasonlítanak a közegészségügyi problémához is. Így a korai megbetegedésekhez, a stressz következtében kifejlődő káros társadalmi jelenségekhez. Mindezen problémák megoldásánál a társadalom keresztmetszetében kell a válaszokat keresni. A védelmi mechanizmusokat is úgy kell tehát alakítani, hogy azok a társadalompolitika integrált részeivé váljanak. Így a társadalmi bűnmegelőzés kapcsolatba került minden olyan mechanizmussal, amely az embert és közösségét védi, vagy azokat az önvédelemre felvértezi.

– Magyarán, ha a társadalomban keletkeznek ezek a konfliktusok, a terápia is csak ebbe a közegbe ágyazva lehet hatékony. De közelebről, az új koncepcióban mi az állam szerepe?

– Az állam motívál, de teljes egészében nem vállalja át a közegészségügyi-, a drog-, az alkohol és a szociális problémák megoldását. Ezekhez illeszkedően szükség van a bűnmegelőzéssel kapcsolatos állami szerepvállalásra, a védekező, az életminőséget javító mechanizmusok működtetésére is. A bűnmegelőzés címén megvalósított, az életminőséget javító kiadásokat pedig nagyon sok nyugat-európai országban úgy fogják fel, mint egyfajta infrastrukturális beruházást, hasonlóan a csatornázáshoz, az elektromos árammal való ellátáshoz. Hiszen, ahol jó a közbiztonság, ott az emberek életminősége jobb, például magasabbak a telekárak és az ilyen településen szívesebben teremtenek munkahelyet is.

– Az állam mozgósító szerepe nélkül azonban a stratégiában deklarált magasztos célok a gyakorlatban aligha érvényesülnek.

– Az állam nem egyedüli gazdája a bűnmegelőzésnek, csak annyiban, hogy mozgósítja a szakértelmet, különösen a maga apparátusában, a hatósági és a közigazgatási tevékenységet erre is ráhangolja. Az államnak természetesen biztosítania kell bizonyos pénzügyi feltételeket is ahhoz, hogy a nem állami szereplőket megnyerje partnereknek. Én ezt az ügyet társadalmi mozgalomként fogom föl, mégpedig egy államilag vezérelt, szakmai és civil mozgalomként, amelyben mindenkinek lehet szerepe, és mindenki vállalhat feladatot.

– Kik az elsődleges partnerek, akik várakozása szerint a többiekénél hamarabb s nagyobb empátiával reagálnak majd a felhívásra?

– Először meg kellett teremteni az érintett tárcák együttműködését. Meg fog lepődni, de ma már nincs olyan minisztérium, amelynek státúmába ne került volna bele a bűnmegelőzés, tehát minden tárcának van már feladata a bűnmegelőzésben.

– Ez a szemléleti fronton kétségtelen áttörés, hiszen Magyarországon a tárcasovinizmus tradicionálisan erős. Ha a gondolat immár tárcaszinten is megjelenik, az valóban minőségi változás!

– Elismerem, hogy nem volt magától értetődő az, hogy mi lesz a feladata, mondjuk az informatikai miniszternek, vagy a gazdasági tárca irányítójának. Az együttműködés azonban intenzív. A párbeszéd színtere az Országos Bűnmegelőzési Bizottság, amely-

nek van egy miniszterelnök által megbízott szakmai elnöke, társelnökei dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter és dr. Lamperth Mónika belügyminiszter. A tárcák képviselőiből, az önkormányzatok – nem csupán a települési, hanem a kisebbségi önkormányzatok – által delegált tagokból, a szakma kiválóságaiból, illetve a civil szervezetek és az egyházak képviselőiből áll a Bizottság. Nem csak a bűnügyi szakma van jelen, hanem a pszichológia, a pszichiátria, a pedagógia és a szociális munka. De jelen van minden olyan társadalmi szervezet is, amelynek eddig is dolga volt a bűnmegelőzéssel, így például a polgárőrség, vagy az áldozatvédők. Tulajdonképpen ez a társadalmi bűnmegelőzés fóruma, „parlamentje”.

– **A kormány, saját hatókörének határait fölmérve, nyilván meghozza a maga határozatait. De hogyan akarják megszólítani a nem kormányzati alárendeltségben működő szervezeteket? Miként tudják mobilizálni a helyi erőket?**

– Megkerestük őket és örömmel működnek együtt a közös célokért. A bíróságok függetlenek Magyarországon, az ügyészség is az, de készségesen elfogadták a meghívást és jó a munkakapcsolatunk. Az önkormányzatoknak négy-öt szervezetük van, s mindegyik valamilyen módon képviselteti magát. Az egyházak szintén delegálták a maguk küldötteit, mert a közös célokért koordináltan tevékenykedhetnek anélkül, hogy szuverenitásukat bárki veszélyeztethetné. A szakmák közötti együtt gondolkodás azonban önmagában kevés, naprakészen kell összeegyeztetni a bűnmegelőzési programot a drogstratégiával, az alkoholizmus elleni közegészségügyi lépésekkel, a szegregációs, az antidiszkriminációs programmal. Mindez intenzív együttműködést jelent. Ám ha nem nyerjük meg a helyi partnereket, akkor nem történik semmi. E nélkül az életminőség javulását nem tapasztalja a lakosság, sem a főváros hetedik kerületében, sem Mátészalkán, sem Sopronban. Együttműködő partnerként kell számolni a helyi önkormányzatokkal, a rendőrségekkel, a szociális hatóságokkal, intézményekkel. De sorolhatnám tovább is a helyi szövetségeseinket: a tanárokat, a falugondnokokat, a közterület-felügyelőket, a helyi orvosokat, a védőnőket, a gyermekvédelmi szakembereket, a szociális munkásokat, a mentősöket, a postásokat, a halőröket, az erdőkerülőket. Általában az emberekkel foglalkozó, és a védelmükben tevékenykedő minden olyan személy szövetséges, aki a helyi biztonságért valamit tenni tud, hatással lehet a bűnokok, a bűnalkalmak, vagy az áldozattá válás megelőzésére.

– Egy településen, egy együttműködő régióban, kistélepüléseken először helyzetfelmérést kell végezni. Vagy, mondjuk egy nagyvárosban, mint Pécsen – ahol hamarosan önkormányzati rendelet szabályozza a társadalmi bűnmegelőzés kérdéseit – először fel kell mérni, milyen a tényleges bűnözés. Hiszen tudjuk, hogy az adatok félrevezetőek, a latencia igen nagy. Pontosan tudnunk kell, mi az, amitől az emberek szoronganak, félnek.

– **A kettő nem esik mindig egybe?**

– A szorongók köre nem azonos a valóságos áldozatokéval. Vannak olyan települések, lakónegyedek, ahol a kutyapiszok, az utca rendetlensége, a koldusok, a hajléktalanok oly mértékben zavarják az embereket, hogy ebből következtetnek a bűnügyi „fertőzöttségre”. S van olyan település, kerület, ahol maga a bűncselekmény sem za-

varja az emberek közérzetét, mert igen hosszú idő óta élnek együtt a hétköznapi erőszakkal, a vagyon elleni cselekményekkel. Nem gondolom azt, hogy a sokféle elváráshoz alkalmazkodni kellene, de ezekre is figyelemmel kell lenni.

– Magyarország sok szempontból kettéválik. Vannak inkább bűnkibocsátó területek, ahol a lakosság számához képest több az elkövető. Borsodban például több fiatalkorú elkövetőről tudunk, mint Pest megyében és Budapesten együttvéve, holott a lakosság aránya nagyon különbözik. Ugyanakkor vannak ún. „bűnfogadó” területek. Ilyen például maga Budapest, Pest megye, Győr-Sopron, vagy Veszprém megye, ahol szinte „kínálják” magukat az eltulajdonítható javak. Ezért fontos, hogy pontos legyen a területi diagnózis. Ez a tervezés alapvető feltétele. Ha már tudjuk, mi a helyzet, ismerjük, mi az, amitől szoronganak, félnek az emberek, kik az elkövetők, kik az áldozatok, akkor számba kell venni a helyi erőket. Azt, hogy helyben kikre számíthatunk. El kell készíteni a helyi stratégiát, a helyi cselekvési programot és a végrehajtáshoz legjobb feltételeket biztosító szervezeti megoldásokat is, továbbá fel kell tárnai a helyi anyagi erőforrásokat is.

– E felsorolásból is leszűrhető, hogy a bűnokok megismerésében s a megelőzésben elsődlegesen a helyi partnerekre szeretnének támaszkodni.

– Igen, de én ebben a pillanatban még örülök annak, hogy a bűnmegelőzés nem „kötelező” önkormányzati feladat, hanem „csak” szabadon választott „gyakorlat”, mert így sokféle modell fog kialakulni. Tegnap, egy szakmai konferencián például négy megye modelljével ismerkedhettem meg. Ezek igencsak különböztek egymástól. Vannak városi modellek, s ezek is igen eltérőek, hiszen a helybéli bűnözés helyi kihívásaira, a helyi bűnözéssel kapcsolatos közérzetre reagálnak, tehát önálló cselekvési programmal rendelkeznek. Ez helyben már mindenkit érint, vagy úgy, hogy részt vesz benne, vagy úgy, hogy mások érdekében korlátozza a saját tevékenységét. Ilyen lehet a zajos kocsmá vagy a diszkó.

– A potenciális áldozatra nagyobb figyelmet kell fordítani, így a benzinkutasra, akit az elhagyott alföldi pusztában éjszaka egyedül foglalkoztatnak, s ez valószínűleg a bűnözőknek, vagy a belvárosi, éjjel nyitva tartó, élelmiszer és alkoholt is árusító üzlet elárúsítójára, hiszen ott a pénz, elhagyatott az utca, s e miatt csábító az alkalom.

– A bűnalkalmakhoz vezető csatornák szűkítése önmagában is jelentős fegyvertény, tartják a szakemberek.

– Ez olyannyira így van, hogy Lombroso – aki egyébként másról lett híres – már az 1800-as években kimondta: ha javítjuk a közvilágítást, onnan menekülni fog a tolvaj.

– Időközben megjelent az a kormányrendelet is, amely már makro- és mikro-pályázati felhívásokat tartalmazza. Milyen várakozással tekint általában e pályázatok elé? A büntetés-végrehajtás helyi szervezeteit is biztatná, hogy kapcsolódjanak be a pályázati rendszerbe?

– A büntetés-végrehajtás egyszerre az Igazságügyi Minisztériumnak az intézménye, s egyszer mind egy olyan meghatározott településen működő intézmény, ahol a település lakosságának jelentős részét foglalkoztatják.

– **Önmagával azonban aligha szerződhet egy minisztérium. Ezért, vélhetőleg, az országos főhatóság pályázóként kizárható a sorból.**

– Elsősorban helyben kell pályázni! Úgy, mint más, helyi partner. Hiszen nagyon fontos – és nem is új követelmény –, hogy a börtön, a pártfogó felügyeleti intézmény integrálódjon abba településbe, ahol működik. Azt elfogadták az emberek, hogy ez a településen munkaalkalmat, s nem veszélyt jelent. A büntetés-végrehajtásnak viszont ele mi érdeke az, hogy bekapcsolódjon a helyi bűnmegelőzési programba, s ott megbízható partner legyen. A pártfogó felügyelőknek egyszerűen létérdekük az, hogy aktívan bekapcsolódjanak a helybéli bűnmegelőzési cselekvési programba, hiszen a pártfogó felügyelet alatt állóknak másképp nem is tudják megszervezni a szállást, a munkahelyet, a közérdekű munka végrehajtásának feltételeit, a szociális intézményekkel a kapcsolattartást. Ez a pályázat nem más, mint ennek az együttműködésnek az egyik formája.

– **A hallottak alapján újra érdemes definiálni talán azt is, hogy mit jelent maga a fogalom: büntetés-végrehajtás.**

– Kétségtelen, hogy tavaly 2003. július elseje óta a társadalmi reintegráció „két lábbon áll”: a büntetés-végrehajtási intézet és a pártfogó felügyelet munkáján keresztül valósul meg. A stratégia öt prioritása közül az egyik a bűnismétlés megelőzése. Tehát ezek az intézmények rá vannak kényszerítve arra, hogy az említett szervezetekkel, intézményekkel együttműködve valósítsák meg a törvényben meghatározott feladatukat.

– **Részben már ejtettünk szót arról, hogy újratermelődik a bűnözés. Hogyan látja ebből a nézőpontból a szankciók és a büntetőpolitika szerepét? A szigor mennyire képes hatni a bűnelkövetésre?**

– Azt hiszem, a szigor ma már nem lehet leegyszerűsítetten értelmezni, és az sem lehet mondani, hogy szigor egyenlő börtönnel. Azok az alternatív büntetési formák, amelyek jól illeszkednek a nemzeti stratégiába, adott esetben nagyobb szigor jelentenek az elkövetőre nézve, mintha rövid időre börtönbe zárnák őket. Egyébként csak a kisebb súlyú cselekményeknél merül föl a börtön alternatívájaként a közösségben végrehajtott büntetés. Ennek előfeltétele az, hogy az elkövető hozzájáruljon, hogy közösségben hajtsák végre vele szemben a büntetést, ott szembesítsék tettének következményével. Eközben kísérletet kell tenni a sértett kárának enyhítésére, a megsértett közösség kiengesztelésére. Ezzel érzelmi hatások kerülhetnek a büntetések végrehajtásának folyamatába, így a bűnhődés, a bűnbánat, s talán jó esetben a megbocsátás is.

– **Magyarországon az utóbbi 25 év alatt négyeszeresére nőtt a bűncselekmények száma. Mit gondol, vajon végleg magunk mögött hagyhatjuk a növekedési hullámot?**

– Minden európai kutatás azt mutatja, hogy a tradicionális piaci társadalomban egy meghatározott periódusban, történetesen 1950 és 1970 között, a bűnözés növekedése mellett lezajlott a kiegyenlítődézés folyamata is. Néhol háromszorosára nőtt a bűnözés, másutt kétszeresére, egyes bűncselekmény-típusok száma pedig csak 10-20 százalékkal emelkedett. A globalizáció majdnem egy szintre hozta a vizsgált európai országok bűnözési mutatóit.

– **Ami a magyarországi helyzetet illeti, érdemes emlékeztetni arra, hogy a rendszer-váltás után végbement a társadalmi átrétegződés, s ennek vannak vesztes csoportjai. S**

a vesztes csoportok minden társadalomban, a piaci társadalomban különösen, „aktivizálódnak”. Korábban, amíg az állam volt a sértett, a társadalmi tulajdon megkárosítása nem is volt olyan nagy bűn. A magántulajdon dominanciájával párhuzamosan nőtt a feljelentések száma, s a bűnözés növekedésének ez is az egyik oka. Ezek mellett és ezekkel együtt egyre több a piaci társadalom által gerjesztett szükséglet-kielégítéssel kapcsolatos bűncselekmény. A négy és félszeres emelkedés mégsem tükrözi hiven mindazt, ami lezajlott. A latens bűnözés kutatása azt mutatja, hogy akár további négy és félszeres emelkedéssel is lehetne számolni. Hamarosan közzé teszi az Országos Kriminológiai Intézet az ezzel kapcsolatos új kutatási eredményeit. Az biztos, hogy a közbiztonság a legaktuálisabb politikai kérdések közé tartozik.

– **S ami a jövőt illeti? A bűnügyi statisztika tükrében mire számíthatunk?**

– Szerintem az előbb említett kiegyenlítődési folyamat nálunk is lezárult. De volt fellos szakember, aki úgy nyilatkozott, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamatában, a nagyobb népmozgások miatt emelkedni fog a bűnözés jelenlegi szintje. Ön-magában a népmozgások nem, hanem az európai „sorsközösség” fog hatni a bűnözés alakulására is. Épp ezért kell közös megoldásokat találni, s ennek egyik eszköze a már alkalmazott társadalmi bűnmegelőzési stratégia, amely a hagyományos demokráciákban tizenöt-húsz éve már működik.

– **A mennyiségi mutatók változása közben minőségi átalakulásnak is tanúi vagyunk. Egyes bűncselekmény-típusok, mint a korrupció, nem annyira a számuk, mint inkább morális közéleti feszítő erejük, avagy gazdasági potenciáljuk miatt kerültek az érdeklődés gyújtópontjába. Ezekre a kihívásokra van-e kész receptjük?**

– A társadalmi bűnmegelőzés kifejezetten deklarálta, hogy nem foglalkozik olyan bűncselekményekkel, amelyeket fehér galléros bűnözésnek szoktunk nevezni. Mégpedig azért, mert azokkal szemben ez a mozgalom eszköztelen. Tehát a korrupciós bűncselekményekről, az adócsalásokról, a nemzetközi szervezett bűnözésről, a nemzetközi drogkereskedelemtől a társadalmi bűnmegelőzés éber ágensei legfeljebb jelezni tudnak. Az emberek addig, amíg nem érzik, hogy ennek maguk is szenvedő alanyai, nehezen mobilizálhatók. Amíg például egy állampolgár azt érzi, hogy nem igazán bűn adót csalni, addig alig lehet a szövetségesünk.

– **A szabaduló elítéltek munkavállalásának könnyítése, segítése része-e a stratégiai gondolkodásnak? A Magyar Helsinki Bizottság minapi konferenciáján elhangzott: az egyik megyei ügyészség háttér-megállapodást kötött a bírósággal, hogy ne szabjanak ki közérdekű munka büntetést, mert annak végrehajtására nincs gyakorlati lehetőség ...**

– Mindkét kérdésre megfogalmaztuk a választ. De ez nem csupán jogalkotási feladat. Amíg a pártfogó felügyelet reformja 2003-ban nem valósult meg, addig a közérdekű munka egy „hallgató” büntetési nem volt. Ma már a pártfogó felügyelők egyre több kötelező pártfogói véleményt és javaslatot készítenek. Ennek tartalmaznia kell egyebek közt azt is, hogy az érintett személy számára milyen munkafeltételek találhatóak a lakóhelyéhez közel. Olyan hasznos, büntetésből elvégzendő munkaalkalmakat kell találnunk, amelyekre a helyi közösségnek nincs pénze. Ha így közelítünk a kérdés felé, akkor igen sok munkalehetőséget találunk. A nyugati demokráciákban a közérde-

kü munka végrehajtását a gázoló gépkocsivezetők, ittas vezetők körében úgy oldják meg, hogy azok szabadidejükben szociális otthonokat takarítanak, hét végén pedig a kórházban segéd betegápolók. Nem ragadják ki őket az otthoni környezetükből, a stabil munkahelyük megmarad, de szabadidejük terhére a közösség számára hasznos ingyermunkát végeznek. Ha a közösség is látja, hogy reparálták a bűn okozta kárt, akkor a kiengesztelés, a megbocsátás is elérhető közelségbe kerülhet.

– **Mondana erre egy példát?**

– Elég gyakori az, hogy a felhevült, esetleg ittas futballszurkolók lerombolják a saját környezetükben a futballpályát. Ha a pártfogó felügyelő segítségével az ügyészek a vádemelés elhalasztásával lehetősége lesz arra, hogy ezek a bűnösök – a település hozzájárulásával – a helybéli mesterek irányításával rendbe hozzák azt, amit leromboltak, akkor talán helyreállhat a helyi béke.

– **Hogyan „kezeli” a bűnmegelőzési stratégia a kábítószer-fogyasztás problémáját?**

– A drogkezelés lehetősége bővül a büntetés-végrehajtási intézetekben. Most ehhez pályázati pénzt is kaptunk. Ehhez nem elég az elkövető hozzájárulása, beruházni is kell, szakértelemre is szükség van. A gyermek- és ifjúsági tárca segítségével az együttműködők köre bővül. Külön keretük van arra is, hogy növekedjen a drog-prevenációs központok száma. Sajnos vannak még fehér foltok Magyarországon. A bűnmegelőzés egészére érvényes a pókháló hasonlat. Azért kell szöni e képletes hálót, hogy kapcsolatba kerüljenek egymással azok a szakmák, amelyek eddig alig voltak egymással beszélő viszonyban.

– **A koncepció figyelemre méltó eleme a roma származású fiatalok tudatos bevonása.**

– Ennek üzenet értéke van. Nem feltétlenül arra gondoltunk, hogy több roma származásúra van szükség a pártfogó felügyelők és a büntetés-végrehajtási dolgozók között, noha ez is jó lenne. De mindenképpen növelni kell az ott dolgozók ismeretét arról a népcsoportról, amely börtöneinkben lényegesen nagyobb arányban van jelen, mint a lakosság körében általában. Ha nem ismerjük a szokásaikat, hogy a saját hagyományaik szerint mit, miért csinálnak, akkor rossz úton járunk, mert az integrációjukat sem tudjuk segíteni. Persze, ha ismerjük, vissza is tudunk vele élni. Több hetet töltöttem Sopronkőhidán, a börtönben az 1970-es években. Ott is voltak tantermek, s az egyikben egy csontváz. Amikor már nem volt szokatlan, hogy én ott nyolc diákkal naponta dolgozom, megtudtam az elítéltektől azt, hogy nem biológiai oktatásra használják ezt a csontvázat, hanem a rosszul viselkedő cigány származású elítéltek megregulázására. Bezárják őket éjszakára a tanterembe, a csontvázal egy légtérbe. Ennél nincs nagyobb büntetés bizonyos hagyományokat tisztelő cigány ember számára. Szerintük ugyanis a csontváz maga az ördög, s ettől szinte sokkos állapotba kerültek. E kirívóan rossz megoldás helyett, azt hiszem, számukra is keresni kell a társadalomba vezető utat.

– Egy kitalált, szegregált, szinte iskolai végzettséggel sem rendelkező fiatakorúban is meg kell találni az értékeket. Integrálni is csak azt lehet, akiben erre van hajlandóság, és ennek formálásához fel kell fedezni azokat az emberi tulajdonságokat, amelyek keresztül motiválható lesz. Ezért kell tanítani olyan szakmákat, amelyekre fogékonyság, s olyan képességeket feltárni, ahol ők is sikerélményt szerezhetnek. Ha figyelünk

egymásra, s többet tudunk egymásról, akár a büntetés-végrehajtásban, akár szociális munkában, akkor, azt hiszem, kevesebb konfliktusunk lesz egymással.

– Bár voltaképp eddig is a társadalmi kommunikációról beszéltünk, engedje meg, hogy megkérdezzem a véleményét a bűnmegelőzés és a sajtó viszonyáról. Gyakran úgy tűnik: a bulvársajtó, a kereskedelmi tévék afféle média-szafariként kezelik ma a büntetés-végrehajtás területét, minden morális és személyiségvédelmi szempontot felülír a szenzációéhség.

– Azt hiszem, még nagyon sokat kell tanulnunk azoktól a demokratikus országoktól, ahol sikerült a sajtó társadalmi kontrollját megoldani anélkül, hogy cenzúrárt alkalmaznának. Vannak olyan külföldi ismerőseim, akik önkéntesen vesznek részt a médiafigyelő mozgalomban. Ők a környezet szennyező erőszak ellen hatásosan tudják föl-emelni a szavukat. Akik pedig egyfajta rodeó show-nak tekintik a laikusok börtönlátogatását, az interjúkat s a börtön bemutatását, nem tudják, hogy ezzel olykor szinte kívánatossá teszik egy-egy férfiember számára azt, hogy olyanná váljon, mint a bent lévő „kigyúrtak”. Ez igazán káros. Ha ingerszegény környezetben nő fel egy gyermek, magyarul a televízió neveli, akkor ne csodálkozzunk, ha a televízióból ráömlő erőszak lesz a követendő modell. Egy, a gyermeküket viszonylag liberálisan nevelő értelmiségi családban – ahol engedték a kisgyereket televíziót nézni – el kellett mondani az óvodáskorúnak azt, hogy az általa nagyon szeretett nagymama meghalt. Hosszan konzultáltak a szülők arról, hogy miként hozzák ezt a gyerek tudomására, s amikor végre bejelentették, hogy a nagymama meghalt, a kisgyermek reakciója a következő volt: „Mutassátok meg, ki lötte le a nagymamát?” Ez egy elkeserítő üzenet. Egy magyar értelmiségi család nagyon szomorú története.

– Nem lehetünk ennyire kiszolgáltatottak. Várom a civil szférából azt a jelzést, amelynek alapján – nem hatalmi szóval, nem cenzúraként – elindul egy olyan mozgalom, amely a környezetszennyező erőszak elleni önvédelmi képességeinket is fejleszt, és a kiszolgáltatottságunkat legalább csökkenti.

Dr. Ruzsonyi Péter

Hagyomány és innováció

Jelen dolgozat a Börtönügyi Szemle 2003. 4. számában megjelent tanulmány folytatása. Az első részben egy kategorizálási rendszer kialakulási folyamatát mutattuk be, majd rendszerteremtési szándékkal elemeztük a tipikus európai büntetés-végrehajtási korrekciós törekvéseket. A nevelés-oktatás-képzés-kezelés vonulaton belül elsősorban a nevelés funkciójával kapcsolatos nemzetközi gyakorlattal foglalkoztunk. Most, a második részben kísérletet teszünk a korrekciós nevelés hazai helyzetének elemzésére, majd a megújítási lehetőségek felvázolására, az optimálisnak vélt tevékenységrendszer meghatározására.

A változtatás időszerűsége

A társadalmi viszonyok fejlődése, az európai integráció, az állami intézményrendszer és a jogszabályi környezet változása, a megváltozott büntetőpolitikai szemlélet és a társadalmi elvárások koncepcionális változtatásokat tesznek szükségessé a büntető igazságszolgáltatás teljes vertikumában, így a büntetés-végrehajtás területén is.

Egyetértve Bökönyi István megállapításával leszögezhetjük, hogy a magyar büntetés-végrehajtás hosszú, kitérőktől sem mentes utat megtéve érkezett el napjainkra egy új fejlődési szakaszhoz. (Bökönyi, 2004.) A korábbi időszakoktól eltérően a jelenlegi átalakulás iránya azonban nemzetközi szinten – ha úgy tetszik egyetemesen – determinált. Ez a fejlődési irány legki-fejzöbben „európai uniós büntetés-végrehajtásnak nevezhető”. (Garami, 2003. 2. p.) Tudomásul kell vennünk, hogy az európai sodrásból tartósan kimaradni nem lehet, de az is biztos, hogy nem érdemes. A változás – reményeink szerint – azonban nem jelentheti a hagyományok teljes körű feladását, a hazai büntetés-végrehajtás eddig megteremtett értékeinek megtagadását.

További munkánk szabályozásának, szervezeti korszerűsítésének és metodikai gazdagításának megtervezésekor – a rendelkezésünkre álló dokumentumok ismeretében – elsősorban abból kell kiindulnunk, hogy „a büntetés célja a megújulás során továbbra is annak elősegítése marad, hogy az elítélt szabadulása után integrálódjon a társadalomba, és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől. E cél eléréséhez azonban a jelenleginél korszerűbb büntetés-végrehajtási alapelvek, hatékonyabb végrehajtási módszerek és eszközök szükségesek”. (Tari, 2004. 17. p.)

A szükséges változtatásokat természetesen az intézményrendszer működőképességének megtartása mellett, és a konkrétan meghatározott célok elérése érdekében kell végrehajtani.

A változást rendszerként értelmezve nyilvánvalóvá válik az egyes alkotórészek strukturális átértékelésének szükségessége, az elkerülhetetlen hangsúlyeltolódások tudatos megteremtése, illetve biztosítása. Ez az a pont, ahol elérkeztünk a dolgozat szempontjából legfontosabb szakmai területhez, a neveléshez.

A paradigmaváltás fő „csapásirányába” tartozik a büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés funkciójának, feladatrendszerének és megnevezésének ártérkelése, illetve megváltoztatása. Napjainkra a nevelői tevékenység a napi praktikum szintjén számos vonatkozásban kiüresedett. A kérdéskör újra definiálásának legmarkánsabb hazai képviselője szerint „már lassan évtizedek óta, vagy legalább is egy évtizede küzdünk azzal, hogy ezeknek a fogalmaknak a hagyományos konnotációját, a hagyományosan hozzájuk tapadó, általunk használni nem szándékolt tartalmat valahogy megpróbáljuk lefejtteni, olyan módon, hogy azok pozitív tartalma megmaradjon. Rendkívül nehéz helyzetben vagyunk, amikor (...) megpróbáljuk körülírni azt, hogy a nevelő tulajdonképpen mit csinál, és ehhez képest miért nevelőnek hívjuk”. (Huszár, 2004. 23. p.)

Sokak számára talán az első pillanatban túldimenzionálnak tűnik mindaz a szakmai polemizálás, ami a nevelés körül zajlik. Ha figyelembe vesszük azonban, hogy a büntetés-végrehajtás célrendszerén belül évtizedek óta deklaráltan (1979. évi 11. tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról) kitéüntetett szerepe volt (van?) a nevelésnek, akkor azonnal érthetővé válik a kérdéskör centrális megközelítésének indokltsága.

A nevelés „kétfrontos harca”

A magyar büntetés-végrehajtásban több mint harminc éve dolgoznak önálló szervezeti kezek között nevelők. Munkájuk sosem volt olyan mértékben elfogadott, elismert, mint ahogy az sokuk hozzáértése, állhatatossága, elhivatottsága és eredményessége alapján elvárható lett volna. Tulajdonképpen a kezdetektől öröklődnek a társadalom meg nem értése és a politika által megfogalmazott teljesíthetetlen elvárások miatti frusztráció között.

Társadalmi elutasítás

A közvélemény nagyon fontos tényező a büntetés-végrehajtási nevelés megítélésében. Az adófizetők fokozott érdeklődéssel, figyelemmel és egyre érzékenyebben vizsgálják, hogy adóforintjaikból az állami feladatok ellátására mennyit, és milyen módon fordítanak. A szerteágazó igények kielégítése racionális és konszenzusos elosztást feltételez. A társadalmi támogatottság elnyeréséhez azonban alapvető feltétel lenne a megfelelő információ és a tényeken alapuló tárgyilagos elemzés. A bűn – bűnelkövető – büntetés rendszer esetében ezek a feltételek hiányoznak, ráadásul az állampolgárok viszonyulása is szélsőséges: érzelmileg és/vagy egzisztenciálisan érintettek, illetve teljes mértékben érdektelenek és elutasítók.

A statisztikai felmérések szinte egybehangozóan azt jelzik, hogy a közvélemény a közbiztonsági helyzetet nagyon rossznak értékeli. (Kó, 1999.) Az utóbbi bő évtizedben a bűnesetek száma, és ettől elválaszthatatlanul a bűnelkövetők száma drámaian megemelkedett. A társadalom – ebben a vonatkozásban egyébként érthetően alacsony – ingerküszöbét a bűnözés napi rendszerességgel lépi át. Ennek a toleranciát romboló folyamatnak törvényszerű következményeként alakult ki, hogy „a közvélemény nem differenciál a bűnelkövető megítélésénél, ítéletét nem az egyes cselekmények körülményeinek ismeretében, hanem attól általában független szempontok szerint alkotja meg. A morális és jogi megfontolások ilyen esetben keverednek pillanatnyi, sokszor demagóg nézetekkel, s indoklásul féligazságok, téves értelmezések, szubjektív élmények alapján alkotott következtetések születnek.” (Módos, 2003., 141. p.) Végered-

ményben „az igazságügyi szervek munkájáról erősen negatív vélemény él a köztudatban, s az elégedetlenség legfőbb oka, hogy enyhének – liberálisnak – érzik a társadalmi büntetéseket, szigorúbb fellépést várnak el a bűnözéssel, az egyes bűnelkövetőkkel szemben”. (Kó, 1999. 130. p.) A fentiek alapján tulajdonképpen nem is csodálkozhatunk a társadalomnak a fogvatartottak személyiségformálásával kapcsolatos pesszimizmusán és a nevelési törekvések generális elutasításán.

A büntetés-végrehajtási nevelés belekényszerült egy ördögi körbe. Mivel a pedagógiai törekvések visszhangja negatív, és a nevelők erőfeszítéseit, munkáját a laikus társadalom feleslegesnek, sőt egyenesen károsnak tekinti, így esély sincs a sikerre. Módos probléma-érzékenyen hívja fel a figyelmet arra, hogy a nevelés a szabadulás utáni időszakra irányul, eredményeinek nem a börtönbéli magatartást kell elsődlegesen alakítaniuk, hanem a sikeres társadalmi beilleszkedéshez szükséges belső motivációs rendszert kell megalapoznia. Ez a folyamat a szabadulásra nem lezárható, s ha a börtön elhagyását követően megszűnik, megtörik ez a fejlesztésre törekvő, kontrollt jelentő, de mindenképpen támogató, segítő attitűd – éppen a közvélemény hatására kialakuló ellenszenv, elutasítás következtében –, s az addigi sikerrel kecsgetető erőfeszítések ellenére kudarc következik be. (Módos, 2003.)

Összegezve megállapítható, hogy a társadalom nem támogatja a büntetés-végrehajtási nevelés törekvéseit, mert nem látja az eredményeket – de az eredmények pont a társadalmi elutasítás miatt nem jönnek –, ami miatt a büntetés-végrehajtási nevelés magára marad és nem képes eredményt produkálni – ami miatt ... A folyamatot csak rendkívüli erők koncentráálásával lehetne szétzúzni, de erre a büntetés-végrehajtási testületnek egyedül nincs lehetősége, a társadalomnak pedig jelenleg nincs valós igénye.

Politikai csatározások, szakmai bizonytalanság

A szakmai elbizonytalanodás tulajdonképpeni oka abból a sajátos helyzetből alakult ki, hogy a nevelés szerepének és funkciójának meghatározását soha nem bízták büntetés-végrehajtási szakemberekre. A büntetőpolitika aktuális érdekei és – a pedagógiai realitást teljes egészében negligáló – látásmódja a börtönökön belüli nevelés feladatának folyamatos változtatását eredményezte. A módosítások háttérben minden esetben a kitűzött célok elérhetetlenségének nyilvánvalóvá válása állt. Az egymást követő célkitűzések: „elíteltekből szocialista ember-típus formálása” (1948.), a „büntetett elkövetők megjavítása” (1955.), az elítéltek „átnevelése” (1966.), majd „nevelése” (1979.) nem realizálódhattak a gyakorlat szintjén. Valójában az ideológiailag meghatározott célok voltak irreálisak. Az ország vezetése évtizedekig mégis azzal a „megoldással” élt, hogy a téves és teljesíthetetlen előírások szakmai újra definiálása helyett a büntetés-végrehajtási pedagógia kompetenciáját, illetve a nevelők módszertani felkészültségét kérdőjelezte meg. (A folyamatról részletesen: Lőrincz, 1993.; Ruzsonyi, 2003/a) Az irreális elvárások teljesíthetlensége, a nevelési szakterületre mért kritika, a sorozatos frusztráció, a gyakorlati eredmények és az ideológiai elvárások közötti permanens ellentmondás elbizonytalanította a testület egy jelentős részét.

Napjainkban a nevelői munka defenzívába kényszerült; a gazdasági szorítás, a csökkenő lehetőségek és az emelkedő fogvatartotti létszám a nevelést, a nevelőket szűk adminisztrátori, ügyintézői mezsgyére szorították. A tárgyilagos helyzetelemzés érdekében ugyanakkor azt is

be kell ismerni, hogy a nevelők egy része a kínálkozó lehetőségeket sem ragadja meg. Számtalanszor a nehéz helyzetre és a képlékeny elvárásokra való hivatkozással elhagyják a csoportos- és egyéni foglalkozásokat, feladják még az igényét is a pedagógiai alapú személyiségformálásnak. A megnövekedett adminisztrációs terhek valóban nehezítik a nevelői munkát, de semmiképpen sem teszik lehetetlenné. A tárgyilagos és következetes külső kontroll is hiányzik, mert a szakmai ellenőrzési rendszer is jobbra a bejegyzések periodikusságát és tárgyyszerűségét vizsgálja, a pedagógiai törekvések minősítése és támogatása sajnálatosan „kikapott” a gyakorlatból.

A nevelés lehetőségei

A rövid helyzetértékelés lehangoló eredménye után kikerülhetetlenül szembesülünk a „legklasszikusabb” kérdéssel: van-e létjogosultsága a nevelésnek a ma börtönében, avagy lemondhatunk-e a fogvatartottak személyiségformálásáról?

A formális logika szerint három válasz adható a feltett kérdésre: nincs – változatlan formában van – van, de másképp. Tekintsük át a lehetőségek szakmai oldalát.

Nincs létjogosultsága a nevelésnek

Ez a megközelítés nem új a szakirodalomban. Legmarkánsabb képviselője Martinson, a róla elhíresült „Nothing works” elmélettel. (Martinson, 1974.) Hatása tovább él, követői szerint a börtön az elítélt személyiségének változtatásában teljesen tehetetlen, így bármilyen nevelési törekvés értelmetlen, a börtönben „semmi sem működik”.

Egy végtetesebb álláspont szerint a börtönökben nemcsak értelmetlen bármilyen nevelési, kezelési eljárással próbálkozni, hanem egyenesen káros is, mert a szabadságvesztés büntetés önmagában és kivédhetetlenül személyiségromboló intézmény. Kövér Ágnes szerint „a szabadságvesztés büntetéstől, tehát a totális intézményben való tartózkodástól semmilyen körülmények között sem lehet azt elvárni, hogy bármilyen módon is pozitív irányba befolyásolja a bentlakó személyiségét és jövőbeli magatartását. A realitások és tények szintjén azonban tudomásul kell venni, hogy sokkal inkább negatív irányba befolyásolja mindezt.” (Kövér, 1994. 88. p.)

Buda Béla a büntetés-végrehajtási nevelési, a reszocializációs erőfeszítések hiábavalóságát hirdeti. Álláspontja szerint „a szabadságvesztés körülményei elkerülhetetlenül nem a reszocializációt, hanem egyfajta bűnözői szocializációt segítenek elő. A büntetés-végrehajtó intézmény sajátos szubkultúrát hoz létre, amelyben a kriminális magatartásminták terjednek. A rabok informális csoportjai igen erőteljes másodlagos szocializációs hatást fejtenek ki, amely a megbüntetettek egy részét veszélyesebb bűnözővé teszi, mint volt korábban. A büntetésben lévőek másik részét a fogság oly mértékig károsítja, traumatizálja, hogy más deviáns magatartásformák felé fordulnak (öngyilkosság, pszichiátriai betegségek, szexuális devianciák stb.)” (Buda, 1994.)

A börtön egyoldalúan személyiségkárosító hatását hangoztató álláspont a nemzetközi szakirodalomban is megtalálható. Ennek az irányzatnak egyik képviselője M. Grapendaal, aki szerint „a börtön csak a megtorlás, a represszió és az elrettentés számára lehet adekvát eszköz, a totális intézmény ugyanis nem ad más lehetőséget a személyiség számára, mint azt, hogy a

börtön körülményeihez szocializálódjon, s ezzel elveszítse társadalom-adaptív képességeit” (Gapendaal, 1990.)

A szerzők megállapításaival nem tudunk egyetérteni, ugyanis azok kiindulási pontját szakmailag tévesnek tartjuk. Következtéseiket – amelyek önmagukban számtalan igazságot tartalmaznak – a Goffman által meghatározott „totális intézmény” személyiségtorzító, illetve -romboló tulajdonságait elemezve fogalmazták meg. A tévedés abból adódik, hogy a *szabadságvesztés és a totális intézmény* közé egyenlőségjelet tesznek (Gapendaal; Kövér), vagy a börtönártalmak érvényesülését *elkerülhetetlennek* tartják. (Buda).

A szerzők kijelentései rendkívül populárisak, de – szerencsénkre – ebben a formában nem igazak. Ugyanakkor feltétlenül figyelniük kell ezekre a börtönártalmakra, hiszen a prizonizáció jellemzőinek pontosabb ismerete hozzásegíthet azok megelőzéséhez, semlegesítéséhez, vagy az ártalmak csökkentéséhez.

Az említett tanulmányokat lényegesen veszélyesebbnek tartjuk, mint Martinson megközelítését, mivel ő egy idejélmúlt végrehajtási forma kritikáját adta, a fenti szerzők pedig a börtön intézményének egészét utasítják el. Ezzel a véleményünkkel a nevelési programok létjogosultságát generálisan kérdőjelezzük meg, esetenként meglövigolva, máskor gerjesztve a társadalomnak a börtönnel, illetve a fogvatartottal szembeni ellenérzését.

Létezik olyan irányzat, amely nem kérdőjelezi meg a börtönök szükségességét, de etikai kifogásokat fogalmaz meg a kötelezően előírt korrekciós programokkal szemben. W. Preiser kérdésfeltevése lényegre törő: „az összességnek egyáltalán van-e joga ahhoz, hogy felnőtteket nevelőintézkedéseknek vessen alá. A tettes arra van kötelezve, hogy a büntetés szankcióját elviselje. De alávethető-e ezenkívül a javítás procedúrájának?” (Preiser, 1954.)

W. Preiser kételyei teljes mértékben helyénvalóak a paternalista jellegű, az önállóságot és a döntés lehetőségét eleve kizáró intézményrendszer vonatkozásában. A hazai büntetés-végrehajtást is évtizedeken át jellemezte ez a felfogás, és az ennek megfelelő gyakorlat. Az elmúlt néhány esztendő azonban fokozatosan bizonyítja, hogy a fogvatartotti jogok kiszélesítésével a *kötelező nevelőintézkedések és a javítás procedúrája* jelentősen visszaszorítható, és bevezethetőek az önálló döntésen és az együttműködési szándékon alapuló nevelési-kezelési programok.

A nevelésnek változatlan formában van létjogosultsága

A fenti állítással kapcsolatban először is két problémával kell szembesülnünk. Az egyik, hogy mit is jelent a „változatlan forma” kifejezés. A nevelés dinamikus tevékenység. Még a legeltérőbb pedagógiai értelmezések is egyetértenek abban, hogy a személyiség formálása kizárólag egy aktív folyamat során valósulhat meg. Nyilvánvalónak tűnik tehát, hogy a „változatlan forma” nem a nevelési folyamatra, hanem annak célrendszerére vonatkozik. Nevelésméleti szempontból így már értelmezhető lenne az állítás, azonban a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során érvényesítendő célok is folyamatosan változtak (erre a korábbi részben már utaltunk), és napjainkra sem kristályosodtak ki. Az egyetlen kínálkozó lehetőség az, hogy a „változatlan formát” a nevelés alanyainak körére értsük. A jelenlegi szabályozás ebből a szempontból nem tesz lényegi különbséget a fogvatartottak között, valamennyien egy egységesített nevelési folyamat alanyai. (Ez alól talán csak a kóros elmeállapotúvá vált, valamint a korláto-

zott beszámítási képességű és a gyógyító-nevelő csoportba helyezett elítéltek esetében van üdítő kivétel.)

A másik probléma, ami miatt bajban vagyunk, hogy az általunk ismert szakirodalomban nem tudunk citálni olyan szerzőt, aki a fenti álláspontot képviselné. Ez azonban nem a tájékoztatásunkat tükrözi, hanem azt bizonyítja, hogy a „klasszikus” börtönnevelés kiüresedésével és generális értelmezésének tarthatatlanságával valamennyi szakember szembesült.

A nevelésnek van létjogosultsága, de módosított formában és tartalommal

Véleményünk szerint most érkezünk el dolgozatunk legfontosabb részéhez. Nem adhatunk azonban azonnali direkt választ a kérdésre, hiszen mindenki számára nyilvánvaló, hogy a problémafelvetés messze túlmutat a nevelés tevékenységének perspektíváján. Először arra kell válaszolnunk, hogy mi a szabadságvesztés célja.

A jelenlegi szabályozás egyértelműen fogalmaz: „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”. (Bv. tvr. 19. §)

Az igazságügy-miniszter 2003. szeptemberében a Kormány részére elkészített IM/BÜNT/2003/1. számú előterjesztés tervezetében (a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló törvény szabályozási elveiről) nem tervez lényegi változtatást bevezetni. A szabadságvesztés végrehajtásának célja változatlanul annak elősegítése marad, hogy „az elítélt szabadulása után integrálódjon a társadalomba, és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”. (A szabadságvesztés végrehajtása. I. A/1)

Véleményünk szerint könnyen belátható, hogy ez a cél kizárólag akkor érhető el, ha az elítélt a szabadságvesztés büntetés tartama alatt szellemi és fizikai állapotát, általános és szakismereteit fenntartja, illetve fejleszti, ha önként és aktívan közreműködik élete alakításában, ha pozitív családi és társadalmi kötődéseit ápolja, amennyiben fejlődik önállósága és kialakul a felelősségérzete saját sorsa irányítása iránt, azaz, ha személyisége pozitív irányú változáson megy keresztül. Ez a változás azonban csak tudatosan megtervezett körülmények között, célirányos módszerek alkalmazásával, szakemberek irányítása mellett, és a fogvatartottak önkéntességére épülő tényleges együttműködés kialakításával érhető el. Ez a folyamat lényegét tekintve nem más mint a **nevelés**.

Megállapításunkat azonban egy rendkívül fontos kitételrel kell pontosítani. A nevelés a büntetés-végrehajtásban sem lehet cél, hanem eszköz. A célok elérésének egyik fontos, de nem kizárólagos eszköze.

Az olvasóban joggal merülhet fel a kérdés, hogy ez az álláspont mennyire tér el a korábbiaktól, mennyire viheti előre a büntetés-végrehajtás keretei között zajló fogvatartotti reszocializáció ügyét.

Az elítéltek nevelésével kapcsolatos célkitűzések korábban három ok miatt nem voltak realizálhatók. Egyrészt a kitűzött célok voltak irreálisak (szocialista embereszmény kialakítása, mindenoldalúan fejlett ember kialakítása), másrészt a nevelésbe bevontak körét homogén masszának gondolva minden fogvatartottól ugyanannak az éppen aktuális nevelési célnak az

elérését várták el. Az eredménytelenség harmadik oka pedig az volt, hogy az elítéltek a nevelési folyamatnak nem önkéntes és aktív részesei, hanem passzív tárgyai voltak. Az okok közül az első és a harmadik ma már jelentőségét veszítette, azonban a nevelési célok generális meghatározása jelenleg is érzeteti negatív hatását.

Álláspontunk szerint feltétlenül indokolt a nevelésnek mint a büntetés-végrehajtási munka egyik legjelentősebb tevékenységformájának további tudatos és következetes alkalmazása, ugyanakkor elkerülhetetlen a fogvatartottak szükségletorientált csoportjainak kialakítása – többek között – a személyiségformálás reális esélyének megteremtése, valamint a szükséges és adekvát nevelési eljárások meghatározása érdekében.

Véleményünk szerint ennek a kettős törekvésnek az összehangolása kecséget reális eséllyel a fogvatartottak személyiségformálása terén.

A törvénytervezet – habár direkt módon nem használja a nevelés kifejezést – áttételesen egy pillanatra sem hagy kétséget a felől, hogy annak létjogosultságát nemcsak elfogadja, hanem alkalmazását igényli is. Erre legjobb bizonyíték az elítéltek személyiségének pozitív irányú változását célzó olyan klasszikus pedagógiai eszközök nevesítése, mint a jutalmazás és fegyelmezés, amelyek alkalmazásától a jogalkotó a fegyelmezett, jogkövető magatartás, valamint kiemelkedő teljesítmények elérését reméli. De hasonlóan prioritást kap az elítéltek részére szervezendő egyéni és csoportos foglalkozások és a különféle foglalkoztatási programok biztosításának igénye. (*A szabadságvesztés végrehajtása, I. A/7 és 8*)

A korábbi időszakok nevelésorientált felfogásától történő eltávolodást jelzi, hogy – véleményünk szerint nagyon helyesen – más tevékenységformák és alapelvek is hangsúlyozottan megjelennek a koncepcionális részekben. A tervezet felhívja a figyelmet arra, hogy a jogállamiságnak minden tekintetben megfelelő, korszerű büntetés-végrehajtásnak elő kell segítenie a fogvatartottak társadalmi reintegrációját, ugyanakkor megfelelően érvényt kell szereznie a büntetőjogi felelősség miatt megállapított joghátránynak, illetőleg a társadalom védelmét szolgáló intézkedésnek. Ez tulajdonképpen nem más, mint a büntetés ősi célrendszerének (rehabilitáció, megtorlás, illetve speciális és generális elrettentés) modern reinkarnációja.

A tervezet hangsúlyozza – a börtön és a szabad élet közötti ellentmondások csökkentése, a börtön káros hatásainak ellensúlyozása és az elítélt társadalmi integrációjának elősegítése érdekében – a progresszivitást elősegítő, korszerű büntetés-végrehajtási alapelvek (a normalizáció, a nyitottság, a felelősség, az együttműködés és az individualizáció) érvényre juttatását. (Hasonló álláspont: Lőrincz – Kabódi, 1996.; Tari, 2004.)

Ezeknek az alapelveknek az érvényesítése természetesen nem mond ellent az elítéltek személyiségformálását célul kitűző nevelési feladatoknak, inkább ámyaltabbá és komplexebbé teszi a reszocializációs törekvéseket.

Az elmúlt évtizedek gyakorlata bizonyította, hogy naiv pedagógiai optimizmus volt a valós szükségletek feltárását megvalósító differenciálás nélkül bevonni a nevelési programokba a fogvatartottak teljes vertikumát. A differenciálás létjogosultságának és szükségességének felismerése természetesen nem új keletű dolog. Szakembereink évek óta hangsúlyozzák szükségességét. Csóti András belső szakmai meggyőződésből vallja a nyitottság, a normalizáció és a felelősség elvét, de úgy látja, hogy jelen pillanatban ezekkel együtt, egységben a fogvatartottak individualizálása és differenciálása az, amely hosszú távon meghatározó lehet. (Csóti,

2001.) Bereczki Zsolt szerint is alapvető a büntetés-végrehajtási intézetek között, és az intézeteken belül a differenciálás, a sokféle rezsim kialakítása, a fogvatartottak klasszifikációja és elhelyezése az egyéni szükségleteiknek leginkább megfelelő rezsimbe. Kritikusan megállapítja ugyanakkor, hogy hazánkban különösen a speciális csoportok területén vannak hiányosságok. Rendszerünkben teljesen hiányoznak a drogfüggők, alkoholisták, szexuális bűnelkövetők stb. számára felkinált rezsimok, illetve kezelési csoportok. (Bereczki, 2001.) Örvedetes, hogy a szerző cikkének megjelenése óta kísérleti jelleggel kialakítottak néhány ilyen csoportot, azonban a széleskörű és általános csoportképzési szempontok, valamint a speciális szükségletekből kiinduló pedagógiai programok kidolgozása még várat magára.

Differenciáljunk, de hogyan?

A korrekciós szakirodalom szerint az egyéniesítés és a csoportképzés váltak a modern büntetés-végrehajtás kulcsszavaivá. A korrekciós munka hatékonyságának és biztonságának megteremtése érdekében fel kell támi a fogvatartottak meghatározó tulajdonságait és szükségleteit. A kezelési, reszocializációs munka érdekében azonban a hasonló tulajdonságokkal rendelkező fogvatartottakat egy-egy meghatározott szempontból homogénnek tekinthető csoportba célszerű besorolni. Ma már a világ összes modern korrekciós rendszere elvégzi a kezelés és bánásmód célirányos kialakítása érdekében a fogvatartottak meghatározott szempontú osztályba sorolását. A klasszifikáció alkalmazása hozzájárul továbbá a fogvatartottak egyéniesítéséhez, csökkenti a biztonsági kockázatot, segít a kezelési szükségletek meghatározásában, és hozzájárul a börtönártalmak csökkentéséhez.

William Rentzmann felhívja a figyelmet arra, hogy egyre több mentálisan beteg vagy károsult személy kerül elzárásra a börtönökben, egyre több kábítószer-fogyasztó és alkoholista van az elítéltek között, növekszik a beilleszkedésre képtelen és agresszív bűnözők aránya, több a szexuális deviáns bűnelkövető, a szervezett bűnözéssel kapcsolatban álló elítélt, vagyis az olyan bűnelkövető, akit szoros szálak fűznek a szervezett bűnözői csoportokhoz és gengékhez. Véleménye szerint egy klasszikus osztályozási stratégiának rendelkeznie kell bizonyos alapvető elemekkel. Ilyenek a kockázatfelmérés, a védelem indokoltóságának felmérése és az intézményi rendet érintő egyéb kérdések, a kezelési szükségletek és az általános humanitárius megfontolások áttekintése. (Rentzmann, 2001.)

A csoportba sorolás (klasszifikáció) rendező elve tehát rendkívül sokrétű lehet. A következőkben Garami Lajos differenciálási javaslatát elfogadva mutatjuk be egy lehetséges csoportosítás meghatározó faktorait. (Garami, 2004.)

A klasszifikáció szempontjai

a.) kriminológiai

- bűncselekmény
- visszaesés
- ítéleti idő

b.) szociológiai

- életkor
- nem
- szociális háttér

c.) kezelési (pedagógia-pszichológiai)

- – értelmi képesség
- pszichés zavar
- társas viselkedés
- agresszió
- alkohol/drog alkalmazás, illetve függőség
- szexuális probléma

d.) büntetés-végrehajtási

- biztonsági kockázat
- konformitás
- együttműködési készség
- részvétel foglalkoztatási programokban

A továbbiakban csak az utolsó két szempont alkotórészeinek bemutatására térünk ki, mert az első két pontba foglalt faktorokat már jelenleg is alkalmazza a hazai büntetés-végrehajtás csoportképző tulajdonságokként.

Klasszifikáció

Rizikófaktorok

támadás
szökés
társak sanyargatása
szervezkedés
korrumpálás
új ügy(ek)
kiszabadítás
kereskedelem

Kezelési szükségletek

iskolai végzettség
szakképzettség
munkatapasztalat
társas viselkedés
kapcsolatteremtés
szociális háttér
drog- és/vagy alkoholprobléma
szexuális probléma
egészségi probléma
kapcsolattartás
utógondozás

A klasszifikáció – mint alkalmazott módszer – kettős funkcióját Garami csoportosítása nagyon plasztikusan szemlélteti. Könnyen nyomon követhető, ahogy fokozatosan egyre többet tudunk meg a fogvatartottak egyéni jellemzőiről, ami nélkülözhetetlen az érintettek kezelési szükségleteinek meghatározásához, valamint alapot biztosít a célorientált csoportkialakításhoz. A feltárt jellemzők alapján a speciálisan kialakításra kerülő fogvatartotti csoportokban aztán tovább lehet differenciálni, jobban lehet érvényesíteni az individualizáció elvét, végső soron az egyéniesített végrehajtást.

Csoportképzés

A klasszifikációs folyamat által feltárt egyéni szükségletek rendkívül szerteágazóak lehetnek, némi túlzással állítható, hogy a fogvatartottak számával megegyező egyedi szükséglet-hierarchia kerülhet felszínre. A modern reszocializációt szolgáló intézményrendszer kialakítása-

kor értelemszerűen nem támaszkodhatunk kizárólagosan a klasszifikációs eredményekre. Első lépésként egy egyszerűbb, de a jelenleginél mégis lényegesen árnyaltabb csoportképzési rendszer bevezetésére van szükség. Az így kialakításra kerülő csoportok egy-egy szempontból ugyan homogénnek tekinthetők, de már a létrejöttük pillanatában újra heterogénné válnak. Ekkor, a tényleges programok megtervezésekor lesz igazi gyakorlati jelentősége a klasszifikáció során feltárt egyéni szükségleteknek.

A nemzetközi és a hazai szakirodalom alapján az alábbi „alap” fogvatartotti csoportok kialakítását tartjuk indokoltnak:

- kisgyermekes nők;
- kábítószerfüggő és/vagy alkoholbetegek;
- kóros elmeállapotúvá váltak, valamint a korlátozott beszámítási képességűek;
- HIV pozitív, az AIDS és más fertőző betegségben szenvedők;
- tanúvédelem alatt állók;
- fokozott őrzés és felügyelet alatt állók (rendbontó elítéltek);
- magas biztonsági kockázatot jelentő elítéltek (a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel kapcsolatban álló fogvatartottak);
- sebezhető elítéltek – olyan fogvatartottak, akik speciális biztonsági igényeket támasztanak, mert kimutathatóan számolniuk kell a többi elítélt testi fenyegetésével vagy rossz bánásmódjával;
- nem magyar állampolgárságúak;
- a közérdekű munkát és a pénzbüntetést szabadságvesztésre átváltoztatott büntetést töltő elítéltek;
- védelmet igénylők (volt rendőrök, bv. dolgozók);
- agresszív cselekményeket halmozottan elkövetők;
- szexuális jellegű bűncselekményt elkövetetők;
- fiatalkorú fogvatartottak.

Könnyen belátható, hogy a fogvatartottak ilyen kezelési- és biztonsági szempontú elsődleges osztályozása pontosabb képet ad a csoporttagok domináns szükségleteiről. Ezek ismeretében pedig nagyobb valószínűséggel lehet olyan keret-programokat összeállítani, amelyek találkoznak az elítéltek későbbiekben feltárandó egyéni igényeivel és érdekeivel. (Brosnan, 2001.)

A fogvatartottakkal való új tevékenységforma generális elnevezése, illetve fogalmi meghatározása

Bármilyen program, illetve eljárás megtervezésekor minden esetben az elérendő célokból kell kiindulni, a tevékenységforma meghatározására és a módszerek kidolgozására csak ezt követően kerülhet sor.

A szabadságvesztés büntetés esetében a célok egyértelműen deklaráltak. A tevékenységforma meghatározásában már közel sem ennyire nyilvánvaló a dolog, az elnevezésében pedig teljes az elbizonytalanodás és a zűrzavar. (A módszerek tulajdonképpen kialakulatlanlanságán azért nem csodálkozunk, mert eddig nem, vagy csak elemi szinten léteztek a bevezetni javasolt szükségletalapú csoportok, tehát a konkrét módszerek érvényesítésére alkalmas eszközök részletes kidolgozására sem kerülhetett sor.)

Dolgozatunk korábbi részében már utaltunk arra, hogy a fogvatartottak reszocializációja egyik legfontosabb eszközeinek a személyiségformálást tartjuk. Meglátásunk szerint ebben a kérdésben viszonylagos konszenzus alakult ki a korrekciós szakmán belül. A reszocializációt megvalósító tevékenységforma elnevezésében pedig folyamatos az útkeresés. Napjainkban hagyományosan még mindig a nevelés kifejezés a legelterjedtebb, de párhuzamosan létezik a kezelés és az oktatás alkalmazása is.

A pedagógia tudomány a nevelés fogalmának és tevékenységrendszerének meghatározása érdekében több – esetenként eltérő – diszciplináris megközelítést alkalmaz, és számtalan definíciót alkotott meg. Ezen felfogások sokaságából kiragadhatók azok a legáltalánosabb és leglényegesebb jellemzők, amelyek a nevelést, mint társadalmi tevékenységet jellemzik, s megkülönböztetik minden más tevékenységtől. Ezek a következők:

- tudatos tevékenység, melynek az a célja, hogy a nevelt személyisége befolyásolására, fejlesztésére irányuló szándék meghatározott eredményre vezessen, a megfelelő feltételek és eszközök segítségével;
- fejlesztő jellegű, eredménye, hogy a nevelt ismereteit, tapasztalatait, képességeit, morális állapotát tekintve kedvezőbb helyzetbe kerül, javulnak életkorának megfelelő társadalmi adaptációjának lehetőségei;
- a társadalmi mikroszerkezet vonatkozásaiban értelmezhető individuumok közötti viszonyban realizálódik, s a nevelő részéről mindig konkrét tevékenység. (Módos, 2003.)

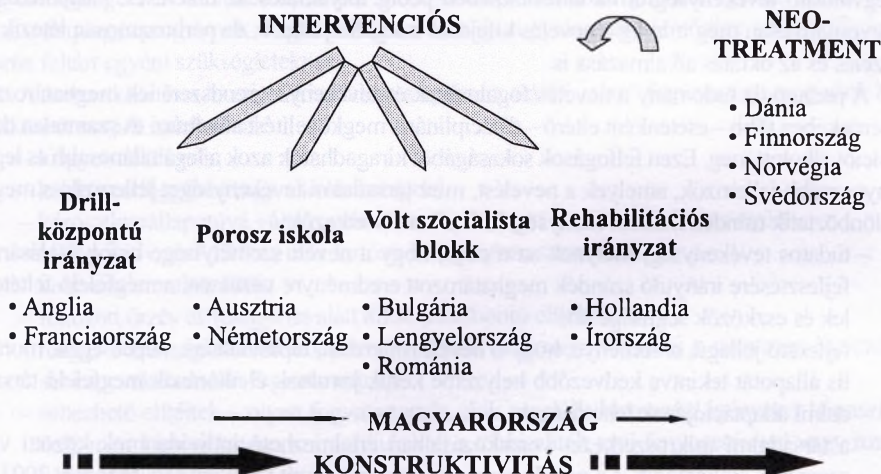
A nevelés ilyen átfogó és tág értelmezése alapján bátran kijelenthetnénk, hogy az elítéltekkel zajló valamennyi építő, illetve segítő jellegű tudatos akció nevelési tevékenység (pl. oktatás, képzés, szakképzés, szakköri foglalkozás, tréningek, sport stb.). Szakmai meggyőződésünk ez, ráadásul az összegyűjtött kritériumok alapján korrekt és helytálló lenne a minősítés. A továbbiakban mégis árnyalni kívánjuk a kérdéskört. Tesszük ezt azért, mert jelen dolgozatunk célja nem a nevelés primátusának hirdetése, hanem a korrekciós munka eredményességének növelése. A jelenlegi társadalmi, politikai és szakmai körülmények között igazat kell adni Scheffellar-Klotsnak, aki szerint a valamennyi fogvatartott számára egységesen nyújtott reszocializációs programok helyett „szelektívnek kell lennünk, hogy hatékonyak legyünk!” (Scheffellar-Klots, 2004.)

A kérdés számunkra az, hogy milyen módon és rendező elv alapján legyünk „szelektívek”? A választást nagyban megkönnyíti, ha elhelyezzük a hazai büntetés-végrehajtási korrekciós nevelést az európai börtönnevelési irányzatok vonulatába, majd a klasszifikációval elérhető szükséglet alapú csoportok „rendszeritani” elhelyezkedését vizsgáljuk meg.

Hagyomány és dinamika

A hazai végrehajtási típus karakteres jellemzői egy hosszabb történelmi folyamat eredményeként alakultak ki, így teljesen érthető, hogy a jelenlegi börtönnevelési irányultság is magán viseli a letűnt korok lenyomatát. (a folyamatról részletesen lásd: Ruzsonyi, 2003/b) A hagyományosan poroszos függelmi viszonyok kialakításától a dominánsan megtorló és elrettentő viszonyuláson át a kooperációra építő és progresszivitást biztosító viszonyrendszer kialakításáig hosszú – és kitérőktől sem mentes – fejlődési utat járt be a „nevelés”.

JELLEMZŐ EURÓPAI VÉGREHAJTÁSI TÍPUSOK

A büntetés-végrehajtás céljának elérése

A hagyományok tükröződése a differenciálásban

A fenti ábrának megfelelő belső rétegződés – nagy vonalakban, mint alapirányultság – a jelenlegi alapkategóriák esetében is felfedezhetőek. A legmarkánsabb különbség itt is a konstruktivitás, illetve az európai irányelvek érvényesülésének mértékében tapasztalható.

A kialakításra kerülő alap fogvatartotti kategóriákban megjelenő domináns szükségletek határozzák meg a csoportok általunk elképzelt elhelyezkedését. Reményeink szerint jól érzékelhető a fokozatos elmozdulás a biztonsági szempontokat elsődlegesen érvényesítő irányultságtól a reszocializációt leginkább szolgáló, a modern végrehajtási elveket a legmesszebbmenőkig érvényesítő és alapvetően nevelésorientált csoportképzésig. A biztonsági- és a személyiségből fakadó meghatározó szükségletek kielégítését nem egymás kárára, hanem összehangoltan és célorientáltan kell megoldani. Ennek a törekvésnek a tudatosításával többek között elérhető, hogy a különböző szakterületek ne a saját pozícióik erősítésére koncentrálnak végezzék a munkájukat, hanem megtalálva és elfogadva a saját helyüket vegyék ki a részüket a közös tevékenységből.

Ez a fajta csoportosítási elv, és az ennek megfelelő gyakorlat teremtheti meg a lehetőséget arra, hogy az elítéltek reszocializációját támogató programokon belül a nevelési, képzési, oktatási, szociális ügyintézési és egyéb feladatok az adott csoportba tartozók szükségleteit és az intézet biztonsági érdekeit szem előtt tartva strukturálódjanak.

A rendszer statikussá válásának elkerülése érdekében tudatosan és szabályozott módon kell biztosítani a vertikális és a horizontális elmozdulás lehetőségét. Az elsősorban biztonsági szük-

INTERVENCIÓS

NEO-TREATMENT

Fiatalkorúak;
Kisgyermekes nők.

**Drill-
központú
irányzat**

Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek; Magas biztonsági kockázatot jelentő elítéltek; Rendbontó elítéltek.

Porosz iskola

Életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek; Sebezhető elítéltek; Tanúvédelem alatt állók; Védelmet igénylők.

Volt szocialista blokk

Rehabilitációs irányzat

Kábítószerfüggők és alkoholbetegek; Szexuális bűnelkövetők; HIV-pozitív, AIDS-es és más fertőző betegségben szenvedők; Nem magyar állampolgárságú elítéltek; Kóros elmeállapotúvá váltak és korlátozott beszámítási képességű elítéltek

**a konstruktivitás és az európai irányelvek
érvényesülése**

ségeket megjelenítő – tehát a zártság és a korlátozás mértékében – eltérő alap csoportok között elsősorban a vertikális átjárhatóság biztosítása fontos. Meg kell teremteni annak az esélyét, illetve fenyegetettségét, hogy a fogvatartott az általa nyújtott teljesítmény alapján elmozdulhasson, illetve kénytelen legyen elmozdulni. A norma- és szabálykövetés kialakításának, illetve az együttműködés intenzitása növelésének egyik legjobb eszköze lehet ilyen módon kialakítani. A személyiség alapú szükségleti csoportok esetében az oldalirányú mozgás lehetőségének megteremtése szükséges. A legdominánsabb szükséglet (pl. indulatkezelés, kábítószer függőség, analfabétizmus) megoldására, vagy feloldására kialakított program eredményes befejezését követően fel kell kínálni egy másik, lehetőség szerint az adott elítéltnél meglévő és feltárt következő legjelentősebb szükségletre koncentrálnó programhoz, illetve csoporthoz történő csatlakozás lehetőségét.

Fogalomértelmezés

Ez az újszerű megközelítés szükségessé teszi, hogy ne csak tartalmában, hanem formájában – azaz elnevezésében – is megújuljon és gazdagodjon a fogvatartottak személyiségformálását célzó tevékenységrendszer.

A „nevelést”, mint az intézményrendszer tevékenységét korábban meghatározó funkció elnevezését más okok miatt is időszzerű megváltoztatni. W. F. Kron szerint a” nevelés olyan hétköznapi, elcsépelet, elkoptatott, lejáratott fogalomnak tekinthető, ami kiszolgáltatót sokféle ér-

telmezzéssel, elvárással szemben”. (Kron, 1997. 83. p.) Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy a tevékenység elnevezéséről beszélünk, nem pedig a tevékenység jellegéről.

A formális logika szabályai szerint a fogvatartottak nevelésének eredménye a megnevelt, esetleg átnevelt fogvatartott lenne. (Hiszen a kovácsolás eredménye a kovácsoltvas, a vízforralás eredménye a forró víz, vagy a fogtömés eredménye a betömött fog.) Ugyanakkor a fogvatartottak át/megnevelése nem célunk. Ahogy a nevelés önmagában sem lehet cél, hanem az elérendő tulajdonságjegyek kialakításának egyik meghatározó eszköze. Esetünkben az átlagosnál is fontosabb hangsúlyozni, hogy a pedagógiai személyiségformálást (nevelést) nem tartjuk kizárólagos módszernek. Komplex hatást kell biztosítanunk, melyben jelentős hangsúlyt kap például a pszichológia, a szociális munka, az oktatás vagy a szakképzés számtalan eleme is.

A nevelés köznyelvi – mindennapi – értelmezése évtizedek óta életben tart egy belső szakmai vívódást. A korrekciós munka eredményességének egyik alapfeltétele a „külvilág” elfogadó viszonyulása, szerencsésebb esetben támogatása. A pedagógiai hatásszervezés neveléstudományi értelmezése gyakran a szaktudomány belső útkeresését jeleníti meg. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a neveléstudomány technicus terminusai formálisan számtalan esetben tökéletesen egybeesnek a köznyelvi kifejezésekkel, azonban jelentős tartalmi különbséget jelentenek meg. Ezek árnyalt bemutatására nincs lehetőségünk, és az esetek meghatározó többségében igény sincs rá. Be kell látnunk, hogy a mindennapok emberét nem a tudományos definíciók kidolgozottsága érdekli, hanem biztonságban akarja érezni magát. Akkor számíthatunk a támogatására, ha az általunk megfogalmazott tevékenységformák közérthetőek, jelentéstartalmukban egyértelműek és az eredményesség esélyével kecsegtetnek. (Érdekes módon a kevésbé közérthető kifejezéseket, mint például a „klasszifikációt” vagy „reintegrációt” könnyebben elfogadják, mint a közérthetőnek gondolt, ám elérhetetlennek ítélt fogalmi kategóriákat.)

A nemzetközi együttműködések, a szakirodalmak át-, illetve lefordítása során is számtalan bonyodalom adódik a „nevelés” kifejezés alkalmazásakor. Az angol nyelv nem ismeri az általunk használt értelemben a „nevelés” szakkifejezést, a legközelebb álló „education” fogalmat legtöbbször az oktatás szó (teaching) szinonimájaként használja. Ez a helyzet természetes számtalan bonyodalom és pontatlanság forrása lehet. (A német és a szláv nyelvterület számára ez a kettősség igazából nem jelent problémát, mert ők ismerik és a magyarral azonos értelemben használják a fenti kifejezéseket. Tudomásul kell azonban venni, hogy napjainkra a büntetés-végrehajtás szakirodalmi nyelve egyértelműen az angol lett.) A félreértések – félrefordítások elkerülése érdekében célszerű olyan nemzetközileg elfogadott, szakmai és laikus körökben egyaránt alkalmazott fogalmat bevezetni, amelynek tartalma nem szorul magyarázatra. Ilyenek például a reszocializáció és az integráció, illetve reintegráció.

A változtatás indokainak leginkább megfelelő kifejezésnek a reszocializációt tartjuk, így annak bevezetését javasoljuk. Álláspontunk szerint a reszocializáció mint központi célkategória neveléstudományi szempontból teljes egészében elfogadható, azonban fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ennek elérését elsősorban a fogvatartottak személyiségformálásával tartjuk megvalósíthatónak. Párhuzamos elvárást fogalmaz meg Huszár László, aki kiemelt területnek tartja a fogvatartottak motivációs rendszerének alakítását, finomítását és hatékony működtetését. (Huszár, 2002.)

Az ilyen módon kifejtett tevékenység tartalma: a fogvatartottak magatartásának és tevékenységének (át)alakítása továbbra is központi jelentőségű marad, hiszen csak így teremthető

meg a fogvatartottak törvénytisztelő és önálló életvezetésének kialakítása. (Ez pedig nem más, mint a konstruktív életvezetés kialakítása – tehát pedagógiai cél.) (Bábosik, 1994.)

Véleményünk szerint a reszocializáció börtönön belüli tevékenységkörének meghatározásakor a hagyományos nevelői munka pedagógiai tartalmának megőrzése mellett a nyugati szakirodalom által körvonalazott szociális nevelés legkarakteresebb jellemzői érvényesítésére célszerű törekedni. Álláspontunk szerint a jelenlegi korrekciós nevelés tevékenységi körének ilyen jellegű kiegészítése és átstrukturálása mentén olyan új dimenzió formálódhat, amely a fogvatartottak személyiségformálásának új feltételrendszerét teremti meg. Az elképzelt új tevékenységkör az elítéltek önkéntes együttműködésén és döntési felelősségén alapszik, tiszteletben tartja a fogvatartottak szuverenitását és önbecsülését, valamint kerüli az intim térbe való kényszerű beavatkozást.

Az új koncepció kialakításához olyan látásmódra – és még inkább szakmai érvrendszere – van szükség, amely képes integrálni a büntetés-végrehajtási intézetekben a pedagógiai módszerek alkalmazását a fogvatartottak és a környezetük közötti konfliktusok megoldására irányuló szociális és pszichológiai módszerek alkalmazásával, az önálló és konstruktív életvezetés kialakításával, továbbá az általános és szakképzéssel, valamint a legkülönbözőbb társadalmi szervezetek bevonásával.

A nevelők szerepének és funkciójának változása

Az új tevékenységforma jellemzőinek összegyűjtését és fogalmi meghatározást követően még egy jelentős kérdés maradt megválaszolatlanul: kik irányítsák és koordinálják a fogvatartottakkal kapcsolatos – és tartalmilag immár megújuló – reszocializációs munkát?

A jelenlegi struktúrából kiindulva egyértelműen a nevelői állományt tartjuk képesnek erre, hiszen a nevelők a munkával telt évtizedek során hatalmas pedagógiai tapasztalati anyagot halmoztak fel az elítéltekkel való bánásmód, törődés, támogatás, oktatás során. Tapasztalataikra és pedagógiai beállítottságú szakmai elkötelezettségükre a jövőben is feltétlenül szükség lesz, hiszen „jól képzett, magasan motivált és magabiztos, megbízható, a börtönök mindennapi életét kezelni képes személyzet nélkül az elítélt-osztályozás önmagában nem sokat ér”. (Rentzmann, 2001. 144. p.)

A megváltozó keretek között a nevelők napi munkavégzése jellegének is törvényszerűen változnia kell. Véleményünk szerint jelenleg még öncélú lenne az új felfogású nevelői munkakör részletes újrászabályozási kísérlete, de bizonyos tendenciákat már most tisztán lehet látni. Kívánatos volna, ha a nevelő a jövőben elsősorban mint tevékenység szervező működne a fogvatartottak között. A sokirányú, esetleg a fogvatartottak érdeklődésével, érdekeivel egybeeső tevékenység számtalan olyan lehetőséget kínál, amelyben a nevelő segítő, támogató, korrigáló, ötletadó, esetleg alkotó együttműködő szerepben jelenik meg az elítéltek között. Ha az elítélt akar, csinál valamit, s ennek során a nevelő segít az elítéltnak a külső, vagy éppen a személyiségében megbúvó akadályok leküzdésében, az más helyzetek során kamatoztatható kapcsolati pluszt eredményezhet. (Hasonló álláspont: Módos, 2003.) Ezt a progresszív elképzelést kellene a gyakorlatban „összegyűmni” a szociális munkások tevékenységkörének bizonyos elemeivel.

Az is természetes, hogy az új feladatok ellátására megújuló tartalmú oktatási – képzési programmal kell felkészíteni a munkatársakat. De ez már egy másik dolgozat tárgya lehet...

Felhasznált irodalom

- Bábosik, I.** (1994): *A nevelés folyamata és módszerei*. Bp. Leopárd Könyvkiadó Kft.
- Bereczki, Zs.** (2001): *Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért*. In: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 167-170. p.
- Bökönyi, I.** (2004): *Előszó* (Kriminálexpo 2003 – „Az uniós csatlakozás börtönügyi kérdései Magyarországon...” című nemzetközi konferencia anyagához). BSz, 2004/1. 1-2. p.
- Brosnan, J.** (2001): *Speciális elítéltsoportok az írországi börtönrendszerben*. In: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 157-165. p.
- Buda, B.** (1994): *A deviáns magatartásformák visszazorításának és megelőzésének lehetőségei*. In: *Devianciák Magyarországon*. (Szerk.: Münnich, I. – Moksony, F.) Bp. Közélet Kiadó
- Csóti, A.** (2001): *A magyar büntetés-végrehajtás előtt álló kihívások*. In: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 75-79. p.
- Garami, L.** (2003): *Az Európa Unió börtönüggyel kapcsolatos alapelveinek, ajánlásainak érvényesülése a magyar bv. rendszerében*. BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya. Kézirat
- Garami, L.** (2004): *Az elítéltek klasszifikációjának problémái a készülő bv. kódex tervezetben*. Előadás. Elhangzott a MBT konferenciáján – Budapest, 2004. április 2.
- Grapendaal, M.** (1990): *The Inmate Subculture in Dutch Prisons*. British Journal of Criminology 1990. Vol. 30. No. 3.
- Huszár, L.** (2002): *Jelentés a bv. szervezet 2002. évi összevetékénységét értékelő, a 2003. évi fő feladatokat meghatározó országos értekezletére*. In: Bv. Szervezet évkönyve. BVOP.
- Huszár, L.** (2004): *A csatlakozással kapcsolatos kérdések és feladatok a magyar büntetés-végrehajtásban*. BSz, 2004/1. 21-26. p.
- Kó, J.** (1999): *Vélemények a bűnözésről és a bűnmegelőzésről*. Kriminológiai Közl., 57. sz. Bp. Magyar Kriminológiai Társaság.
- Kövér, Á.** (1994): *A büntetésről és a börtönről*. Kandidátusi értekezés. Kézirat.
- Kron, W. F.** (1997): *Pedagógia*. Bp. Osiris Kiadó.
- Lőrincz, J.** (1993): *A fiatalkoriak szabadságvonással járó büntetőjogi szankcióinak végrehajtása*. Kandidátusi értekezés.
- Lőrincz, J. – Kabódi, Cs.** (1996): *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának határendszere*. In: Gönczöl, K. – Korinek, L. – Lévai, M.: *Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözéskontroll*. Bp. Corvina. 350-370 p.
- Martinson, R.** (1974): *What Works? Questions and Answers about Prison Reform*. The Public Interest, 1974. 35:22-54
- Módos, T.** (2003): *A reszocializáció módszertana*. Bv. Szakkönyvtár, 2003/3.
- Preiser, W.** (1954): *Das Recht zu strafen, Festschrift für Edmund Mezger zum 70. Geburtstag*. München-Berlin. Id.: **Földvári, J.** (1970): *A büntetés tana*. Bp. KJK.
- Rentzmann, W.** (2001): *Speciális fogvatartotti csoportok*. (In: A magyar bv. millenniumi konferenciája. BVOP, 129-144. p.
- Ruzsonyi, P.** (2003/a): *A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai*. Bv. Szakkönyvtár 2003/2.
- Ruzsonyi, P.** (2003/b): *Európai börtönnevelési irányzatok*. BSz, 2003/4. 43-56. p.
- Scheffellar-Klots, P.** (2004) *hozzászólása*. In: „A bv. és az utógondozás” című panelvita összefoglalója”. BSz, 2004/1. 31-36. p.
- Tari, F.** (2004): *A magyar Igazságügyi Minisztérium és az EU-csatlakozás*. Börtönügyi Szemle, 2004/1. 11-20. p.

Garami Lajos – Balogh Attila

Az enyhébb végrehajtási szabályok és a bv. intézet ideiglenes elhagyásával járó jutalmazási módok

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának előzményei

Az enyhébb végrehajtási szabályok (a továbbiakban: EVSZ) alkalmazásának előzményei bevezetésének szükségességét a **fejlett büntetés-végrehajtási rendszerekkel rendelkező európai államok pozitív tapasztalatai** indokolták. Valamennyi fejlett európai ország alkalmazza a nyitott, illetve a félig nyitott intézetek rendszerét. Az alkalmazásnak kettős célja van. Egyrészt: a fogvatartottak bizonyos körében (első büntényes, gondatlan, rövid ítéleti idejű elítéltek) nagymértékben csökkentheti, **megelőzheti a börtön káros hatásait**, javítva ezzel az esélyt a szabadulás utáni beilleszkedésre. Másrészt: ez a típusú végrehajtás **kevesebb személyi- és tárgyi feltételt igényel, ezért költségtakarékos**.

A nemzetközi- és a hazai tapasztalatok alapján a jogalkotó úgy ítélte meg, hogy a magyar büntetés-végrehajtási rendszerben is szükség van hasonló jellegű rezsim kialakítására. Az EVSZ alkalmazásának jogszabályi feltételeit a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet módosító 1993. évi XXXII. törvény teremtette meg.

Az EVSZ alkalmazásának legfőbb elemei a fogház és börtön fokozatú elítéltekre vonatkoztak, amennyiben azok a szabadságvesztésből 3, illetve 6 hónapot eltöltöttek. A bv. intézet, a védő vagy saját kérelmükre a bv. bíró rendelkezése alapján:

a.) a bv. intézetből 24 órát – kivételesen 48 órát meg nem haladó időre – havonta legfeljebb 4 (de havonta legalább 1) alkalommal eltávozhattak azokon a napokon, amelyeken nem végeztek munkát;

b.) a személyes szükségletre fordítható pénzt készpénzben is megkaphatták, és ezt a bv. intézeten kívül költhették el;

c.) látogatót a bv. intézeten kívül is fogadhattak;

d.) ha a bv. intézeten kívül dolgoztak, felügyeletük mellőzhető volt.

A törvényerejű rendelet szintű rendelkezést követően – mivel a végrehajtásra vonatkozó igazságügy-miniszteri rendelet még nem jelent meg – a jogintézmény gyakorlati alkalmazását először a 0104/1994. országos parancsnoki intézkedés szabályozta. Ennek nyomán a kialakult gyakorlat tapasztalatait figyelembe véve, az igazságügy-miniszter, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletében határozta meg az EVSZ szabályait. Ennek során az EVSZ-es elítéltek bv. intézeten belüli elhelyezéséről és a velük kapcsolatos bánásmódról is született rendelkezés.

Az EVSZ alkalmazását a kezdetektől kiemelt figyelemmel kísérték a felügyeleti tevékenységet ellátó szervek, elsősorban az Igazságügyi Minisztérium, illetve törvényességi szempontból a Legfőbb Ügyészség, továbbá szakfelügyeleti tevékenysége keretében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. Annak ellenére, hogy több jogszabály-értelmezési probléma is felmerült – melyek menet közben tisztázódtak –, és az intézetek fel-tételrendszerét is folyamatosan kellett kialakítani, a tapasztalatok alapvetően kedvezőek voltak, igazolták az EVSZ hasznosságát és működőképességét.

A jogintézmény **alkalmazása dinamikusan elterjedt. 1993-ban már 200 főt érintett, 1999. februárjáig az EVSZ-es elítéltek létszáma elérte a 843 főt, ami az akkori jogerősen elítéltek létszámának mintegy 8%-a volt.**

Az EVSZ alkalmazásának problémái az 1994-től 1999-ig terjedő időszakban

Az EVSZ kezdeti alkalmazásának egyik legnagyobb problémája – amelyben a későbbi ellentmondások is gyökereztek – az volt, hogy **a jogi szabályozás túlságosan széles körre terjedt ki.** Kiterjedt olyan fogvatartotti kategóriákra is, amelyek nem feleltek meg a jogalkotó eredeti szándékának. Az 1998-as évben – az EVSZ legszélesebb körű alkalmazásának évében – az EVSZ-es fogvatartottak csaknem 40%-a súlyos bűncselekmények miatt volt elítélve (emberölés, erőszakos közöszlész, rablás, kifosztás, stb.).

Az a körülmény, hogy nem csak az intézet, hanem **az elítélt és védője is kezdeményezhették** az EVSZ-be helyezést, illetve, hogy a büntetés-végrehajtási bírák sok esetben csak **a formális jogi megfelelést** vizsgálták az EVSZ engedélyezése során, hozzájárult az összetétel illetően alakulásához. Az összes, a bv. bírók által jóváhagyott, engedélyezett EVSZ-kérelem mintegy harmada eredetileg nemleges intézeti javaslattal került előterjesztésre. A bv. bírók tehát az esetek mintegy negyedében az intézetek javaslatával ellentétes döntéseket hoztak ezen ügyekben.

Mindezek ellenére az összes EVSZ-be sorolt fogvatartottnak csak mintegy átlagosan 5 %-át kellett fegyelmi cselekmények miatt intézeti javaslatra kihelyezni. Ez azt jelentette, hogy még **a negatív intézeti véleményekkel rendelkező EVSZ-es elítéltekkel sem volt jelentősen több probléma, mint azokkal, akiket a bv. intézet javasolt.**

Komoly gondot okozott, hogy **az elhelyezésre szolgáló infrastruktúra kialakulatlan volt.** Annak ellenére, hogy elsősorban a végrehajtó házakban lett volna célszerű az EVSZ alkalmazása, **leggyorsabban a megyei intézetek igyekeztek a feltételeket megteremteni.** Ez a helyzet azért alakulhatott ki, mert az intézeteknek érdekében állt EVSZ-es elítélteket fogva tartani. A bv. intézetek ugyanis már akkor is minden évben meghatározott mértékű saját bevételekre voltak kötelezettek. A megyei intézetek szinte semmi másból nem tudták teljesíteni ezt az elvárást, csak az EVSZ-es fogvatartottak külső munkáltatásából. Annak ellenére, hogy a megyei bv. intézetek alapvetően az előzetes letartóztatás végrehajtására hivatottak, jelentős számú jogerős EVSZ-es fogvatartottat munkáltattak. Ez egyrésztől torzulásokhoz vezetett a megyei intézetek fogvatartotti összetételében (egyes intézetekben csaknem annyi jogerős elítélt volt, mint előzetes), másrésztől hozzájárult az intézetek zsúfoltságának további növekedéséhez. Mindezek ellenére nem lehet egyértelműen kije-

lenten, hogy ne lett volna létjogosultsága az EVSZ-es elítéltek fogvatartásának a megyei bv. intézetekben, hiszen azok a földrajzi elhelyezkedésük alapján közelebb estek az elítéltek lakhelyéhez, s ez az elhelyezés megkönnyítette az EVSZ által lehetővé tett kapcsolattartási formák alkalmazását.

A következő problémakör a **külső munkahelyek létesítése, illetve ellenőrzése** volt. A külső munkahelyekkel történő szerződéskötések, illetőleg a munkahelyek ellenőrzésének szabályozása intézetenként eltérő képet mutatott, nem alakult ki egységes gyakorlat. A BVOP által 1999-ben végzett helyszíni ellenőrzések rávilágítottak arra, hogy különösen fontos a szerződést kötő gazdálkodó szervezetek ellenőrzése, abból a szempontból, hogy a büntetés-végrehajtásra nézve nem jelentenek-e kockázatot. Szintén igen fontos tapasztalat volt, hogy – különösen a megyei bv. intézetekben – hiányos volt az ellenőrzési rendszer, egyes esetekben a fogvatartottakat senki sem ellenőrizte munkahelyükön.

Az EVSZ-es **eltávozások engedélyezési gyakorlata** sem teljesen a jogalkotó szándéka szerint alakult. Sok esetben nem tartották be a fokozatosság elvét, inkább automatizmusok érvényesültek. A bv. intézetek nagy része havi 2 – 4 esetben tette lehetővé az eltávozást, sokszor differenciálás nélkül, lakóhelytől és speciális személyi körülményektől függetlenül, egyaránt alkalmankénti 48 órára. Emiatt a jogszabályban meghatározott kivételes jelleg nem érvényesült, annak ellenére, hogy a bv. országos parancsnoka 13.002/1996. számú körlevelében már nyomatékosan kifejtette álláspontját, mely szerint a 48 órás eltávozás engedélyezésénél a kivételes jellegnek, és az egyéni körülmények fokozott mérlegelésének kell érvényesülnie.

Az EVSZ alkalmazásának témakörében feltétlenül meg kell említeni a **politikai támogatás, közvélemény és a sajtó kiemelkedő szerepét**. A kommunikáció során, az egyes, a sajtó által kiemelten kezelt esetek kommentálása kapcsán nem sikerült a szakmai érveket kellőképpen előtérbe helyezni annak érdekében, hogy a közvélemény megértse a jogintézmény társadalmi szempontból is indokolt alkalmazását és hasznosságát. Minden igyekezet ellenére az egyes eseményeknél a szenzációt jelentő elemeket emelték ki, amelyeket hiába ellensúlyozott az az érvelés, hogy a vissza nem térők aránya csak néhány százalék, és a bűncselekményt elkövetők aránya még a néhány ezreléket sem éri el. (Az ezzel kapcsolatos adatokat a melléklet tartalmazza.)

Két olyan jelentős sajtóvisszhangot kiváltó rendkívüli esemény történt 1999-ben, amely erőteljesen befolyásolta a közvéleményt és a jogalkotót. Ez végső soron a Bv. tvr. módosításához vezetett.

Egyik esetben egy külső munkahelyen dolgozó – egyébként a szervezett alvilághoz tartozó – elítéltet öltek meg munkahelyén, a másik esetben egy eltávozáson lévő fogvatartott követett el emberölést.

A két ügy időben közel esett egymáshoz, és ráirányította a közvélemény, a politika figyelmét az EVSZ jogintézményére, s különösen arra, hogy esetenként súlyos bűnelkövetők is az EVSZ hatálya alá kerülhetnek.

A büntetés-végrehajtási szervezetet felügyelő Igazságügyi Minisztérium a bv. vezetőinek az EVSZ-szel összefüggő gyakorlat jelentős szigorítására adott iránymutatást, különös tekintettel a javaslattevő, előterjesztő, engedélyező intézeti vezetők és beosztottak felelősségére.

Változások az EVSZ alkalmazásában

Az 1999. évi LIV. törvény a feltételek szigorításával **szűkítette az EVSZ-be sorolható körét, és eltörölte azt a lehetőséget, hogy az elítélt és (vagy) védője is kezdeményezheti az előterjesztést.** A fenti két körülmény már önmagában is az EVSZ hatálya alá tartozó elítéltek számának csökkenéséhez vezetett volna. Ehhez a tendenciához azonban hozzájárult a már korábban említett **súlyos rendkívüli események nyomán kiadott 1-1/63/1999. országos parancsnoki intézkedés,** amely a fogvatartottak bv. intézetből való ideiglenes távollétét javasló előterjesztő és engedélyező büntetés-végrehajtási gyakorlat egységes kialakítását szabályozta. Az említett intézkedés 22 különféle súlyos bűncselekmény típust sorol fel, melyek esetében egyénileg, különösen mérlegelni kell az intézet ideiglenes elhagyásának engedélyezését. Az intézkedés 3. pontja további mérlegelési szempontokat is meghatároz, illetve a felelősség kérdésében a következőképpen fogalmaz:

„Mindezen szempontokat a javaslatok elkészítése, az előterjesztések véleményezése, illetőleg a döntések során a személyi állomány részt vevő tagjai úgy mérlegeljék, hogy amennyiben a fogvatartott az intézetből való távollét alatt bűncselekményt követ el, vagy más rendkívüli eseményt okoz, a javaslattevő, előterjesztő, engedélyező személyek fegyelmi felelőssége vizsgálat tárgya lehet.”

Ezt követően alig akadt olyan bv. intézeti beosztott vagy vezető, aki fel merete volna vállalni az EVSZ alkalmazásának kezdeményezését, javaslatát.

A módosulások nyomán **az EVSZ-es fogvatartottak létszáma drasztikusan csökkent** (az 1999 év eleji 843 főről 2002. júliusáig 68 főre). Ez a szám különösen akkor figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük, hogy ebben az időszakban a fogvatartotti összlétszám több mint 3500 fővel növekedett.

A törvényi módosítást, illetve az országos parancsnoki intézkedést követő évben, 2000-ben 15 bv. intézetben egyáltalán nem történt előterjesztés EVSZ alkalmazására, valamint nem engedélyeztek ideiglenes intézetelhagyást, semmiféle jogcímen.

Az EVSZ keretében engedélyezett eltávozások száma is aránytalanul lecsökkent. Az 1998-as csaknem húszeszes eltávozási számhoz képest 2002. I. félévében mindössze 508 eltávozás volt. Megállapítható tehát, hogy bizonyos „inga-effektus” érvényesült az eltávozások engedélyezésekor. Míg korábban az eltávozások túlságosan gyakoriak és szinte automatikusan a lehető leghosszabb időtartamúak voltak, később a lehető legrövidebb idejű, ritka eltávozások váltak rendszeressé.

Az EVSZ-es fogvatartottak külső munkáltatásának aránya is visszaesett. Csak néhány, főként megyei bv. intézetben foglalkoztatják az EVSZ-eseket külső munkahelyen. Ugyanakkor egyre nagyobb az igény a bv. kft-k részéről az EVSZ-es elítéltek külső kooperációs partnereknél történő foglalkoztatására.

Több esetben megfigyelhető, hogy az EVSZ-be sorolt elítélteknél nem, vagy csak nagyon kis mértékben alkalmazzák az eltávozást, a látogató intézeten kívüli fogadását, illetőleg a külső munkáltatást. Ezekben az esetekben gyakorlatilag az EVSZ alkalmazásának elemei nem működnek, ami értelmetlenné teszi az elítéltek besorolását.

Új, az EVSZ alkalmazása szempontjából alapvető változást jelentett a Btk. ez évi módosítása, amely az engedélyezett eltávozásról való visszatérés elmulasztását foglyszökés vétéséként minősíti. A módosítás visszatartó hatása azonban egyelőre még nem értékelhető.

Adatok az EVSZ alkalmazásáról

Év	Előterjesztés	Bíróság engedélyezett	Visszahelyezve (megszűnt)	Eltávozások száma	Nem jelentkezett
1994.	1 262	963	111	11 916	181
1995.	1 463	1 008	163	16 355	304
1996.	1 521	984	140	13 225	152
1997.	1 708	1 168	97	16 518	123
1998.	2 050	1 220	162	19 873	153
Összesen:	8 004	5 343	673	77 887	913
1999.	1 647	722	176	9 894	60
2000.	142	109	56	2 542	7
2001.	107	111	11	1 029	0
2002.	167	158	11	1 174	2
2003.	128	113	10	814	2
2004.	253	242	4	1 798	0
Összesen:	2 444	1 455	268	17 251	71

A büntetés-végrehajtási intézetek és az érintett intézmények véleménye az EVSZ alkalmazásának helyzetéről

Valamennyi bv. intézettől és érintett intézménytől véleményt kértünk az EVSZ alkalmazásának tapasztalatairól, illetve arról, hogy milyen jogszabályi- és belső szabályozási változásokat, gyakorlati alkalmazási módosulást tartanak szükségesnek a jogintézmény optimális alkalmazásához.

A vélemények a tapasztalatokkal kapcsolatban óvatosan fogalmaztak, de **egységesek voltak abban, hogy pozitívan ítélik meg a jogintézményt**, a fogvatartottak reszocializációja, a börtönártalmaktól való megóvás, az intézeti bevételek növelése, valamint a költségtakarékos fogvatartás szempontjából. Ezt még azok az intézetek is megfogalmazták, ahol évek óta nem történt EVSZ-be helyezés.

Külön ki kell emelni a bv. intézeti értékelésekből, hogy azért is fontos lenne az EVSZ helyes arányainak megtalálása, mert a szabályozók szigorodása nyomán az **elítéltek motíválásának lehetőségei** nagymértékben csökkentek, sokkal kevesebb lehetőség van a pozitív menedzselés elvének érvényesítésére. Miután az elítéltek jelentős körének perspektívája beszűkült, egyfajta negatív attitűd észlelhető. A beszűkült lehetőségek miatt „nincs miért” hozzáállás tapasztalható.

Eltérő véleményeket fogalmaztak meg a bv. intézetek a fogvatartottak külső munkáltatásával kapcsolatban. Egyes, elsősorban végrehajtó intézetek a jelenlegi szabályozást megfelelőnek tartották, és nem javasoltak változtatást. A megyei intézetek többsége az egyéni egyszemélyes külső munkavégzés engedélyezésének visszaállítása mellett foglalt állást.

Az EVSZ-es fogvatartottak **eltávozásának gyakoriságával** kapcsolatban szinte egyöntetűen az a vélemény alakult ki, hogy helyes volt a szabadságvesztés és az előzetes le tartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletet módosító 16/1999. (XI. 10.) IM rendelet azon rendelkezése, amely a bv. intézet parancsnokának hatáskörébe utalja annak meghatározását.

Lényeges eleme volt az intézeti javaslatoknak, hogy az EVSZ szempontjából is indokoltak tartják a korábbi **összbüntetésbe foglalás** gyakorlatának visszaállítását, mely lehetővé tenné, hogy tiszta profilú bv. fokozatokkal dolgozzanak.

A módosítási javaslatok között megfogalmazódott, hogy a **rövid idejű szabadságvesztés töltők esetében az EVSZ adta lehetőségek nem, vagy csak rövid ideig érvényesíthetők**. A feltételes szabadságra bocsátás időpontjának esedékessége és a fokozatban töltött időtartam felének kitöltése között sok esetben csak kevés idő van, ezért szűkül az EVSZ előterjesztés lehetősége. Ezért indokolt lenne lehetővé tenni, hogy a büntetési idő felének letöltése előtt is lehessen bizonyos fogvatartotti csoportokat (gondatlan bűncselekmények elkövetői, szándékos bűncselekmények vétségi alakzatainak elkövetői) EVSZ-be helyezni.

Intézkedések az EVSZ alkalmazásának fejlesztésére

2002-ben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága jelentést készített elő az igazságügy-miniszternek, melyben az EVSZ alkalmazásának tapasztalatait, az elmúlt időszak problémáit és a lehetséges jövőképet vázoltuk fel – megtéve javaslatainkat. **Célként fogalmazódott meg, hogy a jogintézményt mindenképpen fenn kell tartani, az elszorvadó rendszert fel kell éleszteni.** A jelentés lényegében az előző fejezetekben leírtakat tartalmazta, kérve az Igazságügyi Minisztérium iránymutatását és javaslataink elfogadását.

A jelentésünk alapján Dr. Bárányi Péter miniszter vezetői értekezleten kifejtette azon véleményét, hogy a jogintézmény elszorvadása nem engedhető meg, szükséges a felélesztése, ami természetesen magában foglalja bizonyos feladatok elvégzését is.

A feladatok kiemelten azt célozták meg, hogy az EVSZ-be soroltak száma emelkedjen, de **nem lehetett cél direktívák, százalékos arányok megfogalmazása**, hanem a jogintézmény tartalommal való megtöltése és optimális alkalmazási arányának elérésére kell törekedni.

Az EVSZ alkalmazására – a jogszabályi változást követően – már csak az intézet tehet előterjesztést, ami természetesen kívánatos változás volt. Ez eleve csökkentette az ügyek, és ennek megfelelően az EVSZ-be sorolt elítéltek számát. Negatívan hathatott a kezdeményezésekre a fogvatartottak bv. intézetből való ideiglenes távollétét javasló, előterjesztő és engedélyező büntetés-végrehajtási gyakorlat egységes kialakításáról szóló 1-1/63/1999. (IK Bv. Mell. 11.) OP intézkedés 3. pontjának utolsó bekezdése, ezért annak hatályon kívül helyezését elengedhetetlennek láttuk.

A jogintézmény felélesztése céljából kiadásra került az **enyhébb végrehajtási szabályok alá tartozó elítéltek ügyeinek intézésére vonatkozó egységes eljárásról** szóló 1-1/1/2003. (IK Bv. Mell. 1.) OP intézkedés (a továbbiakban: Intézkedés). E szabályozással kívántuk elérni, hogy egységes szerkezetben foglalva, az áttekintést és a megismerést segítsük, ennek köszönhetően olyan gyakorlatot alakíthassanak ki az intézetek, amely szerint a jogintézmény alkalmazása során minimális esélye legyen bármilyen esemény kialakulá-

sának, illetve az előkészítő munka minél alaposabb lehessen. **Hatályon kívül helyeztük a már előzőekben többször jelzett 3. pont utolsó bekezdését, ezzel a parancsnokok jelzésének is eleget tettünk, az úgynevezett fenyegetettséget megszüntettük.**

A vizsgálat tapasztalatai

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására tett előterjesztések, engedélyezések, visszahelyezések, eltávazások, az eltávazásokról vissza nem térők statisztikai adatait 1994-től 2004-ig a csatolt melléklet tartalmazza.

Az időarányos adatokat vizsgálva megállapítható, hogy jelentős változás az előterjesztések, engedélyezések, eltávazások, visszavonások és a nem jelentkezők számában nem történt. Kisebb előre lépés 2002-től mutatkozik, amikor minden tekintetben megállt a csökkenés, sőt minimális emelkedés tapasztalható. Az igazságügyi tárca iránymutatását, illetve az 1999-ben kiadott országos parancsnoki intézkedés fenyegetettséget tartalmazó rendelkezésének a hatályon kívül helyezését követően sem történt érdemi változás: az intézetekben továbbra is óvakodnak előterjesztéseket tenni az EVSZ alkalmazására, mivel még mindig tart az állomány attól, hogy egy súlyosabb esemény bekövetkezése miatt a felelősségre vonás is megtörténik. Ugyanakkor nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy minősítésük szerint, valamint a jogszabályi változásból is adódóan jóval kevesebb azon személyek köre, akikre a kezdeményezés lehetősége felmerülhet, illetve a jogintézmény hatálya kiterjed. Az Intézkedésben meghatározott kiemelt gondosságra és szakszerűsége hivatkozva indokolják az előterjesztések számát.

1./ Az előterjesztéseket előkészítő folyamat

A bv. intézetek megítélése szerint az EVSZ alkalmazásából adódó események bekövetkezése továbbra is az ő felelősségük, annak ellenére, hogy a végső döntést a bv. bíró hozza meg. Az intézetek ennek megfelelően az előkészítő munka során igyekeznek maradéktalanul érvényesíteni az Intézkedés 7-9. pontjaiban felsorolt körülményeket. Legtöbbször tartózkodnak előterjesztést kezdeményezni az Intézkedés 8. pontjában felsorolt bűncselekményt elkövetőkkel kapcsolatban. Ez bizonyos fokú stigmatizálásra utal, hiszen az országos parancsnoki szabályozás nem azzal a céllal készült, hogy az érintett kört kizárja az EVSZ alkalmazásának lehetőségéből, csak a körültekintő, szakszerű elbírálásra hívja fel a figyelmet.

Vizsgálatunk során néhány észrevétel felmerült az egységes szerkezetbe foglalt Intézkedéssel kapcsolatban, ami mindenképpen mérlegelést igényel. A 15. pontban szabályozzuk az elítélt nyilatkoztatását a kedvezmények igénybe vételéről. Ekkor lényegében már a teljes előterjesztés megtörtént, a külső szervektől, illetve a rendőrségtől a környezettanulmány beszerzésre került lehetőség szerint. Az esetleges nemleges nyilatkozatot követően az intézet az ügyet lezárja az „előterjesztésre nem kerül” menüpont használatával. Amennyiben a nevelő a kezdeményezés előtt nyilatkozatná az elítéltet a kedvezmények igénybe vételéről, úgy nem lenne felesleges munka az állomány teljes előkészítő tevékenysége.

Megítélésünk szerint a szabályozáson nem szükséges változtatni, hiszen a jelenlegi mintegy 130 körüli előterjesztés nem olyan nagy számú, hogy az esetleges nemleges nyilatkozat miatt kiemelkedő teher nehezedne a személyzetre. Az ügyek megindítását megelő-

zó nyilatkozat felvételét az elítéltek ígéretként élnék meg, és amennyiben a kezdeményezésre nem kerülne sor, pont az ellenkező nevelési hatást érnék el. Egyértelműen tartózkodni kell bármilyen ígérettől, de ez nem jelenti azt, hogy távlati célként a jogintézmény alkalmazását nem tűzhetné ki a nevelő.

Pontosításra szoruló elemként merül fel a rendőrségi környezettanulmányok beszerzése, hiszen az Intézkedésben nincs konkrét szövegezés annak szükségességére vagy kötelező jellegére. A 7.; 9/k.) pontok tartalmaznak rendelkezéseket vélemények beszerzésére, illetve információk figyelembe vételére. Ennek megfelelően előfordultak olyan esetek is, hogy egyszerűbb megítélésű előterjesztésekben nem szereztek be környezettanulmányokat. Ugyan nem kötelező az érvényben lévő szabályozás értelmében, de kívánatos, hogy az intézetek lehetőség szerint tegyék meg a szükséges intézkedéseket a környezettanulmányok beszerzésére.

Nincs egységes gyakorlat az Intézkedés 7. pontjában meghatározott osztályvezetői tevékenységről. A szabályozásból az tűnik ki, hogy az előterjesztés kezdeményezésére, illetve a nyilvántartó csoport részéről történő adatszolgáltatásra még a környezettanulmányok, vélemények beszerzése előtt van lehetőség, mellyel kapcsolatos szükséges intézkedéseket az osztályvezető teszi meg. Nem tekinthető hibának, ha erre vonatkozóan esetleg a nevelő vagy a nyilvántartó csoport előzőleg intézkedik, de mindaddig, amíg a szükséges adatok a meghatározott határidőn belül nem állnak rendelkezésre, ajánlatos, hogy az osztályvezető ne továbbítsa előljárójának az ügyet, továbbá a beszerzett véleményekről a környezettanulmányok tartalmáról kivonatos formában tájékoztassa a vezetőjét. Természetesen a határidő túllépését el kell kerülni ebben az esetben. A tájékoztatás tekintetében rendkívül változó kép alakult ki a vizsgálat során. Több esetben is elmaradt az alapinformációk megadása, vagy csak a vélemények beszerzésére utalt az adott szervezeti egység (általában a nyilvántartó csoport), azok megérkezésére vagy tartalmára nem.

Általános és helyeselhető gyakorlat az, hogy a nevelők a vezetőikkel egyeztetik azon személyek körét és természetesen körülményeit, akik neve – mint lehetőség – felmerült az EVSZ-be helyezésnél. A nevelői véleményt megelőzi a szóbeli tájékozódás, ami elsősorban a bünyügyi nyilvántartónál meglévő adatok egyeztetését jelenti, illetve alapként figyelembe veszik az elítélt külső helyzetét, kapcsolattartását. Csak ezek után születik meg a nevelői kezdeményezés, ami szinte már azt is jelentheti, hogy az ügy az intézet részéről végső döntésre hivatott parancsnokig eljut.

Nem elhanyagolható körülmény az, ha az intézet, illetve a személyi állomány bevonja a fogvatartottat az előkészítő munkába. A nevelési folyamat egyik sarkalatos pontja a célkitűzések meghatározása az elítéltek bevonásával. Erre lehetőség van a befogadás során a nevelési terv közös – nevelő által irányított – meghatározásával, a rövid és a hosszú távú perspektíva kijelölésével. Ezek a tervek természetesen nem lehetnek megcsontosodott elvek vagy folyamatok, az elítélt fejlődésétől függően kell változtatni rajtuk. Nagyon ritkán találkoztunk olyan nevelési tervekkel, amelyekben már a befogadaskor meghatároznák a fogvatartottak számára azt a rendkívüli célt, hogy az EVSZ-t elérje. Ez persze azért sem lehetséges minden esetben, mert a nevelők nincsenek tisztában a törvényi feltételek meglétével, mivel hosszú távon nem látják, nem is láthatják előre a fogvatartott ügyeinek alakulását (pl. újabb

ügy felmerülése, kizárás a feltételes szabadságra bocsátásból stb.). Az EVSZ alkalmazása rendkívül hatékony nevelési eszköz, célként való kitűzése a fogvatartottak részére olyan motiváció lehet, ami pozitív irányban befolyásolhatja a szabadságvesztést töltők viselkedését.

Szintén az előkészítés egyik kiemelkedő eleme azon intézeti gyakorlat, miszerint mindaddig, amíg az elítélt valamilyen módon nem bizonyította konformitását, szabálykövető magatartását, nem kezdeményezik az EVSZ alkalmazását. Legalább egy alkalommal otthon kell lennie rövid tartamú eltávozáson vagy büntetés-félbeszakításon, és onnan rendben kell visszatérnie. Ez is egy védekező mechanizmus az intézetek részéről, ugyanakkor logikai buktatót rejt is magában, hiszen amíg az EVSZ esetében a környezettanulmányok beszerzése – mint már előzőleg is leírtuk – elvárható körülmény, addig a jutalmazás jelzett formájánál már az igazgatási OP intézkedés nem írja elő kötelező érvénnyel a vélemények beszerzését, így a külső körülményekre hiteles adatokkal nem mindig rendelkeznek. Minden esetre valóban könnyebb szívvel tesznek az intézetek előterjesztést az olyan elítélteknél, akik már bizonyították rátermettségüket az EVSZ-re.

2./ Az előterjesztések értékelése

Minden esetben a nevelő kezdeményezi véleményének elkészítésével az elítéltek EVSZ-be helyezését. A bűnügyi nyilvántartó nyilatkozik a jogszabályi akadályok meglétéről, majd az osztályvezető mindezek összefoglalásaként továbbítja az ügyet az intézet parancsnokához. Közben beszerzésre kerülnek a környezettanulmányok, illetve az intézetekben működő nyomozó tisztek is eseti jelleggel kifejtik állásfoglalásukat.

A nevelők tartalmas értékelő véleményeket készítenek, melyekben szinte kivétel nélkül kitérnek az elítéltek előzményi életére, az intézetben eltöltött idő alatt tanúsított magatartásra, viselkedésre. Nem találtunk egyetlen olyan esetet sem, amikor érvényben lévő fenyítés mellett született volna előterjesztés. Alapvető kritérium az, hogy a fogvatartottnak e tekintetben „tisztá lapja” legyen. Természetesen előfordulnak olyan esetek, amikor volt fenyítési előzménye az elítéltnak, de miután jutalommal az eseményt annulálták, ez a körülmény a jogszabály értelmében nem írható be a nevelői véleményekbe, figyelembe vétele nem lehetséges. Ezzel ellenkező gyakorlatot sehol nem tapasztaltunk.

Kiemelt körülményként kerül értékelésre az elkövetett bűncselekmények jellege, az önkéntes bevonulás, a büntetésből hátra lévő idő. Kevés olyan előterjesztést találtunk – mint már az előzőekben jeleztük –, ahol a kiemelt bűncselekményt elkövető lett volna a kezdeményezés alanya, vagy a szabadságvesztés büntetésből több, mint egy év volt hátra.

Minden vizsgált előterjesztésben foglalkoznak az elítéltek kapcsolattartásával, és a lehetséges eltávozás helyszínével. Fontos kritériuma a döntéseknek, hogy legyen olyan hely, ahol az eltávozások során az elítélt tartózkodni fog, továbbá minősítik a fogadó környezetet is. Kitérnek a véleményben arra is, hogy az esetleges megelőző intézettelhagyáskor az elítélt milyen viselkedést tanúsított, hogy tért vissza. Pozitív elemként tapasztaltuk néhány intézetnél, hogy az értékelő véleményben a nevelő rögzítette azt a lehetséges helyszínt, ahol az esetleges eltávozáskor az érintett személy tartózkodni fog, hiszen ez nem mindig esik egybe az állandó lakóhellyel.

A bűnügyi nyilvántartó csoport valamennyi vizsgált esetben nyilatkozott arról, hogy a jogintézmény alkalmazásának van vagy nincs törvényi akadálya. Általános

gyakorlat szerint szintén ők intézkednek a környezettanulmányok beszerzésére. A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben az a gyakorlat alakult ki, hogy a nevelők kéri meg a környezettanulmányokat, és értesítik az eltávozásokról a rendőrkapitányságot, míg a többi vizsgált intézetben az értesítést és a környezettanulmányok beszerzését a nyilvántartó csoport végzi el.

Eltérő az intézetek gyakorlata abban, hogy a nyomozótiszt milyen formában rögzíti állásfoglalását. A törekevés az információ beszerzésére mindenhol fellelhető, de a dokumentálása rendkívül változó. Az alrendszer alkalmazása mellett a szóbeli tájékoztatásra is találtunk példát, de nincs értelme az olyan véleményeknek, amikor a rendőrség képviselője eleve negatív véleményt alakít ki minden alkalommal, vagy jobb esetben információ hiányára hivatkozik (pl. a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében). Ez természetesen nem lehet az intézet felelőssége.

Az elítéltek nyilatkozatása megtörténik abban a tekintetben, hogy az EVSZ alkalmazásával járó kedvezményekkel kívánnak-e élni.

3./ Elhelyezés, ruházat, pénzzel történő ellátás

Az elhelyezés kialakítására kétféle gyakorlat alakult ki. Vagy a körleten létesítenek külön helyiséget az EVSZ-be soroltak részére (pl. Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet férfi részlege, Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet), vagy külön körletet alakítanak ki, másik – esetleg külön álló – épületben (pl. Baracska Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet női részlege, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet).

Kivételesnek tekinthető a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben lévő elítéltek elhelyezése, hiszen közvetlen őrzésük nincs, felügyeletük, ellenőrzésük sem folyamatos. Esetükben egyszemélyes, illetve minimális számban kétszemélyes elhelyezést biztosítanak, a civil ruházatukat is a körleten tarthatják. A civil ruházat körleten, zárkában történő tárolására nincs lehetőség azokban az intézetekben, ahol a zárkákat a körleteken alakították ki. Az elítéltek nem tarthatnak maguknál pénzt, de az intézet elhagyásakor a pénzüket felvételét lehetővé teszik. Például a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben az intézeten kívül dolgozók a munkára kivihetnek egy meghatározott összeget, illetve a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben egy külön erre a célra kialakított, és az elítéltek által is zárható szekrényből vehetik ki a pénzüket.

Az intézetek mindent megtesznek annak érdekében, hogy az EVSZ végrehajtására kialakított körlet komfortosabb, a civil életet jobban megközelítő legyen. Ennek érdekében a hagyományos berendezési tárgyak csak kevésbé találhatók meg a zárkákban vagy lakóhelyiségekben – fabútorokkal, szekrényekkel, szőnyeggel, függönyökkel stb. igyekeznek a környezetet otthonosabbá tenni. Ki kell emelni a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet női körletét, és a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet körletét, ahol az elhelyezési körülmények javítására nagy figyelmet fordítanak az elítéltek is, élve a körlet adottságaival.

4./ Eltávozások

Az elítéltek az intézetet 1-4 alkalommal 24, illetve 48 órára, kérelmük alapján eltávozás formájában hagyhatják el. Minden intézetben legalább egy alkalommal engedélyezik az eltávozást, de ennél nagyobb esetszámokat is engedélyeznek. Az elítéltek minden alkalommal betérjesztik kérelmeiket, melynek elbírálásához változó gyakorlattal készítenek véleményt a nevelők. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében például csak minimális nevelői vélemény születik. Célszerűnek tartjuk, hogy a fogvatartott viselkedésére vonatkozó alapinformációra, illetve az előző eltávozás során tanúsított magatartásra a nevelők térjenek ki. Rögzítsék a kérelmek okánál, hogy a kivételes 48 órás eltávozással milyen indokok alapján kívánnak az elítéltek élni, mivel a megvizsgált esetek egy részénél a kivételes okra utaló bejegyzés nincs. Amennyiben a 48 órás eltávozást engedélyezik az intézetek parancsnokai, az utazás hosszú tartamára, jelentősebb ünnepi alkalmakra vagy családi eseményekre hivatkozva hozzák meg a döntéseiket.

5./ Munkáltatás

Amennyiben az EVSZ hatálya alá tartozókat külső munkáltatáson kívánják foglalkoztatni, akkor az Intézkedésben meghatározott szerződést megkötik. Rögzítik a fogvatartottak munkáltatásának alapvető szabályait, amit mindkét fél (az intézet és a munkáltató) cégbélyegező lenyomatával és a vezetők aláírásával látnak el. Kiemelt figyelmet fordítanak arra, és ezt a szerződésben is meghatározzák, hogy egyedül történő munkáltatás nem lehetséges.

Amennyiben az elítélteket az intézet foglalkoztatja, olyan munkakörökbe helyezik az EVSZ-be soroltakat, ami az intézeten kívül van, vagy a munkakör az úgynevezett bizalmi munkakör fogalmába tartozik (pl. könyvtáros, stúdiós, éjszakai állatgondozó).

Összefoglalás

1./ Az EVSZ alkalmazásánál az intézetek minden megtettek annak érdekében, hogy a vonatkozó jogszabályokat maradéktalanul érvényesítsék, így az elítéltek jogai nem csorbultak, a vizsgálat jogsértő gyakorlatot nem tárt fel.

2./ Köszönhetően az újabb szabályozásoknak jelentősen átalakult az intézetek előkészítő és végrehajtó gyakorlata, ami egyértelműen a szakmai munka javulásával járt együtt.

3./ Az elítéltek körében is érezhető a jelenlegi gyakorlat pozitív hatása, hiszen konzekvens és egyértelmű követelményrendszer kialakulásával az elvárások megismerése könnyebb a fogvatartottaknak.

4./ Jelentős tartalékokkal rendelkezünk mindkét területen, a nevelők és az intézetek részére a kezelési és nevelési folyamatban további lehetőséget jelent a jogintézmény és a jutalmazások alkalmazása.

5./ A munkáltatásban is komoly tartalékokkal rendelkezünk, hiszen az intézeten kívüli foglalkoztatásnak az anyagi hasznán kívül komoly nevelési hatása van, s a társadalomba való visszailleszkedés egyik pillére lehet.

6./ Továbbra is érzékelhető folyamat, hogy a megyei intézetek a fogvatartotti létszámukhoz képest jóval nagyobb arányban élnek az EVSZ alkalmazásával, mint a letöltő

intézmények. Kedvezőbb lenne a létszamarányok eltolódása az országos intézetek felé azzal a feltétellel természetesen, hogy a megyei házakban se legyen csökkenés.

7./ Az elmúlt két évi létszámadatak elemzése alapján levonható az az óvatos következtetés, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet, az elítéltek összetétele alapján, valószínűleg a bv. szervezet kockázatvállalásának mértéke az EVSZ esetében az elítéltek mintegy 1%-ára tehető.

8./ Jelenleg az intézeteinkben szabadságvesztés büntetését töltő elítéltek mintegy 6%-ánál éltünk az intézet elhagyását lehetővé tevő jutalmazási formával. A különbséget képező 5% lehet a jövőben az a bázis, ahol az EVSZ alkalmazásának lehetőségét megvizsgálhatjuk.

9./ Az esetleges események bekövetkezésekor a kommunikációnak nem arra kell irányulnia, hogy a jogintézmény alkalmazását megkérdőjelezzék, hanem ki kell emelni azt, hogy a gondos előkészítő munka és mérlegelés ellenére is az elítélt döntéséről és felelősségéről van szó a cselekménynél.

Függelék

N. T. története

A következő **interjú** ugyan nem ad módot egy általános kép kialakítására, de lehetőség szerint bemutatja az EVSZ-t és az azt megelőző előkészítő munkát, továbbá a jutalmazási gyakorlatot. Megismerhetjük egy ember motivációját, a **jogintézmény alkalmazását és ezzel együtt a rövid tartamú eltávózások, kimaradások alkalmazásának pozitív – esetleg negatív – elemeit az elítélt oldaláról**. Különösen fontosnak tartjuk ezt, mivel az **eredményességet alapvetően meghatározhatja a fogadó közeg attitűdje, motivációja**.

Az interjút a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben szabadságvesztés büntetését töltő N. T. elítélttel készítettük 2003 őszén. Az interjúalany kiválasztása véletlenszerűen történt. Az elkészült több, mint egy óras hangfelvétel egészét e helyütt nem tudtuk bemutatni, csak szemelvények kiemelésére volt lehetőségünk. Igyekeztünk – minimális stilizálást alkalmazva – megőrizni az elhangzottak egyéni hangvételét, hi-telességét. A beszélgetésből a néhány terelő jellegű kérdést elhagytuk. N. T. az átlagosnál jobb kommunikációs képességgel rendelkezik, de az a lelki teher, amit a szabadságvesztés büntetés jelentett számára, gyakran akadozóvá tette elbeszélését.

Összességében, úgy véljük, egy rendkívül érdekes történet kerekedett ki az interjúból, amelyből nem csak az EVSZ-re, de annak előzményeire vonatkozóan is nagyon fontos következtetések vonhatók le.

En abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy nekem nagyon csodálatos családom van... Tehát a szüleimtől kezdve... Igazából még nem értem, és nem is tudom felfogni, hogy itt a börtönben vagyok. Hogyha a családról beszélek, akkor mindig elérzékenyülök. Ez nehéz...

Közgazdasági Szakközépiskolába jártam, ott érettségiztem, ötödéven maradtam vállalkozói szakon. 1995-ben érettségiztem, 1996-ban végeztem az ötödéven jó eredménnyel. Főleg a szakmai tárgyakból voltam jó, azokat szerettem. Igazából az édesapám választotta nekem a közgazdasági területet. Ismerve engem, hogy érdekel a papírmunka, gondolta, hogy ez érdekelni fog. Jól választott, sose bántam meg a pályaválasztást, azt bántam meg, hogy nem tanultam tovább.

Úgy gondoltam, hogy dolgozni szeretnék, s hogy ez a végzettség elég ahhoz, hogy minden munkahely rám várjon, és tárt karokkal fogadjanak. Rá kellett döbbenem, hogy ez nem igaz. Tehát úgy döntöttem – nem a tanulmányi eredményeim alapján –, hogy dolgozni szeretnék, és hát ugyanúgy rózsaszín ködfelhőben éltem, mint sokan mások. Ha valaki kikerül az iskolából, akkor azt látja, hiszi az ember, hogy minden munkahely rá vár. Keresgéltem munkahelyeket. Először egy biztosítótársasághoz kerültem, ott jól „palira vettek” mondhatni. Tehát úgy volt, hogy dolgozom. aztán kiderült néhány hónap után, hogy mégsem alkalmaznak, csak úgy hitegettek. Egy munkaügyi központon keresztül ment ez az egész. Majd 96-ban ez az ügy lezárult. Az egyik bank keresett háttérmunkára kiegészítőket az év végi könyvelésekhez. Odakerültem 1997 októberétől december 31-ig, addig tartott a megbízásos szerződéselem háttérkönyvelésre. Vállalkozói szakon, vállalkozási könyvelést tanultam, a banki részét. Tehát nagyon érdekelt engem a munka, de sajnos lejárt a szerződéselem. A kolléganőimmel nagyon jó kapcsolatom alakult ki, ahhoz képest, hogy én voltam mondhatni a legfiatalabb – 21 évesen –, látták rajtam az érdeklődést. Három hónap után el kellett válnunk, mert nem növelte a létszámát a bank. A munkaügyi központ, az édesapám és az édesanyám biztosították a megélhetésemet.

Egy fél évvel később adódott az a lehetőség, hogy növelhették a létszámot a bankban. Akkor az igazgató megkeresett, hogy nem mennék-e vissza. Én nagyon örültem neki, visszamentem a bankhoz dolgozni. Ez 1997. június 16-án történt. Nagyon szerettem a munkám, semmilyen banki tanfolyamon nem vettem részt ahhoz, hogy a banki szakmába beletanuljak, saját magamtól otthon tanultam meg az egészet. Ami érdeklí az embert, az sokkal könnyebben ráragad, mint ami esetleg nem. Viszont a fizetés az... Sokan azt hiszik, hogy a banki fizetés egekbe szökő, és nagyon jól lehet belőle élni... főleg fiatalon. Az első keresetem 15 ezer forint volt nettóban. A bankban dolgoztam négy évig, 1999. március 23-ával fejeződött be ott a pályafutásom, és onnan kezdődött a büntető ügyem... Azt még tudni kell, hogy a fizetésem továbbra sem volt az egekbe menő, tehát amikor ez az egész ügy kipattant, akkor kerestem nettó 35-38 ezer forintot. A négy év alatt rengeteg tudásra tettem szert, nagyon számítottak rám, de magánéletem alig volt, s a keresetem alig növekedett, még a hitelképességet sem értem el.

Két évig dolgoztam a banknál, amikor próbaképpen a háttérkönyvelésben, a banki kamatjövőrés előtt egy nulla forintos számlán kamatot jegyez-

tem elő egy teljesen fiktív számlán, tehát hogy ügyfelet ne érintsen. Kipróbáltam. Igazából fel sem fogtam, hogy ezzel bajt fogok csinálni. A próbámat helyileg nem lehetett sztorizni, csak központilag. Megijedtem, így nem szóltam. Akkor már ki akartam próbálni, ezt soha nem is tagadtam, a nulla forintos számlán előjegyeztem 1 millió forint kamatot, amit a rendszer a negyed év végén jóváírt a számlára. Miután a tőkésítés megtörtént, és megijedtem, nem is nyúltam a számlához 3-4 hétig. Ekkor már tudtam, hogy baj van, de a lelkemet nyugtattam azzal, hogy én senkit sem bántok. Ügyfelet nem károsítottam, a banknak pedig nem lenne ez a pénze, ha én nem jegyzem elő a kamatot, ezzel megnyugtattam magam. Aztán 3-4 hét elteltével a számlához rendeltem bankkártyát, és az 1 millió forintot egy év alatt felélttem. A szüleim sem vették észre, hiszen a pénzt nem haza kaptam, nem tudták mennyi a fizetésem, én is örültem, annak, hogy segíthetem őket. A napi szükségleteimet elégittem ki, nem otthon ettem, csinosan öltöztem, hiszen a bank elvárta a normális öltözetet, de ruhapénzt, étkezési hozzájárulást nem adott. Azt nem mondhatom, hogy luxusra költöttem volna a pénzt, ezért sem vették észre. Szerettem a szüleimet és a barátaimat kisebb ajándékokkal elkényeztetni.

A pénz aztán kezdett elfogyni, én megint megpróbáltam, és a lelkemet ismétlenül azzal nyugtattam meg, hogy senkinek nem ártok. Nyomasztott az ügy folyamatosan, szerettem volna eljönni a munkahelyemről, de nagyon érdekes volt, amit csináltam. Ekkor már volt egy párom, a testvéremet is támogattam, mivel mind a ketten tanultak. Végül is 1999-től 2001 márciusáig működött ez. 2001. március 23-a volt az a nap, amikor előjegyeztem az újabb összeget. Előtte az igazgatót kértem meg a banki munkámmal kapcsolatos tanuláshoz segítségére, de nem kaptam támogatást. Majd később a párommal szerettem volna közös lakást vásárolni, és a hitelkéresemre az igazgatóm ismét elutasító választ adott. Azt mondta, szerezzem meg az összeg felét. Ekkor jegyeztem elő az utolsó 2 millió forintos összeget. A kamat előjegyzését túl korán indítottam, megvolt az ellenőrzés veszélye, ami meg is történt, és ez lett a vesztem. A művelet legális volt, de az ellenőrzésre a kamat nagysága adott okot. Ekkor a régióközpont ismeretlen tettes ellen feljelentést tett, igazából a nevemhez semmi nem fűződött.

2001. március 23-án elmentem a rendőrségre, és elmondtam mindent. Ezt követően őrizetbe vettek. Az ügyemben többször hosszabbították az előzetes letartóztatásomat. Elmondtam mindent, hogy az ügyben egyedül vagyok, nem akartam a főnökömre vallani. Kilenc hónapot voltam előzetes letartóztatásban, majd az elsőfokú tárgyalást követően szabadlábra helyeztek 2001. december 18-án, mivel beismerő vallomást tettem. Ekkor 2 év 6 hónapot szabott ki a bíróság. A másodfokú tárgyaláson, 2002. október 3-án az elsőfokú ítéletet helybenhagyták, így bevonultam ide az intézetbe október 24-én. Az összes kár végeredményben 6 millió forint volt.

Kapcsolattartásom rendszeres, a szüleim folyamatosan látogatnak, illetve a barátom is látogatott. A szüleim végig mellettem álltak, akárcsak most is. Nagyon nehéz volt az értesítésük, amit nem is mertem közvetlenül megtenni, ezért a barátomat hívtam fel, neki mondtam el a letartóztatásomat, és arra kértem, hogy az édesanyámnak szóljon. Azt akartam, hogy valaki legyen édesanyám mellett, amikor értesül a letartóztatásomról. Amikor az elsőfokú tárgyalásról hazamentem, nagyon nehéz volt a baráti és lakóközösséggel történő érintkezés. Aputól féltem a legjobban, de amikor az első levelét megkaptam, a szeretetükről biztosítottak. A másodfokú tárgyalást követően szakítottam a párommal, aki nem tudta feldolgozni az esetet, és más-hol vigasztalódott.

Az egész ügy alatt tisztában voltam azzal, hogy ítéletet fogok kapni. Amit azért túlzottnak tartottam, nagyon nehéz volt beletörödni abba, hogy börtönben kell lennem. Soha nem mondtam azt, hogy ne büntessenek meg, de a 2 év 6 hónap túlzott, reméltem a másodfokú tárgyalásig, hogy nem ilyen súlyos ítélet születik.

Amikor bevonultam, rettenetesen féltem, próbáltam a szüleimet nyugtatni, erős akartam lenni. Nagyon jó volt, hogy amikor bekerültem azonnal munkát kaptam. Nagyon féltem a verekedésektől, satöbbi... , de jó társaságba kerültem, és dolgozhattam. Mindig dolgoztam az intézetben, a megyeiben és a jelenlegiben is. Amikor kiderült, hogy be kell jönni, akkor hallottam a benti lehetőségekről, az EVSZ-ről, de tisztában voltam azzal, hogy ezek csak lehetőségek. Amikor kikerültem dolgozni, maximalista voltam, igyekeztem a munkámat legjobban végezni. Ha dolgozok, elfáradok, és nem tudok úgy hazagondolni. A munkáltatóm mindig azt mondta, hogy elégedett velem.

Most júniusban szólt a nevelőm, hogy szeretnék-e EVSZ-es lenni? És akkor sírva fakadtam, tényleg meglepetés volt, mert ha valaki bekerül egy ilyen helyre, és ha nem veszik a fáradságot, hogy megismerjék, azt mondják rá, hogy bűnöző, ha börtönben van, akkor csak rossz ember lehet. A nevelőm megismert, mert folyamatosan jó volt a kapcsolattartásom, rendszeresen jártak be hozzám a szüleim, ez utalhatott arra, hogy ha kimegyek, nem lófrálok az utcán. Nekem nem tüntek fel a nevelőm célirányos kérdései, kerestem őt a kapcsolattartási problémáimmal, nála öntöttem ki a szívem, amikor megjött a várt levél, azonnal jött, és mutatta a levelem.

Rövid tartamú eltávozásra a munkáltatóm javasolt, majd a nevelő terjesztette elő a hazamenetelemet. A nevelő akkor szólt, amikor már a jutalomra felterjesztett. Félig szabadulásként éltem meg a hazamenetelt. Fantasztikus érzés volt, amikor a szüleim itt voltak, amikor otthon vártak a barátok. A viszony sem változott meg a barátaimmal, mert amikor az előzetesből kikerültem, tisztáztam a helyzetemet. Ekkor voltak a nagy beszélgetések a barátokkal és a szülőkkel. A párommal való szakítás is tiszta helyzetet teremtett.

Július 7-től vagyok EVSZ-es. Amikor hazaengednek, a kapuban várnak a szüleim, és vissza is hoznak. Nagy szerencsém volt az elhelyezésben. A nevelőknek a „zárkásításban” nagy szerepük van, mert mindig olyan emberekkel voltam körülvéve, akik hasonszőrűek voltak. Nagyon jó zárkában voltam, úgy is mondhatom, hogy az EVSZ-esek köre a mi zárkánkából került ki. Nagyon nagy különbség van a jelenlegi körlet és a nagykörlet között. Elsősorban a nyugalom – az, hogy nem kell ijesztő egyének között lenni, távol lehetek az itteni párkapcsolatoktól, nagyon megviselne, ha olyan dolgot kellene végignéznem. Kisebb közösségben jobban lehet egymáshoz alkalmazkodni, most csak hárman vagyunk. Járólap van a körletünkön, amit könnyebb tisztán tartani. A nagy körleten az ember csak annyira tudja a környezetét rendben tartani, amennyire a körülmények engedik.

Egy hónapban egyszer mehetek haza 48 órára, mert 148 km-re lakom. Legutóbb október elején voltam otthon. December 13-án szabadulok kedvezményrel. A jövőm? Édesanyjának van egy kis élelmiszer boltja, ahol majd dolgozhatok. Nem tudták, hogy velem mi lesz, ezért hitelből nyitották a ki boltot. Anyunak a vezetői tapasztalatának köszönhetően jól megy az üzlet. Amíg otthon voltam, tíz hónapig segitettem neki. Októberre, a bevonulásomra egy stabil vevőkör kialakult, így a megélhetés biztosítva lesz, hiszen együtt fogok dolgozni édesanyámmal.

A szerencsém a szerencsétlenségben, hogy tényleg normális emberekkel voltam körülvéve, tehát soha nem kellett azokkal az emberekkel... – tényleg nem akarom őket megbántani. Rossz érzés, lelki sérülés nem maradt bennem, mert sem a felügyelet részéről, sem a társaim részéről, tehát soha egyetlen szóval nem bántottak meg. De maga az a tény, hogy nekem börtönben kellett lennem, és az a lelkiállapot, amivel ezt végig kellett csinálni, rémálom marad. A látogatások, a hazamenetel segítettek az élet elviselésében. Amikor egy hétvégére hazamehetek, amikor a saját ágyikómba bebújhatok, vagy odaülnek a szüleim az ágyamra, és akkor ott beszélgethetünk egy éjszakán keresztül. A szeretetet és biztonságot az ember érzi. Megerősítik, hogy várják, és van még jövője.

Én mindig azt mondom, hogy ez az EVSZ ajándék, de nem kötelező dolog. Nekem nagyon nagy ajándék, hogy bent megismertek, milyen vagyok valójában, hogy elismerték: nem vagyok bűnöző, hanem csak bűnelkövető, ahogy egyszer nagyon szépen fogalmazott az előzetes házban a nevelőm.

Tüske János

Az EVSZ alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben*

Jogszabályi változások

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t az 1993. évi XXXII. tv. módosította, figyelembe véve az Európa Tanács Miniszteri Biztosának az európai börtön szabályokra vonatkozó ajánlásait. Olyan előírások is bekelettek a törvénybe, amelyeket a magyar bv. gyakorlati tapasztalatai tettek indokoltá. Itt jelent meg elsőként törvényi szabályozás szintjén, hogy a börtön és fogház fokozatban végrehajtandó szabadságvesztés esetén lehetőség van az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására.

A jogalkotó szándéka az volt, hogy a fogvatartottakat megvédje a **börtönártalmaktól** és enyhítse az elítéltek szabadságának korlátozását. Természetesen egyebek mellett azt is megköveteli, hogy a személyzet szakmai felkészültsége, személyes alkalmassága, emberségessége megfelelő legyen, és azonosulni tudjon azzal a gondolattal, hogy a személyzet ne a megtorlásra, hanem a társadalomba történő **visszailleszkedés** elősegítésére törekedjen.

A gyakorlat azt mutatta, hogy több esetben a szabadságvesztés végrehajtása alatt megszakadtak az egyébként rendezett családi háttérű elítéltek kapcsolatai a társadalommal, és ezzel nem tudatosan, de nehezítették szabadulás utáni visszailleszkedésüket. A szabadságától megfosztott fogvatartott elvesztette munkahelyét, illetve ha tanult, megszakadtak tanulmányai. A hozzátartozókra is nagy terhet rótt a családfe hiánya, s ez gyakran vezetett a kapcsolatok fellazulásához, esetleg váláshoz.

Az 1993. évi XXXII. tv. 38. §. (1) pontja a szabadságvesztés végrehajtásának feladatáként meghatározza az elítélt **önbecsülésének fenntartását, a felelősségérzet fejlesztését** és annak elősegítését, hogy szabadulása után a társadalom elvárásainak megfelelő önálló életet éljen.

A törvény életbelépésével, az elítéltekkel foglalkozó személyi állománynak is **szemléletváltatásra** volt szüksége. Olyan törvényeket, intézkedéseket kellett alkalmazniuk a gyakorlatban, amelyek eddig nem léteztek, vagy más formában valósultak meg (pl. egyszemélyes elhelyezés, EVSZ, hétfévi eltávozás, külső munkahelyen való munkavégzés, kimaradás).

*A Pécsi Tudományegyetem ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke által, 2003. november 14-én megrendezett „A pártfogó felügyelői szolgálati időszéri kérdései” c. kerekasztal-konferencián elhangzott előadás.

Általánosan elfogadottá vált a **normalizálás** elve, amely szerint a fogvatartott csak személyi szabadságától fosztható meg, állampolgári kötelességei és jogai azonban a törvény által korlátozottan érvényesülnek, vagy részben szünetelnek. Másrészt a börtönben a fogvatartottak életkörülményeit úgy kell megszervezni, hogy azok mindinkább hasonlóvá váljanak a szabad élet körülményeihez.

Az 1993. évi XXXII. tv. szerint az elítélt vagy védője indítványozhatta az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, de azt az intézet is kezdeményezhette. Ebben az időben, 1999-ig, intézetünkben az a gyakorlat alakult ki, hogy ha a fogvatartott a fokozatának megfelelő időt kitöltötte, kérte az EVSZ alkalmazását. A hétvégi eltávózkodásokra havonta 4 alkalommal kerülhetett sor, ebből egyszer 48 órára hagyhatták el az intézetet. Az 1999-ben történt sajnálatos események kapcsán (ld. Döcher-ügy) szigorodtak az EVSZ alkalmazásának lehetőségei.

Az EVSZ alkalmazásának törvényi előírásaiban komoly, lényegi változásokat a jelenleg is hatályos, az 1979. évi 11. tvr-t módosító 1999. évi CIV. tv. hozott, amelynek 7/A. §-a kizárja, hogy az elítélt vagy védője indítványozhassa az EVSZ alkalmazását.

Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter 2002. augusztusi expozéjában az elmúlt időszak szigorítási tendenciáit átértékelte, továbbá az enyhítés és a törvényi lehetőségek szélesebb tárházának alkalmazását fogalmazta meg, amely kihatott az EVSZ alkalmazására, illetve a 2003. január 1-jei hatályba lépett országos parancsnoki intézkedésben is realizálódott (1-1/2003. OP intézkedés).

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben, bár nem szerepelt kiemelt feladatként, mindig is volt EVSZ-es fogvatartott. Az intézet II. sz. egységében 1995. április 19-én kezdte meg működését az EVSZ-es „B” körlet, mely úgy került kialakításra, hogy a külső nyílászárókon **nincsenek rácsok**, a lakoszobák kulcsait maguknál tarthatják a fogvatartottak. 1996. szeptemberében került megnyitásra, közvetlenül az EVSZ körlet mellett a „C” körlet, amely tulajdonképpen az EVSZ rezsimbe helyezés előkészítőjeként működik. A két körletrész együtt 59 fő börtön, illetve fogház fokozatú elítélt egyszemélyes elhelyezésére szolgál.

A körletek felügyeletét folyamatos szolgálati rendben 1 fő körletfelügyelő látja el, míg a fogvatartottak egyéb ügyeit hivatali munkarendben 1 fő körlet-főfelügyelő, 1 fő körletellátó segédelőadó és 1 fő nevelő – aki egyben az alegységvezető is – végzi.

Differenciált végrehajtás intézetünkben

A Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság ülésén születik döntés a fogvatartottak II. sz. egységbe való kihelyezéséről a helyi normatívák szerint.

Kizárólag olyan elítélt kerülhet kihelyezésre, akinek szökésétől vagy más jellegű kötelezettségszegésétől közvetlenül nem kell tartani, ennél fogva I. biztonsági csoportba sorolható. További feltételek, hogy önként jelentkezett büntetésének letöltésére, feltételes szabadságra bocsátása esedékes, illetve hátralévő büntetési ideje nem haladja meg az öt évet. A régiós elveket figyelembe véve törekszünk arra, hogy az itt

elhelyezett fogvatartottak állandó lakása a megyében, illetve annak környékén legyen.

A II. sz. egység „C” körletére kihelyezett elítéltet megfigyeljük: milyen a munkához való hozzáállása, magatartása, közösségbe való beilleszkedése. Az intézet beszerzi a lakhely szerinti rendőrkapitányságtól és polgármesteri hivataltól a szükséges **környezettanulmányokat**, valamint a hozzátartozó által tett fogadói nyilatkozatot. Az ezekben szereplő adatok a fogvatartott megismerése szempontjából alapvető fontosságúak. Információt szolgáltatnak arra nézve, hogy a fent említett államigazgatási szervek alkalmasnak tartják-e az elítéltet külső munkahelyen való foglalkoztatásra, eseti jelleggel hazlátogatásra (kimaradás, rövidtartamú eltávozás, büntetés-félbeszakítás), és a későbbiekben enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására. A hozzátartozó a fogadói nyilatkozatban kifejezi akaratát arra vonatkozóan, hogy kíván-e kapcsolat tartani, igényli a kapcsolat fenntartását a személyes kontaktus révén is a fogvatartottal. A nevelő tanulmányozza és értékeli az elítélt ítéleteit, a bűncselekmény elkövetésének körülményeit, helyszínét, valamint a beérkező környezettanulmányokat.

Ha a fogvatartott magatartása, munkavégzése megfelelő és kapcsolattartása rendezett, valamint az előzőekben felsorolt jogszabályi feltételek is engedik, az intézet kezdeményezi az EVSZ alkalmazását.

A II. sz. egységben lévő Fiatalokorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében elhelyezett fogvatartottak részére, amennyiben rendelkeznek a fent leírt kondíciókkal, 21 éves koruk betöltése után lehetőséget biztosítunk, hogy először a „C”, majd a „B” (EVSZ-es) körleten tölthessék büntetésüket azért, hogy a nevelés-kezelés folyamata biztosított legyen.

A 6/1996. sz. IM rendelet felhatalmazása alapján, havi 4 alkalommal engedélyezhető eltávozás, de a gyakorlatban börtön fokozatú elítélt esetén havi 1, fogház fokozatú elítélt esetén havi 2 alkalommal vizsgálja meg az intézet parancsnoka az eltávozás lehetőségét. A következő havi hétvégi eltávozások időpontjára minden hónap 25-ig tesz javaslatot a Fogvatartási Ügyek Osztálya osztályvezetője. Az eltávozás időtartama általában 33 óra (szombat 8.00-tól vasárnap 17.00-ig), de állami, egyházi ünnep, illetve jelentős családi eseménnyel az intézet parancsnoka engedélyezhet 48 órás eltávozást is.

A javaslattétel során különösen nagy figyelmet fordítunk a **differenciálásra**. Figyelembe vesszük az elítélt magatartását, munkavégzését és közösségi tevékenységét.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alá tartozó fogvatartottak készpénzt tarthatnak maguknál, amelyet a 6/1996. sz. IM rendelet tesz lehetővé. Ennek maximált összegét az intézet parancsnoka 15000 Ft-ban határozta meg, külső munkahelyen foglalkoztatott elítéltek 1000 Ft-ot vihetnek magukkal.

Az elítélt egyéniesítése

Az egyéniesítés során, a nevelő az elítélt magatartásának, tevékenységének és személyiségének megfelelő nevelési célt határoz meg, s ennek alapján választja meg a leg-

hatékonyabb pedagógiai eljárásokat. Az egyéniesítést már az elítélt befogadásával megkezdjük, ez érvényesül szabadulásáig. A nevelők az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez igazodva készítik el a nevelési tervet, amelyben megjelenik a szakképzés, a családi kapcsolatok rendezésének, a fogvatartott elhelyezésének, munkavégzésének, és a szabadulás utáni beilleszkedésének lehetősége. Az egyéniesítés nemcsak a nevelésben, hanem az őrzésben és foglalkoztatásban is megjelenik.

A II. sz. egységben a biztonság nemcsak a fogvatartottak őrzésére korlátozódik. A **biztonság**, mint alapvető tényező, már az elítélt befogadásától szabadulásáig, a nevelői tevékenység eszközeiben nyilvánul meg. A nevelői eszközök a következők:

a) erkölcsi-akarati nevelés, amely az egyéni és csoportos foglalkozások keretében bontakozhat ki.

b) társadalmilag hasznos tevékenységre nevelés, melynek legfontosabb eszközei a munkavégzés, munkáltatás biztosításával az együttélési szabályok elsajátítása, a családi és közösségi kapcsolatok erősítése, az öntevékeny szervezetek működtetése, a szabadidő hasznos és kulturált eltöltésének biztosítása.

Az egység külső őrzése, technikai őrzésbiztonsági rendszer és bástyafal nélkül került kialakításra. A biztonsági rendszer tervezésekor a minimális biztonság elvének megvalósítására törekedtünk. E minimális biztonságot elsősorban a fogvatartottak tudatának befolyásolásával és a jogkövető magatartás kialakításával érjük el. Nagy hangsúlyt fordítunk az egyéni, személyre szabott nevelési programokra, illetve az intézet parancsnoka által megtartott negyedéves fogvatartotti fórumokra.

Külső munkahelyeken azok az elítéltek dolgozhatnak, akik foglalkoztatásához a Kecskeméti Rendőrkapitányság is hozzájárult. A kivonuló listát – a munkavégzést megelőző napon – továbbítjuk a Kecskeméti Rendőrkapitányság ügyeletes tisztjének. Erre azért van szükség, hogy a rendőrségnek tudomása legyen a jogszerűen városban tartózkodó elítéltek személyéről. A munkahelyre csoportosan (min. 2 fő), felügyelet nélkül járhatnak ki a fogvatartottak. Ellenőrzésüket az ellenőrzési tervben meghatározottak szerint hajtjuk végre.

Az EVSZ körlet létszáma 25-30 fő körül mozog. Jelenleg az intézetben 28 fő EVSZ-es fogvatartott van, ezen felül a Somogy Megyei Bv. Intézetbe – a Büntetés-végrehajtás Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában (Igal) történő foglalkoztatás céljából – helyeztünk át fogvatartottakat, nevelői, illetőleg munkáltatói ajánlás alapján.

Évente átlagosan 1-2 fővel szemben indítunk fegyelmi eljárást, azonban már annak befejezése előtt áthelyezzük az eljárás alá vont fogvatartottat a „B-C” körletről az I. sz. egységbe. Nagyon erős szerepe van a közösség nevelő erejének, mivel igyekeznek elkerülni, hogy valaki is elkövessen fegyvelemsértést.

Kapcsolattartás a külvilággal

Levelezés

Az elítélt az általa megnevezett és engedélyezett személyekkel levelezés, csomagküldés, látogatás és telefonhasználat útján tarthat kapcsolatot.

Látogatás

Az EVSZ-es fogvatartottak számára, a körlet adottságainál fogva nincs lehetőség látogató fogadására. A fogvatartottak minden hónapban haza mehetnek, így nincs szükség arra, hogy a hozzátartozójukat az intézetben fogadják. A „C” körlet elítélteji havonta egy alkalommal fogadhatják látogatóikat.

Csomagküldés

A fogvatartottak havonta egy alkalommal kaphatnak élelmiszer, tisztasági és írószer csomagot.

Telefonhasználat

A telefonhasználat a társadalomba való visszailleszkedés elengedhetetlen feltételét szolgálja. Egyrészt a jó családi kapcsolat fenntartásában, másrészt a munkahelyszerzés vagy a lakásproblémák megoldásában nyújthat segítséget. A „B” és „C” körleteken felszerelt telefonkészülékeket az ott elhelyezett fogvatartottak használhatják a házirendben és a napirendben meghatározottak szerint. Ez az időtartam azonban több mint az OP intézkedésben meghatározott minimum időtartam.

A egyházakkal, karitatív szervezetekkel, munkáltatókkal történő együttműködés

Az egyházak képviselői igény szerint felkeresik a II. sz. egység elítélteit lelki gondozás céljából. A munkahelyek vezetőivel nagyon szoros kapcsolatot alakítottunk ki, és ennek során a fogvatartotról alkotott véleményüket kikérjük, amelyet munkánk során a továbbiakban felhasználunk. Kötelességünk segíteni abban, hogy a fogvatartottak szabadulásuk után el tudjanak helyezkedni, mert rendszeres jövedelem nélkül nem biztosított létfenntartásuk. Így fennállhat annak veszélye, hogy megélhetési gondjaik miatt újabb bűncselekményt követhetnek el. Ebben a kérdésben is számíthatunk a civil munkáltatókra. Az utóbbi időben egyre gyakrabban fordul elő, hogy a vállalkozók szabadulásuk után is biztosítják a fogvatartottak foglalkoztatását.

A civil szervezetek a munkahelyek biztosítása mellett különböző **adományaiikkal** is segítik a fogvatartottakat. A tanfolyamok bonyolításában is számíthatunk a civil szervezetek segítségére.

Az eltávozás gyakorlata, folyamata, az eltávozást megelőző intézkedések

Fogvatartottnak azokon a napokon engedélyezhető az eltávozása, amelyeken nem végez munkát. Az elítélt meghatározott módon kéri az eltávozás lehetőségét, amelyet az illetékes szakterületek véleményeznek, ennek alapján a parancsnok engedélyezi, vagy elutasítja a kérelmet. Az EVSZ eltávozás mellett jutalomként rövidtartamú eltávozásban, vagy egyéni és csoportos kimaradásban részesíthetjük az elítéltet.

A börtön fokozatú elítéltek havi egy, a fogház fokozatúak havi két alkalommal részesülnek eltávozásban. Alapesetben 33 órára hagyhatják el az intézetet, de állami, egyházi ünnep, illetve fontosabb családi esemény idején 48 órás eltávozást engedélyezhet az intézet parancsnoka.

Az eltávozó elítéltek tartózkodási helye szerint illetékes megyei és városi rendőrkapitányságokat minden eltávozás előtt írásban értesítjük. Az intézet minden eltávozót önmaga igazolására szolgáló okmánnyal („igazolvány a bv. intézetből ideiglenesen eltávozó elítélt részére”) lát el. Az eltávozás előtt a nevelő kioktatja a fogvatartottakat az elvárt magatartási szabályok betartásáról, különös tekintettel arra, „ha az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során a részére engedélyezett büntetés félbeszakításról, eltávozásról, rövidtartamú eltávozásról a tartamának elteltével abból a célból nem tér vissza, hogy a büntetés végrehajtása alól kivonja magát, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő”.

Annak érdekében, hogy figyelemmel tudjuk kísérni az elítélt otthoni viselkedését, körlevélben értesítjük a hozzátartozókat, miszerint lehetőséget adunk a felmerülő gondok, problémák megbeszélésére. Ezzel a lehetőséggel már több esetben is éltek a hozzátartozók. Az eltávozások engedélyezésével megakadályozható a családok széthullása és anyagi gondjaik enyhítése.

Ellátások

A személyi szabadságát veszített fogvatartott létfenntartásáról történő gondoskodása is korlátozott, így ez a feladat az államra, és ezen keresztül a büntetés-végrehajtásra hárul. Ennek értelmében a fogvatartott jogosult az elhelyezésre, étellemezésre, ruházati valamint egészségügyi ellátásra. Az intézet köteles minden fogvatartott számára biztosítani a felsoroltakat.

Anyagi ellátás

A fogvatartottak, akiket minden esetben az évszaknak megfelelő ruházattal látjuk el, az intézeten belül formaruhát kötelesek viselni, a szabadidős tevékenységek kivételével. Az EVSZ-es fogvatartottak a körleten saját ruhájukat viselhetik, munkaruha viselésére a munkavégzés során kötelezettek.

Élelmezés

Intézetünk a fogvatartottak számára naponta háromszor biztosít étkezést. Speciális étkezést biztosítunk annak, akinek egészségi állapota, vagy vallása indokolja. Az étellemezés kiegészítése, illetve egyéb szükségleti cikkek vásárlása céljából havonta két alkalommal a meghatározott napon az intézet boltjában az elítélt bevásárolhat.

Egészségügyi ellátás

A fogvatartott ingyenes egészségügyi ellátásban részesül, költségtérítésre csak gyógyászati segédeszközök készítése esetén kötelező. Akinek egészségügyi problé-

mája, panasza van, jelentkezhet orvosi vizsgálatra. Az intézet főállású orvost és pszichológust alkalmaz, akik meghatározott rendelési időben végzik gyógyító és megelőző tevékenységüket.

Az EVSZ-es elítéltek a kórházi szakrendeléseket önállóan, kíséret nélkül vehetik igénybe (fényképes engedéllyel és beutalóval).

A lakó- és a közös használatú helyiségek

A lakóhelyiségek egyszemélyes elhelyezést biztosítanak. Az elítéltek felelősséget éreznek a berendezési tárgyak épségéért és meglétéért, valamint a lakószoba rendjéért és tisztaságáért. A körleteket az átadás óta nem kellett rongálás miatt felújítani, csak egészségügyi meszelést végeztetünk, általában évente. A lakóhelyiségek ajtaját az elítéltek benntartózkodása esetén nyitva kell tartani, a kulcsot kívülről a zárban kell elhelyezni. Éjszaka csak a szükséglet elvégzése idejére hagyhatják el szobáikat.

A szoba elhagyása esetén - ha a körletrészt is elhagyják - kötelesek lakószobájukat zárva tartani, amennyiben a körleten kívül tartózkodnak, a lakószoba kulcsát magukkal vinni. Az ajtót semmilyen indokkal nem zárhatják magukra. Elítélt más szobájába csak az ott lakó társa jelenlétében léphet be. A zárás és nyitás közötti időben, más lakószobában elítélt nem tartózkodhat.

Az EVSZ-es körleten található teakonyha ébresztőtől takarodóig nyitva van, így korlátozás nélkül használható, az elítéltek szabadidejükben, illetve hétvégén a boltban vásárolt és megrendelt nyersanyagokból saját részükre önállóan főzhetnek.

A szabadulásra való felkészítés

A fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedését elősegíti a félig nyitott büntetés-végrehajtási forma, mert azon kívül, hogy nem szakadnak el teljesen környezetüktől, lehetőséget kapnak a beilleszkedést segítő szervekkel és ezen keresztül személyekkel való kapcsolat kialakítására. A társadalmi beilleszkedés megvalósulása néhány kivételtől eltekintve elképzelhetetlen szervezett **utógondozás** nélkül. Mint ismeretes: az integrált, egységes pártfogó felügyelői szolgálat 2003. július 1-től az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá került.

A reszocializációs folyamatban kiemelt figyelmet fordítunk arra, hogy az elítélt az intézetben folytathassa tanulmányait, esetleg újabb képzéseken vegyen részt. Szabadulása előtt rövidtartamú eltávozást biztosítunk részére munkahely és lakás biztosítása, illetve megszerzése érdekében.

Összegzés

Kecskeméten az EVSZ működtetésének mindenképpen előnye, hogy az külön erre a célra épített részlegben kerül végrehajtásra. További előnye a költségtakarékosság mellett (nincs rács, zárkaajtó, közösek a vizes helyiségek), hogy a klasszi-

fikáció, a nevelői munka tartalmi elemei, felértékelődtek, illetve a hatékonysági mutatók jobbak.

Az elítéltek a befogadástól, a kiválasztástól fogva ismerik az EVSZ lehetőségeit. A jogszabályok figyelembevételével kialakított helyi normatívák garanciát nyújtanak a sikeres végrehajtáshoz.

Intézetünk az EVSZ intézményét a jogszabályi háttér kedvezőtlenebbé válása ellenére is mindvégig fenntartotta, az országosan 125 fő EVSZ-es elítéltből 32 fő kecskeméti illetőségű. [2003. novemberi adatok – a szerk.]

Végezetül szeretnék néhány észrevételt, javaslatot tenni az EVSZ intézményének jövőbeni továbbfejlesztése érdekében. Ajánlatosnak tartom felülvizsgálni az adott ügyben az előzetes letartóztatás módozatainak egységes rendezését. A fiatalok 21 éves életkorban történő átminősítésének jogszabályi lehetőségeit áttekinteni javaslom. Megfontolás tárgyává kellene tenni a rövid büntetés idejük kezdeményezési időpontjainak felülvizsgálatát. Fejlesztéseknél, börtönépítési programoknál a kecskeméti tapasztalatok figyelembe vétele mindenképp hasznos lenne, hiszen – a régiós elvárásoknak is eleget téve – a megyeszékhelyi intézetekhez kapcsoltan ú. nyitott vagy félig nyitott intézetek építésére a jövőben, véleményem szerint, szükség lesz.

EVSZ, feltételes szabadságra bocsátás előterjesztés, EVSZ létszámadatak alakulása

Év	Feltételes előterjesztés (eset)	EVSZ előterjesztés		EVSZ eltávazások		
		intézeti	országos	intézeti		országos
				fő	esetek száma	
1996.	49	24	1 521	47	734	13 225
1997.	45	31	1 708	54	806	16 518
1998.	104	44	2 050	60	1 046	19 873
1999.	61	15	1 647	44	519	9 894
2000.	83	13	142	18	164	2 542
2001.	101	22	107	32	215	1 029
2002.	119	36	167	41	288	1 174
2003.	153	36	128	28	265	814

Dr. Nádasi Béla – Sztodola Tibor

A magyar büntetés-végrehajtás terrorcselekményi fenyegetettsége

Az Amerikai Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadás, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozás egyértelművé tette, hogy az új biztonsági kihívásokra, új válaszokat kell adni. Ha a körülmények, hangsúlyok változnak, nekünk is követni kell ezeket a változásokat. A terrorcselekmény témakörét – túl komplex lévén – mi kizárólag büntetés-végrehajtási aspektusból vizsgáljuk jelen írásunkban, és ezen belül is az eddigi tapasztalatokat figyelembe véve taglaljuk a kérdéskört. Ezen cikkünket is vitaindítónak szánjuk, remélve, hogy más biztonsági szakemberek is tollat ragadnak, és megosztják velünk, valamint a folyóirat olvasóival véleményüket. Az együtt gondolkodás kreatívabbá teszi az embert, és a XXI. század büntetés-végrehajtásának kreatív emberekre van szüksége.

A büntetés-végrehajtás terrorfenyegetettségét tárgyalva nem tudjuk megkerülni a terrorcselekmény fogalmának meghatározását. A rendelkezésre álló ismeretek alapján órákig lehetne sorolni a különböző irányokból közelítő definíciókat, azonban büntetés-végrehajtási szakmai szempontok alapján kiindulópontunk csakis a Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) lehet.

Terrorcselekmény

261. § (1) Aki abból a célból, hogy

a) állami szervet, más államot, nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,

b) a lakosságot megfélemlítse,

c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetőleg nemzetközi szervezet működését megzavarja,

a (9) bekezdésben meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el, büntett miatt tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki az a) pontban meghatározott célból jelentős anyagi javakat kerít hatalmába, és azok sértetlenül hagyását vagy visszaadását állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé.

(3) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki

a) az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt abbahagyja, mielőtt abból súlyos következmény származott volna, és

b) aki tevékenységét a hatóság előtt felfedi,

ha ezzel közreműködik a bűncselekmény következményeinek megakadályozásában vagy enyhítésében, további elkövetők felderítésében, illetve további bűncselekmények megakadályozásában.

(4) Aki az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetésére irányuló előkészületet követ el, büntett miatt öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő.

(5) Aki az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott büntettnak terrorista csoportban történő elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, ahhoz anyagi eszközöket szolgáltat vagy gyűjt, illetőleg a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja, büntetett követ el, és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(6) Az (5) bekezdésben meghatározott bűncselekmény miatt nem büntethető, aki a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.

(7) Aki az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetésével fenyeget, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(8) Aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy terrorcselekmény elkövetése készül, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, jelentést nem tesz, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(9) E § alkalmazásában

a) személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmény az emberölés [166. § (1) és (2) bek.], a testi sértés [170. § (1)-(5) bek.], a foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés [171. § (3) bek.], a személyi szabadság megsértése (175. §), az emberrablás (175/A. §), a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény [184. § (1) és (2) bek.], a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése [185. § (1) és (2) bek.], a hivatalos személy elleni erőszak (229. §), a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (230. §), a hivatalos személy támogatója elleni erőszak (231. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak (232. §), a közveszély-okozás [259. § (1)-(3) bek.], a közérdekű üzem működésének megzavarása [260. § (1) és (2) bek.], a légitársaság, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése (262. §), a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés (263. §), a lőfegyverrel vagy löszerezettel visszaélés [263/A. § (1)-(3) bek.], a fegyvercsempészet (263/B. §), a radioaktív anyaggal visszaélés [264. § (1)-(3) bek.], a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés [264/C. § (1)-(3) bek.], a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény (300/C. §), a rongálás (324. §) és a rablás (321. §),

b) terrorista csoport: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja az (1)-(2) bekezdésben meghatározott bűncselekmények elkövetése.

A terrorcselekmény törvényi tényállása – az elmúlt időszak eseményei miatt felgyorsult nemzetközi jogalkotásra visszavezethetően – többszöri módosuláson ment keresztül. Megalkotásakor a jogalkotó a New Yorkban az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 52. ülészakán 1997. december 15-én elfogadott, A robbantásos terrorizmus visszaszorításáról szóló egyezményben, illetve az 54. ülészakon 1999. december 9-én elfogadott, A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló egyezményben foglaltakra is figyelemmel volt. A törvényi tényállásra döntő hatással mégis az Európai Unió Tanácsa által 2002. június 13-án elfogadott, a terrorizmus elleni küzdelemlről hozott keretszabályozásban (a továbbiakban: Kerethatározat) foglaltak érvényesültek.

A 2003. évi II. tv. a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról (a továbbiakban: Novella) 15. §-a a Kerethatározatban foglalt elvárásoknak megfelelően fogalmazta meg a 2003. március 1-jétől hatályos új törvényi tényállást. A rendelkezésre álló szöveg elemzése alapján az alábbi megállapításokat tehetjük.

A bűncselekmény jogi tárgya az államok – nem csak a magyar állam –, állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes cselekvéséhez fűződő társadalmi érdek, valamint a lakosság háborítatlan életfeltételei, továbbá a személyek szabadsága és az anyagi javak sértetlenségének biztosítása.

Az elkövetési magatartások körébe a (9) bekezdésben felsorolt bűncselekményeket megvalósító cselekmények tartoznak, feltéve, ha az (1) bekezdés a)-c) pontjaiban meghatározott célok elérése érdekében történik a végrehajtásuk. A miniszteri indoklásból kitűnően „a célzat az, amely a terrorcselekményt a (9) bekezdésben felsorolt egyes bűncselekményektől elhatárolja, ezért azokkal az alaki halmazat csupán látszólagos”.

A (2) bekezdés önálló elkövetési magatartása a terrorista célból, jelentős anyagi javak hatalomba kerítése. Ez az elkövetési magatartás magába foglalja az elkövető által az anyagi javak feletti ellenőrzés megszerzését, és más személyeknek (természetes vagy jogi személy) az anyagi javakhoz hozzáférése kizártságát. Az anyagi javak akkor minősülnek jelentősnek, ha azok nagy értékűek (2 millió forint felettiék). A vagyontárgy társadalmi, gazdasági, eszmeiséget hordozó értéke is meghatározó lehet, és az előző értékhatárhoz képest eltérő értékelést nyerhet. Ha a követelés címzettje nem állami szerv vagy nemzetközi szervezet, akkor a cselekmény zsarolásként vagy kényszerítésként értékelendő. E tényállás elkövetési magatartása az, hogy elkövető az (1) bekezdésben felsorolt valamely cél elérése érdekében hatalmába kerített anyagi javak felett rendelkezve, valamilyen követelést támaszt az állami szerv vagy nemzetközi szerv felé, és a javak visszaadását vagy érintetlenül hagyását ennek teljesítésétől teszi függővé. Kísérlet akkor valósul meg, ha az anyagi javak célzatos hatalomba kerítése megkezdődött. Befejezetté válik, ha az állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez a követelés megérkezik, vagy azt nyilvánosságra hozzák.

A bűncselekmény kísérleti szakba akkor lép, ha az elkövető az a), b), és c) pontban meghatározott célok elérése érdekében a (9) bekezdésben meghatározott vala-

mely bűncselekmény (eszközselekmény) véghezvitelét megkezdi, de nem fejezi be. Ha az ott felsorolt törvényi tényállások bármelyike az említett célból hiánytalanul megvalósul, a terrorcselekmény befejezetté válik.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet. Társtettesek mindazok, akik a céltat elérése érdekében az eszközselekmény tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg. A cselekmény céltatosságából következik, hogy csak egyenes szándékkal valósítható meg.

A korlátlan enyhítés lehetőségét az új szabályozás is fenntartotta annak az elkövetőnek a számára, aki a terrorcselekményt abbahagyja. Az abbahagyás megállapíthatóságát nem zárja ki, ha az elkövetőt arra külső körülmény, vagy más személy magatartása készítette, mert a törvény az önkéntességet nem kívánja meg. A terrorcselekmény elkövetőjének javára a cselekmény súlyosabb következmények nélküli abbahagyása akkor is megállapítható, ha a hatóság tagjaival folytatott tárgyalás eredményeként következett be (BH. 1993/597.). Ennek fényében különös jelentőséggel bírhat a túsztárgyalók kiképzése és folyamatos továbbképzése. Együttes feltétel, hogy a már megvalósított magatartásból súlyos következmény még ne származzon, ugyanakkor a törvény a következmények megakadályozása, elhárítása, a felderítés valamint további bűncselekmények megakadályozása érdekében aktív elkövetői együttműködést is megkövetel. A korlátlan enyhítés lehetősége a fenti feltételek fennállása esetén kítőnő lehetőséget kínál a tragikus végkiíjet elhárításához.

A terrorcselekmény kiemelkedő tárgyi súlya indokolja, hogy annak előkészületét is büntetni rendeli a törvény a (4) bekezdés szerint mind az (1) mind, pedig a (2) bekezdés szerinti magatartásokra nézve. A cselekmény kísérleti szakba kerül a (9) bekezdésben felsorolt bűncselekmények céltatos megvalósításának megkezdésével, az anyagi javak hatalomba kerítésével. A (2) bekezdésben írt cselekmény a követelés közlésével befejezett.

Az (5) bekezdés egyrészt sui generis előkészületi bűncselekmény törvényi tényállását adja, másrésztől büntetni rendeli a terrorista csoport tevékenységének bármilyen támogatását, ideértve anyagi javak szolgáltatását, gyűjtését is. A terrorista csoport fogalmát a (9) bekezdés b) pontja határozza meg a Kerethatározat 2. Cikkében foglaltaknak megfelelően. A (3) bekezdésben írt korlátlan enyhítés lehetőségét meghaladóan a (6) bekezdés büntethetőséget kizáró okot fogalmaz meg. Célja, hogy a terrorcsoportban részvétel elkövetőjét – büntetlenség kilátásba helyezésével – a cselekmény hatáság előtti feltárára ösztönözze.

A (7) bekezdés a terrorcselekmény elkövetésével való pusztta fenyegetést is büntetni rendeli, eleget téve ezáltal a kerethatározat 1. Cikke 1. bekezdésének i) pontjában megfogalmazott elvárásoknak. A fenyegetés címzettje bárki lehet az (1) és a (2) bekezdés céltataiban megjelöltek közül, de lehet a név szerint meg nem jelölhető alanyok meghatározott köre, vagy általában maga a nagy nyilvánosság is. A feljelentési kötelezettség csak az előkészületi szakban lévő bűncselekményre vonatkozhat.

A terrorcselekmény megelőzése közérdek, erre tekintettel a (8) bekezdés feljelentési kötelezettséget ír elő, mely mentesség nélkül mindenkit terhel feltéve, hogy tudomása a készülő terrorcselekményről hitelt érdemlő.

A (9) bekezdés azokat az eszközcselekményeket sorolja fel, amelyek a személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos magatartások, s amelyek az (1) és (2) bekezdésben felsorolt célok elérése érdekében válnak terrorcselekménnyé.

Összességében megállapítható, hogy a módosítás kibővítette a büntetni kívánt lehetséges magatartások körét, és a Kerethatározatban foglalt elvárásoknak megfelelően a politikai terrorizmus elleni hatékony és egységes fellépés irányába mozdult el.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Szervezeti törvény) 22. § (3) bekezdés c) pontja szerint, ha más eszköz nem vezet eredményre, lőfegyver használható „a közveszélyokozás, a terrorcselekmény vagy a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése bűncselekményének megakadályozására vagy megszakítására. Kizártnak tartjuk, hogy a Btk. hatályos szövegében szereplő terrorcselekmény minden elkövetési magatartása esetén, ultima ratioként alkalmazható lenne lőfegyver. Ennélfogva szükségét érezzük a Szervezeti törvény módosításának, a Btk-ban szereplő tényállás szellemének megfelelően.

Alapvetés

Fontos feladat a motivációs háttér felderítése, vagyis az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben a terrorcselekményeket kiváltható okok feltérképezése. Ilyenek lehetnek az egyéni körülményekkel összefüggésben a negatív börtönhatások, a kapcsolattartásban bekövetkezett kedvezőtlen változások és a felgyülemlett problémák miatti végső elkeseredés. Az ilyen hatások következményeiként a fogvatartott, terrorcselekmény elkövetésével próbálhatja kikényszeríteni vélt vagy valós igazát, illetve végső esetben elhagyni az intézetet. Megelőzőként célszerű a fogvatartottak kapcsolattartásait, illetve a hangulatukban beálló változásokat jobban figyelemmel kísérni, probléma esetén a feszültséget oldani. Ez nyilvánvalóan többlet idő és energia ráfordítást igényel, de hosszú távon kifizetődik. Fontos a fogvatartottal közvetlenül foglalkozó, különböző szakterületek közötti együttműködés, információáramlás és koordináció. Hatékony megelőzés csak jó csapatmunkával érhető el.

A másik ilyen tényező lehet a börtönviszonyokkal való elégedetlenség. A fogvatartottak sérelmezhetik a munkáltatással kapcsolatos lehetőségeket, az elhelyezési körülményeket, az ételmezés minőségét, a személyi állomány bánásmódját. Itt fő feladatunk a megelőzésben a jogszabályok maradéktalan betartása és betartatása. A fogvatartottak problémáit kezelni kell, így sok nehézség csírájában megoldható. Lehetséges megoldás olyan fórumok kialakítása, ahol a fogvatartottak elmondhatják a problémáikat, és az intézet vezetése még időben reagálhat a felvetésekre.

Igény merülhet fel a fogvatartottak részéről a jogi helyzetükkel kapcsolatos követelések megfogalmazása is. Terrorcselekmények elkövetésével olyan engedmények megadására kívánják kényszeríteni a jogszabályok megváltoztatására hatáskörrel bíró szervezetet vagy személyeket, amelyek révén kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek. A prevenció érdekében az információk gyűjtése, elemzése, a krízisre utaló jelek figyelése komoly lépéselőnyt biztosíthat. Ezek észlelése esetén az események elé kell menni, a fogvatartottakat a törvényes lehetőségekről fel kell világosítani, és a helyes út követéséről meg kell őket győzni.

A következő motivációs ok lehet a szökés lehetősége túsok fedezete mellett. A hazai büntetés-végrehajtásnál a befejezett terrorcselekmények kiváltó oka is ez volt. A tús életének, testi épségének megóvása érdekében az elkövető a szabad elvonulásban bízik, illetve vélelmezi, hogy a hatóság lehetővé teszi az eltávozást az intézetből. Itt lépéshátrányba kerülhetünk, de a személyi állomány megfelelő felkészítésével a helyzetet kezelni tudjuk.

A büntetés-végrehajtási szervezetnél paradox helyzet kialakulása figyelhető meg. Minél inkább erősítjük biztonsági rendszerünk technikai feltételeit, vagyis a klasszikus fogolyszökési lehetőségek kockázatát minimalizáljuk, annál inkább növeljük annak a lehetőségét, hogy a fogvatartottak terrorcselekmény elkövetésével próbáljanak a büntetés-végrehajtási intézetekből kijutni. Ez önmagában nem olyan nagy kockázati tényező, amely megfelelő ellentételezéssel nem csökkenhető. A kérdés azonban az, hogy ez az ellentételezés megtörténik-e vagy nem. Mint írtuk: cikkünket vitaindítónak szánjuk, mert lehet, hogy egyes intézetekben tökéletes technikákat alakítottak ki ezen események megelőzésére, csak azok a gyakorlatban még nem mindegyikünk számára ismertek. A magyar büntetés-végrehajtás történetében eddig három befejezett terrorcselekmény valósult meg, és az elkövetők felkészületlenségének is köszönhetően, a felszámolás során minimális sérülés érte a túsokat. A kérdés azonban a jövőre vonatkozóan az, hogy az elkövetői amatőrségre alapozunk továbbra is, vagy a profi megelőzésre, végső esetben felszámolásra.

A fentiek alapján a következő axiómát fogalmazhatjuk meg. A büntetés-végrehajtási szervezetnél a terrorcselekmények elkövetésével fokozottan számolni kell. Nem szeretnénk pánikot kelteni, de úgy gondoljuk, reálisan fel kell mérni azokat a veszélyforrásokat, amelyekkel nap, mint nap szembe kell néznünk. Azzal szemben tudunk eredményesen fellépni – ha kell harcolni –, amit ismerünk. Ha valaki úgy gondolja, hogy az általa vezetett szervezeti egységnél már semmi tennivaló nincs a terrorcselekmények megelőzésével kapcsolatban, az itt nyugodtan befejezheti a cikk olvasását. Akinek azonban kétségei vannak, vagy volt már álmatlan éjszakája jelen téma kapcsán, az reméljük, velünk marad még egy-két gondolat erejéig.

Hangsúlyok

Biztonsági szakemberekként egy utat tudunk elképzelni nyugodt lelkiismerettel, és ez a professzionális oktatás és képzés. A terrorcselekmények elleni fellépés egyrészt jogszabályi feladatunk (a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi

CVII. törvény 22. § (3) bekezdésének c) pontja, valamint 26. § (1) bekezdésének b) pontja), másrészt erkölcsi is, hiszen kollégáinkat megóvni esküben vállalt kötelességünk.

A fentiekből adódóan három lehetséges feladat adódik, amit leegyszerűsítve így fogalmazhatunk meg:

- a) a terrorcselekmény megelőzése,
- b) a kialakult helyzet kezelése,
- c) a terrorcselekmény felszámolása.

Szakemberek között a vita általában azon folyik, hogy a hangsúlyt hová helyezzük. Több szakértő egybehangzó véleménye szerint a terrorizmus elleni harcot nem az **ex post facto** (a tény megtörténte utáni), hanem az **ex ante** (megelőző) koncepció kell, hogy meghatározza. Azt kell megakadályozni, hogy a terrorcselekmény elkövessék. Általánosítva tehát megállapítható, hogy minden szakterületen az elsődleges cél a megelőzés.

Ha pedig ez így van, akkor számos kérdés felmerül. Nyugodtan mondhatjuk-e, hogy az oktatásban, a továbbképzéseken, törzsfoglalkozásokon, riadógyakorlatokon vagy ezek értékelése során a megelőzés kellő hangsúlyt kap? Oktatjuk a helyes magatartást arra az esetre, ha valakit túszul ejtenek? Oktatjuk a helyes magatartást a potenciális túszoknak, ha a felszámoló egységek megkezdik a felszámolást? Képzünk olyan személyeket, akik a fenti témakörökben oktathatnak? Biztosítunk a szervezet szaktanárainak lehetőséget külföldi utakon ilyen jellegű kérdések tanulmányozására, amely ismereteket a napi oktató munkájukba beépíthetnek? Nagyon jó gyakorlat a törzsfoglalkozásokon, riadógyakorlatokon együttműködési tervek alapján az intézkedő képesség gyakoroltatása, de vajon elegendő-e csak a kialakult helyzet kezelésére helyezni a hangsúlyt? Végül összegzésként: a büntetés-végrehajtási szervezet rendelkezik stratégiai koncepcióval, a terrorcselekményekkel kapcsolatos témakörben? Ha ezen kérdésekre igennel tudunk válaszolni, akkor a válaszokat a szakemberek szélesebb köre előtt ismerté kellene tenni, ha nem, akkor a szükséges konzekvenciákat le kell vonnunk. Véleményünk szerint a helyes megoldás a személyi állomány differenciált felkészítése, hiszen más a tevékenységi köre egy nevelőnek, egy biztonsági tisztnek, egy túsz tárgyalónak vagy egy akciócsoport vezetőjének terrorcselekmény megelőzése vagy éppen bekövetkezése esetén.

A terrorcselekmények megelőzésére tehát fokozott figyelmet kell fordítani. Ebből a megállapításból következően a **feladatok megvalósításának főbb területei** a következők lehetnek.

1. A büntetés-végrehajtási szervezet terrorcselekményekkel kapcsolatos hosszú távú stratégiai koncepciójának kidolgozása.

Több országban eltérő gyakorlata van a terrorcselekmények kezelésének. Hollandiában a tárgyalásos módszert helyezik előtérbe, Izraelben csak addig tárgyalnak, amíg az erőszakos felszámolásra fel nem készülnek. Laikusok részéről gyakran felmerül az a kérdés, hogy melyik a jobb megoldás. A válasz az, hogy nincs rosszabb vagy jobb megoldás, a jó kérdés az, hogy mi a cél. A prioritás lehet az el-

rettetés vagy éppen a humanizmus. A végső meghatározásnál nem lehet figyelmen kívül hagyni az adott ország tradícióját, a nemzetközi politikában betöltött szerepét, illetve pillanatnyi veszélyeztetettségét. Továbbá fontos elem, hogy egy szakmai alapon kidolgozott és jóváhagyott koncepció a napi politikától függetlenné teheti az intézkedési láncot, valamint az eredmény bizonyos határok között előre prognosztizálható. A külföldi szakirodalom sem egységes abban a kérdésben, hogy terrorcselekmény esetén a fogvatartottat kiengedjék-e a büntetés-végrehajtási intézetből vagy nem, illetve teljesítsék-e a követelését vagy sem. Úgy gondoljuk köbe vésett szabályok nincsenek, de a jogszabályok által meghatározott keretek között, a túszerítettségének szem előtt tartásával szükséges intézkedni. A feladatunk tehát egy hosszú távú koncepció elkészítése, amely alapján az intézkedésre jogosult a legrövidebb idő alatt a leghatékonyabb döntéseket tudja meghozni.

2. A büntetés-végrehajtásra vonatkozó szabályok maradéktalan betartása és betartatása, valamint hatékony ellenőrzési rendszer kialakítása.

Ez általános tézisnek látszik, de az összes rendkívüli esemény szabálytalanságok sorozatára vezethető vissza. Szillogizmusként tűnik, de ahol rendkívüli esemény történik, ott nagy valószínűséggel az ellenőrzési rendszer nem elég hatékony. Álláspontunk szerint a szabályozás az esetek többségében megfelelő, a végrehajtás azonban túl rugalmas, illetve nem szabálykövető. Bizonyára sokunk előtt ismert a „demonstratív” beléptetés rendszere, amikor az intézetbe a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságáról érkező, ellenőrzést végrehajtó kollégát a szabályoknak megfelelően engedik be, míg a személybejárati biztonsági felügyelő közvetlen előljárói, illetve munkatársai sporttáskával a kézben egy laza „Hello-val” nyernek bebocsátást. Profi végrehajtási intézkedésekkel, de amatőr végrehajtással nem lehet magas szintű büntetés-végrehajtási munkát végezni.

3. A potenciális túsók elméleti és gyakorlati felkészítése a terrorcselekmény esetén követendő helyes magatartási formákra.

Az egyik legfontosabb feladatnak a jelenlegi helyzetben ezt a képzést tartjuk. Amikor a „túszejtés” bekövetkezik, az első perceknek meghatározó jelentősége lehet az esemény végkifejlete szempontjából. Ráadásul az első percekben a tús csak magára számíthat, és nem mindegy, hogy áldozattá válik vagy csak sértett lesz. A nemzetközi tapasztalatok szerint is az első fél órában történik a legtöbb erőszak, illetve a halállal végződő rossz reagálás. Egy jól kiképzett tús nem csak sérülése veszélyét csökkentheti, hanem adott esetben a felszámolást is elősegítheti. A nemzetközi irodalomban több gyakorlati példa is segítséget adhat az eligazodáshoz. A teljesség igénye nélkül – a rendőrség túsztárgyaló anyagában szereplő példákkal – vizsgáljunk meg néhány tanulságos esetet.

Sikeres túsztatási formák

1. A teheráni nagykövetségen túsul ejtett amerikai tengerészgyalogosok, amikor a terroristák azonnali kivégzéssel fenyegették őket és rájöttek, hogy ez csak blöff, elkezdtek arról beszélni a fogvatartókkal, hogy hol szeretnének meghalni. A

stockholmi szindróma nélkül élték túl tragikus helyzetüket. Tűszhelyzetben többször találkozhatunk az úgynevezett „stockholmi szindróma” jelenséggel. Aki még nem találkozott ezzel a fogalommal, annak álljon itt tájékoztatóul a következő leírás. A stockholmi szindróma olyan helyzetet jelent, amikor a tűszejtő és a tűsz között a fogvatartás idején pozitív érzelmi töltésű kapcsolat – azonosulás, megértés – alakul ki. 1973 augusztusában a Stockholm Sweriges Kreditbankba egy magányos férfi lépett be felfegyverkezve, hogy bankrablást hajtson végre. A bankrablásból egy 131 órán keresztül tartó tűszhelyzet alakult ki. A tűszok részéről saját viselkedést tapasztaltak, amelyet később kutatni kezdtek. A tűszok a 131 óra alatt egyre aktívabban támogatták az elkövetőt.

2. McClure szerint a Stockholmi Szindróma kialakulhat a terroristában is. Dr. Fly és Sir Geoffrey Jackson 208 napig volt a Tupamoro gerillák foglya. Olyan tiszteletet parancsolóan tudtak viselkedni, hogy rendszeresen váltani kellett az őreiket, mert foglyaik hatása alá kerültek. Fly azt állította, hogy a türelem, humorérzék, együttérzés, önfegyelem és az objektivitásra való törekvés segítette őt.

3. A tűszhelyzetre felkészített személyek könnyebben és talpraesettebben oldják meg a feladataikat. 1981 márciusában a Los Angeles-i repülőtéren a Continental 72-es repülőgépet egy terrorista megpróbálta eltéríteni. Az egyik légikísérő, aki kiszolgálta a bűnözőt, a tűszszedő számára hasznos, de önérzetét nem sértő feladatokat végzett. Tizenegy óra alatt elérte, hogy szabadon engedjék a tűszokat, végül egyedül maradt a gépen tűszként. Egy alkalmas pillanatban azt mondta fogvatartójának, hogy most már neki is mennie kell, és elhagyta a gépet. A terrorista hamarosan megadta magát.

4. Hazai példával élve: a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben végrehajtott terrorcselekmény során az egyik fogvatartott többször is – véletlenül – egy bugylibicskával hámsérüléseket okozott a tűsznek, ami fáj. A tűsz megkérte, ha meg akarja ölni, tegye meg, de ne kínozza tovább. Ezután a fogvatartott kínosan ügyelt arra, hogy bicskája ne érjen a zászlós nyakához.

Kudarcot okozó magatartási formák

1. 1977 őszén a PFSZ elrabolta a Lufthansa 181-es járatát. Schuman, a gép kapitánya rendkívül korrekten viselkedett, amellyel az „elégtelen személyiségű” Akkosll nevű terroristavezetőt irritálta. Akkosll, hogy palástolja kisebbségi érzéseit, kapitánynak szólította magát, Schuman ezt észlelte és a tiszteletet parancsoló viselkedésével konkurenciát teremtett, amelyet Akkosll úgy oldott meg, hogy kivégezte a repülőgép parancsnokát.

2. 1980-ban Irán londoni nagykövetségén tartották fogva Allos Lavasazh-t, aki szókimondó, jellemes, Comeinit támogató ember volt. Fogvatartói kevésbé műveltek, nála rosszabbul vitázó kurdisztáni arabok voltak. Amikor már nem tudtak válaszolni Lavasazhi jól megválogatott érveire, egyszerűen lelőtték. A követség ostromának hatodik napján kidobták az utcára.

3. A TWA 355-ös járatát eltérítették horvát terroristák. Zvonko Busich, a terroristák vezetője megkínzott egy tűsz. A tűsz azzal hívta fel magára a figyelmet,

hogy állandóan siránkozott, hogy fáj a hasa. Mindenkit felidegesített magatartásával, így a többi túszerű nyilatkozott, hogy „magának csinálta”.

A fenti példákat végigolvasva egy dolog nyilvánvalóvá válik, általános, minden helyzetben hatásos receptet nem lehet adni. Ami az egyik szituációban az életet jelenti, az a másik esetben a halált okozhatja. Mégis sok-sok esetet elemezve a következő tanácsok adhatók, természetesen figyelembe véve az elkövető személyiségét, politikai hovatartozását, az adott szituációt, a többi túszerű helyzetét.

Általában javasolható

1. Tegyük eleget a túszerű utasításainak.

2. Emberi méltóságát a túszerű igyekezzen úgy megőrizni, hogy az ne irritálja az elkövetőket.

3. Tegyük lépéseket arra, hogy tárgyból, eszközből személyé váljunk. Nehezebben okozunk fájdalmat annak, akihez érzelmileg kötődünk. Lehetőleg ne erőszakosan, fecsegve tegyük meg, várjuk meg azt a helyzetet, amikor az elkövető mond valami személyes közleményt magáról, vagy kérdez. Fényképet vehetünk elő a családunkról és beszélhetünk róluk a másik túszerű, vagy csak nézegetjük.

4. A túszerű kérjen könnyen teljesíthető dolgokat az elkövetőktől (pl. szeretnék inni, vagy vécre kell mennem).

5. Elhúzódozó túszerű helyzetben a túszerűk egy része az átlagnál sokkal többet aludt. Ez is lehet egy jó védekezés.

A volt túszerűk vizsgálata hívja fel a figyelmet, hogy jóval az események után is számolnunk kell poszttraumatikus szorongással, lázalmokkal, fóbiákkal, elképesztő szokások kialakulásával, paranoid reakciók kifejlődésével. Ezért javasolt a túszerűk kivizsgálása és a szükséges kezelések véghezvitele.

Nem célszerű magatartások:

A) A dominancia agresszív átvétele.

B) A teljes behódolás.

C) A kapcsolatfelvétel szélsőséges kerülése vagy erőltetése.

D) A makacsság, az elvekből semmi áron nem engedés.

E) A nyílt ellenállásban megnyilvánuló viselkedés, agresszív fellépés.

6. Profi túszerű tárgyalók kiképzése, majd rendszeres továbbképzése, az elsajátított technikák gyakoroltatása, alkalmassági vizsgálat elvégzése a kiválasztás során.

A büntetés-végrehajtási szervezet a jelenlegi konstellációban elsősorban a tárgyalásos megoldást szorgalmazza, ebből következően az aktuális képzési rendszer elsősorban a tárgyalók felkészítésére összpontosít. Fontosnak tartjuk, hogy a tárgyalók kiválasztása az alkalmassági szempontok figyelembevételével abból a körből kerüljön ki, akik a nap huszonnégy órájában a fogvatartottakkal foglalkoznak. A tárgyalást terrorcselekmény esetén haladéktalanul meg kell kezdeni, nincs idő arra várni, hogy a kiképzett, de nyolc órában dolgozó kolléga hivatali munkaidőn túl az intézetbe beérkezzen. Továbbá fontos feladat a már kiképzett kolléga folyamatos

gyakoroltatása és tréningezése, hiszen a megszerzett, de nem gyakorolt ismeretek egy idő után megkopnak.

7. Szaktanárok továbbképzése, felkészítése a témakörrel kapcsolatos kérdésekben, következésképpen a megszerzett ismeretek beépítése a tananyagokba.

Hosszú távon gondolkodva a legjobb befektetés a saját szakemberekből álló gárda felkészítése, illetve kiképzése az elméleti és gyakorlati ismeretekre egyaránt. Az erre a legalkalmasabb csoport a büntetés-végrehajtási szervezet szaktanári gárdája. Természetesen az oktatásban differenciáltan kerülne végrehajtásra a felkészítés-kiképzés, hiszen nyilvánvalóan az alapfokú képzésben egész más szintű ismeretekre van szükség, mint a főiskolai oktatásban.

8. Központi büntetés-végrehajtási akciócsoport létrehozása.

A büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogszabályok egyértelműen saját hatáskörbe utalják a büntetés-végrehajtást érintő terrorcselekmények felszámolását (a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 22. § (3) bekezdésének c) pontja, valamint 26. § (1) bekezdésének b) pontja). Olyan regionális csoportok létrehozása, amelyek terrorcselekmények felszámolására alkalmasak a jelenlegi pénzügyi és állománytáblai helyzetben nem lehetséges, de egy mobil központi csoport létrehozása – álláspontunk szerint – nem kivitelezhetetlen. A csoport tagjainak kiválasztására és felkészítésére a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/2/2003. (IK BV. Mell. 2.) OP intézkedése az akciócsoportokra vonatkozó módszertani útmutató kiadásáról, valamint a rendőrséggel kötött együttműködési megállapodások kiváló lehetőséget teremtenek.

9. Az egészséges veszélyérzet kialakítása a személyi állományban

A legtöbb rendkívüli esemény bekövetkezése egy kevés odafigyeléssel, és megfelelő információáramlással megelőzhető. Nézzünk erre egy konkrét példát. Ha a körletfelügyelő időben észreveszi az adott fogvatartott viselkedésében beálló változást (pl. a fogvatartott visszahúzódóvá válik, a személyzet közeledésére a fogvatartottak abbahagyják a beszélgetést, vagy szétrebbennek, a szemkontaktus csökken), ezt jelenti a körlet-főfelügyelőnek és a nevelőnek, akik szintén utána járnak a problémának, és jelentik az intézkedésre jogosultaknak, akkor álláspontunk szerint sok esemény megelőzhető lenne. Ezeknek a jeleknek, jelzéseknek az elsajátítása azonban csak oktatás során valósulhat meg. További fontos cél, hogy az állomány beléssa, a kellő odafigyelés a hatékony biztonság forrása és záloga is egyben.

Helyes gyakorlat a törzsfoglalkozások, riadógyakorlatok végrehajtása esetén feltételezésként terrorcselekményt meghatározni. A megfelelő szituációk gyakorlása stressz helyzetben a hatékony intézkedés alapja, és a különböző szervezetek együttműködésére is jól gyakorolható. A problémát abban látjuk, hogy az intézetek ilyen esetekben az ideális helyzetet szimulálják, hétköznap, hivatali munkaidőben történik az esemény. Erre alapot adhat az a tény, hogy az eddigi három befejezett terrorcselekményből kettőt valóban hivatali munkaidőben hajtottak végre. Ha a gyakorlás során nem az ideális helyzetet szimuláljuk, vélhetőleg realisabb képet kapunk az adott intézet ilyen szituációk esetén tapasztalható hatékonyságáról és rea-

gáló képességéről. Az ilyen jellegű gyakorlatok célja a rutinszerzésen kívül az, hogy megmutassa, hol vannak a gyenge pontjaink, és hol szükséges változtatnunk a kialakult rendszerünkön.

A büntetés-végrehajtás szervezetnél terrorcselekmény elkövetése a fogvatartottak részéről elsősorban abból a célból várható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetet elhagyják. A magyar büntetés-végrehajtási intézetekben eddig a befejezettség stádiumába jutó három terrorcselekmény elkövetése is ebből a célból történt. Ez meghatározza felkészülési irányainkat és feladatainkat. Minden egyes terrorcselekményre adott válasz precedens értékű. A kemény, kíméletlen fellépés súlyosabb áldozatot követelhet, de elrettentő hatású lehet a potenciális elkövetői körre. Az engedékeny, követeléseknek teret adó magatartás pedig vérszemet adhat a hasonló cselekmények eltervelőinek. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy az egyes emberélet a fontosabb adott szituációban, vagy a generális prevenció. Adott országok és szervezetek a tradícióiknak, lehetőségeiknek és sokszor pillanatnyi érdeküknek megfelelően próbálják megtalálni a helyes utat. Vannak olyan országok, ahol egyértelművé teszik a szabályokat oly módon, hogy a fogvatartottakkal befogadásakor közlik, hiába ejtenek túszt, az objektumot akkor sem hagyhatják el. Ugyanakkor az új felszerelő kollégával aláíratnak egy nyilatkozatot, amelyben tudomásul veszi, hogy tüsszá válása esetén az elkövetők követelését nem fogja teljesíteni. Eltérő a gyakorlat abban, hogy az elkövetőket kiengedik az objektumból, vagy azt semmilyen körülmények között nem hagyhatják el a túszejtők. A legjobb megoldás az, ha az előre meghatározott stratégia határain belül az adott helyzethez igazítjuk a taktikai eljárásokat.

Elsődleges intézkedések

Az elsődleges intézkedések témakörében több országos parancsnoki intézkedés és tanulmány született. Lehetetlen minden intézet sajátosságaira figyelemmel általános intézkedési sort megfogalmazni. Mégis, a prioritásokat figyelembe véve, tekintettel a hatályban lévő szabályozásra és a nemzetközi irodalomra, terrorcselekmény elkövetése esetén, elsődleges intézkedésként a következő négyes (**TÉRE**) végrehajtását javasoljuk.

Azonnali **TÁRGYALÁSBA** bocsátkozás az elkövetőkkel

A nemzetközi gyakorlat megállapításai alapján a túszejtés első harminc percében történik a túsztok halálával járó legtöbb erőszakos cselekmény. Nagyon fontos az elkövető(k) megnyugtatása, a helyzet normalizálása. Lényeges a tárgyaló személynek az elkövető részéről történő elfogadása. Ez azonban a főszabály szerint nem lehet az intézkedésre elsősorban jogosult személy. Azonban, ha a túszejtők részéről csak az intézkedésre elsősorban jogosult személy elfogadott, elképzelhetőnek tartjuk, hogy a tárgyalást ő kezdje meg. Véleményünk szerint elsődleges cél a túsztok sértetlenségének megőrzése, és ha ez csak akkor biztosítható, ha az intézkedésre jogosult tárgyal, akkor neki kell a kommunikációt megkezdenie. Továbbá nehezen tudjuk elképzelni, hogy egy adott intézetben csak egy olyan személy van, aki

képes az elsődleges intézkedések megtételére. Másrésztől itt nem lehetséges a klasszikus helyszínen való meggyőződés a rendkívüli esemény valódiságáról, típusáról, súlyosságáról, ez nagyfokú idővesztéssel járna. A tárgyalás során tájékozódni kell az elkövetők céljairól, követeléseikről. A tárgyalás során a következő feladatok végrehajtására célszerű törekedni:

- a helyzet tisztázása, alapinformációk beszerzése (az elkövetők létszáma, nevük, fegyverzetük, a túsز neve, egészségi állapota, a terroristák követelése, az ehhez kapcsolódó határidők)
- a jelentési és a tájékoztatási kötelességek végrehajtásának megszervezése és teljesítése
- a tárgyalás menetére, taktikájára vonatkozó elhatározás kialakítása a rendkívüli eseményt irányító eljáró által meghatározottak alapján
- a tárgyalás anyagi és technikai feltételeinek biztosítása
- ha a túsók élete, testi épsége közvetlen életveszélybe kerül, a tárgyalást úgy célszerű irányítani, hogy a felszámoló csoportot a lehető legoptimálisabb helyzetbe kerüljön

A rendőrség, tűzoltók, mentők **ÉRTESÍTÉSE**

Terrorcselekmény megszakítására, felszámolására jelenleg a rendőrség speciális alakulatának van a legjobban felszerelt és kiképzett egysége, helyszínre érkezésük szempontjából minden másodpercrek jelentősége lehet. A tűzoltásra és az egészségügyi ellátásra vonatkozóan minden intézetnek rendelkeznie kell alapfelszereltséggel, de a speciális felszereltség és szakértelem nem mellőzhető.

RIADÓ elrendelése és a kiértesítés megkezdése

Több intézetben nem áll rendelkezésre hivatali munkaidőn kívül olyan biztonsági erő, amellyel a rendkívüli esemény megszakítását, felszámolását vagy lokalizálását meg lehetne oldani, ezért ilyen helyzetekben elengedhetetlen feltétel ez az intézkedés. Szigorúan biztonsági szakemberekként megközelítve a kérdést az a véleményünk, hogy a biztonsági osztály személyi állományának szolgálatban lévő létszámát úgy szükséges meghatározni, hogy rendkívüli esemény esetén az elsődleges intézkedések megtételére megfelelő erő álljon rendelkezésre.

Felkészülés az **ERŐSZAKOS** felszámolásra

A terrorcselekmények megelőzésével és felszámolásával kapcsolatos feladatok szabályozására kiadott 0144/1990. (IK Bv. Mell. 3.) OP intézkedés módosítására kiadott 1-1/67/2002. (IK Bv. Mell. 10) OP intézkedés 2. pontja alapján feladatunk egyértelmű: „Terrorcselekmény – továbbá robbantással történő fenyegetés – esetén a felszámolást irányító rendőri vezető, illetve rendőri erők megérkezéséig a bv. intézet parancsnoka csak kényszerítő eszközök alkalmazása nélküli intézkedéseket tehet, kivéve a cselekményt abbahagyó elkövető(k) elfogását. Közvetlen életveszély, illetve közveszély elhárítása érdekében azonban – összhangban az Országos Rendőrkapitány és a Bv. Országos Parancsnok 2/2002. (VIII. 23.) BVOP-ORFK együttes intézkedés 5. és 6. pontjában szabályzottakkal – utasítást kell adni a cselekmény erőszakos felszámolására, és kényszerítő eszközöket alkalmazva az

elkövető(ke)t el kell fogni.” Megjegyezzük, hogy a közvetlen életveszély, illetve a közvetlen közveszély fogalmának kritériumai nincsenek pontosan megfogalmazva, ebben a kérdéskörben minél hamarabb precíz állásfoglalás szükségeltetik. Az előzőek alapján szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy a „vészhelyzet” kialakulására milyen jelek utalhatnak. Ilyen jel lehet, ha hosszas kísérletezés után nem sikerül személyes kapcsolatot kialakítani a terroristákkal, agresszivitásuk nem csökken, gyötörni, kínozni kezdik a túszoikat. A börtönben is előfordulhat, hogy a túszoikat nyilvánvalóan előre kiválasztották, rossz viszonyban vannak velük, és erre utal a fenyegetések komolysága is. Rossz előjel, ha a kommunikáció során megbizonyosodunk arról, hogy az elkövető „magányos farkas” típusú antiszociális személyiség. A vészhelyzet kialakulására utaló jeleket aktuálisan és komplexitásukban kell értékelni. Több jelenség együttes jelenléte erősíti meg a vészhelyzetet. A vészhelyzetre utaló jeleket célirányosan – és más úton is – ellenőrizni kell.

A többi intézkedés történhet a klasszikus metodika szerint az adott cselekményhez igazodva. Egy rendkívüli esemény felszámolása esetén a megtett intézkedések minősítését két körülmény határozza meg. Egyrésztől döntő jelentőségű az intézkedések eredménye, azaz sikeres volt-e a terrorcselekmény felszámolása vagy nem. Egyértelmű sikerről terrorcselekmény elkövetésénél akkor beszélhetünk, ha egyrészt a túszoik sértetlenül kiszabadultak, illetve a jelentős anyagi javak sértetlenek maradtak. Másrésztől akkor, ha igazolhatóan a jogi és az egyéb szabályozásoknak megfelelő, illetve az európai uniós elvárásnak konform megoldás született.

Úgy gondoljuk egy probléma megoldását az segíti elő, ha beszélünk róla, és valljuk meg, nekünk biztonsági szakembereknek még sok beszélni valónk van, ha az új elvárásoknak és kihívásoknak meg akarunk felelni.

Benedek Ede

Tapasztalatok a fogvatartotti szabadidős és sportprogramok végrehajtásáról

Bevezetés

A címben jelzett témát a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya Programszervezési és Foglalkoztatási Osztálya 2003 őszén a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben, a Fialakorúak Bv. Intézetében (Tökölön), a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, a Márianosztrai Fegyház és Börtönben, valamint a Váci Fegyház és Börtönben vizsgálta.

A vizsgálat célja annak a feltárása volt, hogy a bv. intézetek – a jogszabályi előírásoknak megfelelően – milyen művelődési, szabadidős és sport programokat, foglalkozásokat terveznek, szerveznek és valósítanak meg a fogvatartottak szabad idejének minél hasznosabb eltöltése érdekében. A vizsgált fogvatartotti programok – a játékoktól és a vetélkedőktől kezdve, a szakkörökön át, a sportfoglalkozásokig és sportversenyekig – széles tevékenységi kört öleltek fel.

Jogszabályi háttér

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bv. tvr.) 36. § m) pontjában foglaltak határozzák meg, hogy az elítélt jogosult igénybe venni a bv. intézet művelődési és sportolási lehetőségeit.

A Bv. tvr. 38. §-ban meghatározottak szerint a szabadságvesztés végrehajtásának feladata annak elősegítése, hogy a fogvatartottak felkészüljenek a szabadulás utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre, és ennek érdekében fel kell használni – többek között – a szükséges oktatási, erkölcsi és szellemi erőforrásokat.

A Bv. tvr. 40. § (2) bekezdésében foglaltak szerint: „A szabadidő hasznos felhasználásának érdekében lehetőséget kell biztosítani az elítéltek művelődésre és sportolására”. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996.(VII.12.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 73. § e) pontja tartalmazza azt, hogy a bv. szervezet a műve-

lödési, a szabadidős, a sport programokon való részvétel lehetőségét a foglalkoztatás keretében biztosítja a fogvatartottak részére.

A vizsgálat megállapításai

A foglalkozások előkészítése, szervezése, és azok végrehajtásának gyakorlata

Valamennyi vizsgált intézetben a szabadidős és sport programokat a személyi állomány erre a feladatra kijelölt tagjai (*a továbbiakban: kultúrnevelők*) szervezik. Az előkészítésben, szervezésben a nevelési csoportok nevelői, valamint az öntevékeny szervezetek tisztségviselőjeként tevékenykedő fogvatartottak (*a továbbiakban: kultúrfelelősök*) is részt vesznek. Ez utóbbi esetben a fogvatartott által betöltött tisztséget a nevelési nyilvántartásban rögzíteni kell az egyes nevelési feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 0116/1998.(IK Bv. Mell. 2.) OP intézkedés 6. pontjában foglaltak szerint.

A meghirdetett programokra a fogvatartottak írásban vagy szóban jelentkezhetnek a nevelőknél, illetve a kultúrfelelősöknél. Az adott programon való részvételt a nevelők, illetve nevelői javaslatra az intézetek Fogvatartási Ügyek Osztályának vezetői engedélyezik (pl. kondicionáló terem használata, nevelési csoportok közötti vetélkedő). Szükség esetén megkérlik más szakterületek (biztonsági, egészségügyi stb.) véleményét is. A végleges névsort a kultúrnevelők állítják össze.

A tervezett programok és az azokon részt vevő fogvatartottak listáját eljuttatják a biztonsági osztályra is. A programok lebonyolítása az intézetparancsnokok jóváhagyásával történik.

A foglalkozások, programok végrehajtásában részt vesznek a kultúrnevelők, a szakkörvezetők, hétfégi program esetén az ügyeletes nevelők. Több esetben a foglalkozások végrehajtásával olyan kultúrfelelős elítéltet bíztak meg, aki rendelkezett a megfelelő ismeretekkel a foglalkozás témakörét érintően (pl. sakk-, idegen-nyelv szakkör).

Kiemelendő tapasztalat, hogy valamennyi vizsgált intézetben a szabadidős programok megvalósításában jelentős szerepet vállalnak az intézetek börtönlelkészei is.

Több intézet gyakorlatára jellemző, hogy bizonyos foglalkozások megnevezésénél a szakkör kifejezést használják. Ugyanakkor a foglalkozások (szakkörök) tartal-

mi elemeit (pl. a foglalkozások rendszeressége, tematikája, időpontja, az engedélyezett személyek köre, a használt szerszámok, eszközök tárolása, használata, az esetleges balesetvédelmi szabályok) nem rögzítik.

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy amennyiben a foglalkozások szakköri formában zajlanak, úgy azok működési rendjét szabályozni kell, mert szakkörök csak szervezett keretek között, szabályozott formában működhetnek, amit az intézetparancsnok hagy jóvá.

A programok kihirdetésének gyakorlata, a programok végrehajtásának dokumentálása

A Rendelet 75. § (1) pontjában meghatározottak szerint: „Az elítélt – a házi-rendben előírtaknak megfelelően – jogosult szabadidejében az intézet által biztosított művelődési és sportprogramokon részt venni”. Ezzel kapcsolatosan a vizsgált intézetekben hiányossá nem merült fel, a programokról szóló rendelkezéseket a házirendek tartalmazták.

Az intézetekben kialakult gyakorlat szerint a foglalkozásokról, programokról havi és heti programtervezet (a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben éves tervezet is) készül. A programok időpontjai napi lebontásban is megjelennek.

Az állami és egyházi ünnepek lebonyolítási rendjéről külön végrehajtási terv készül. A terveket a kultúrnevelők állítják össze, figyelembe véve az intézeti hagyományokat, lehetőségeket, valamint a fogvatartottak javaslatait, igényeit.

A programok lebonyolításának időpontjait a fogvatartottak részére hozzáférhető helyen kifüggesztik, illetve a körletfelügyelőknek, körlet-főfelügyelőknek is átadják. Ahol rendelkezésre áll a zárláncú videó hálózat, az aktuális programokat a képűrság oldalain is megjelenítik (pl. Balassagyarmati Fegyház és Börtön). Általános tapasztalat, hogy az azonos időpontban, rendszeresen megrendezésre kerülő foglalkozások időpontjait az elítéltek már ismerik, így az azokon való részvételre már lehetőségük van előre felkészülni.

A programok végrehajtásának tárgyi, személyi feltételei

Az intézetekben a rendelkezésre álló anyagi lehetőségek keretein belül biztosítják a szabadidős és sportprogramok lebonyolításához szükséges tárgyi feltételeket.

Általános tapasztalat, hogy az intézetekben tapasztalható zsúfoltságra tekintettel kevés helyiség áll rendelkezésre a programok lebonyolítására. A fogvatartotti létszámot figyelembe véve kevés a foglalkoztató, a kondicionáló terem, ez alól talán csak a tököli Fiatakorúak Bv. Intézete kivétel. Több intézetben ezeket a helyiségeket zárkának kellett berendezni (Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Balassagyarmati Fegyház és Börtön). Pozitív fejlemény ezen a téren, hogy Budapesti Fegyház és Börtönben, valamint a Márianosztrai Fegyház és Börtönben új sportudvart létesítettek, illetve a régít felújították.

A rendelkezésre álló sporteszközök, egyéb felszerelési tárgyak elhasználódtak, az eszközökből sok esetben csak egy minimális mennyiség áll rendelkezésre.

zésre. Ugyanakkor a vizsgálat során több tapasztalat gyűlt össze arra vonatkozóan, hogy az intézetek – lehetőségeikhez mérten – erőfeszítéseket tesznek a fenti helyzet orvoslására (pl. Pálhalmán az aerobic/kocogó szakkörön résztvevőknek sportruházatot tudnak biztosítani, Márianosztrán a leselejtezett ruházati anyagokból készítettek sportnadrágokat, amelyeket az elítéltek focizás alkalmával viselhetnek).

A programok lebonyolítására rendelkezésre álló személyi feltételek a vizsgált intézetekben változatos képet mutattak.

Pálhalmán az objektumok fogvatartási ügyek osztályvezetői, valamint az objektumvezetők vesznek részt a programok végrehajtásában, a nevelők – a magas csoportlétszámra tekintettel – nem.

Tökölön erre a célra külön közművelődési csoportot működtetnek, és a nevelők is aktívan szerveznek foglalkozásokat.

A Budapesti Fegyház és Börtönben a Programszervezési és Foglalkoztatási Osztály irányításával objektumonként 1-1 fő kultúrnevelő végzi ezt a tevékenységet, és a nevelők is szerveznek foglalkozásokat a csoportjukba tartozó elítéltek részére.

Balassagyarmaton, Vácon, Márianosztrán kultúrnevelők szervezik a programokat, a nevelők ebben a tevékenységben csak kis mértékben folynak bele.

A vizsgálat tapasztalatai szerint az intézetekben igyekeznek kihasználni a külső kapcsolatok adta lehetőségeket. A különböző civil, karitatív szervezetek felvilágosító, ismeretterjesztő, kulturális előadásokat, foglalkozásokat, műsorokat tartanak, illetve adnak elő a fogvatartottak részére.

A tervezett programok gyakorisága, formái, tartalma, szakmai színvonalának értékelése

A vizsgálat megállapításai szerint az ellenőrzött bv. intézetekben a szabadidős programokat úgy igyekeznek tervezni, hogy azok hasznos elfoglaltságot adjanak a fogvatartottak részére a hét valamennyi napján. A hétfőtől-péntekig terjedő időben a szakköröket, és általában a kiscsoportos foglalkozásokat szervezik.

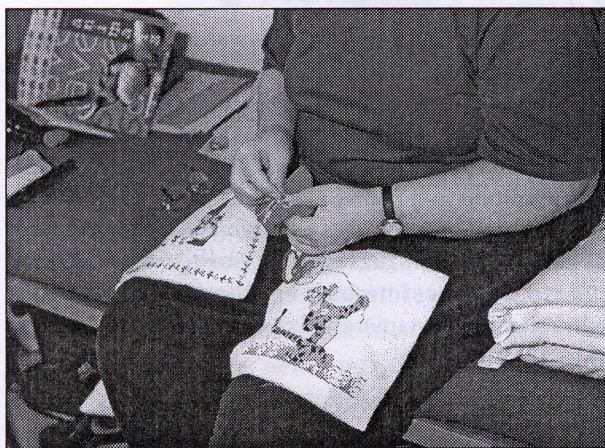
A hétfégi programokat külön tervezik, és ekkor kerülnek megrendezésre az intézeti sportbajnokságok, vetélkedők, műsoros előadások, melyeken nagy létszámú fogvatartotti csoportok vesznek részt. Az állami és egyházi ünnepeinkről – külön tervezés szerint – minden alkalommal megemlékeznek.

A foglalkozások leggyakoribb formái a sakk, olvasó, rajz, barkács és zene szakkörök. A sportprogramok tekintetében valamennyi intézetben biztosítják az asztaliteniszezés, focizás, illetve a kondicionáló terem használatának lehetőségét. Az utóbbi időben több intézetben szereltek fel kosárlabdapalánkokat, és építettek röplabdapályákat.

A foglalkozások alkalmával megszerzett, elmélyített ismeretek, készségek színvonalát a fogvatartottak a rendszeresen szervezett vetélkedők, sportversenyek alkalmával mérhetik le.

Több intézetben működnek zenekarok, énekkarok, színjátszó-körök, amelyek műsoraikkal fellépnek az intézetükben fogvatartott elítéltek előtt. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy a zenekarok és énekkarok, valamint a színjátszók műsoraikat bemutatják más bv. intézetekben is (pl. a tököli roma zenekar fellépett már több bv. intézetben). Hagyományosak az intézeti sportversenyek, bajnokságok. A leg-

jobb eredményt elérték intézetek közötti versenyeken is bemutathatják képességeiket.

A foglalkozások lebonyolításában az intézetek igyekeznek külső segítséget is igénybe venni. Néhány példa: a Budapesti Fegyház és Börtönben és a Váci Fegyház és Börtönben az Anonim Alkoholisták szervezete tart rendszeresen foglalkozásokat az elítéltek részére,

a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben a városban működő Vitalitás SE erőemelő versenyt szervezett az elítéltek részére, továbbá a Kispályás Labdarúgó Szövetség már két alkalommal szervezett focibajnokságot több bv. intézet közreműködésével.

A vizsgálat során megállapítható volt, hogy az ellenőrzött bv. intézetek igyekeznek színvonalas elfoglaltságot biztosítani a fogvatartottak részére a szabad idő hasznos eltöltése érdekében. Törekednek arra, hogy a fogvatartottak érdeklődési körének megfelelő programokat szervezzenek, amelyeken összességében nagy létszámú fogvatartott vesz részt. Ugyanakkor szükséges megjegyezni azt az elvárást, hogy az intézetekben a szabad levegőn való tartózkodás ne jelentsen egyben szabadidős tevékenységet vagy sportfoglalkozást, a kettőnek külön kell válnia.

A vizsgált intézetekben a fogvatartottnak átlagosan, több mint a fele vesz részt rendszeresen valamilyen szabadidős programon. A Váci Fegyház és Börtönben ez a szám meghaladja a 80%-ot.

Valamennyi vizsgált intézetben a programok, foglalkozások mennyiségét elégségesnek tartották, ugyanakkor jelezték, hogy a programok szervezésére rendelkezésre álló anyagi lehetőségek nem elegendők, azok növelésével emelni lehetne a programok tartalmi, szakmai színvonalát.

A jelzett probléma megoldásában a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya úgy próbál segíteni, hogy a 2004-re előirányzott dologi kiadások terhére több anyagi forrást biztosít a bv. intézeteknek, a fogvatartottak részére szervezett művelődési és sportprogramok lebonyolítására.

Összefoglalás

Összességében megállapítható, hogy az érintett bv. intézetekben a fogvatartottak szabadidős tevékenységének tervezése, előkészítése és végrehajtása megfelel az előírásoknak. A művelődési és sportfoglalkozások tartalmas – szinte valamennyi érdeklődési kört lefedő – elfoglaltság lehetőségét biztosítják az erre igényt tartó és érdeklődő fogvatartottak részére.

A fogvatartottak szabadidős és sportprogramok tervezésével és lebonyolításával kapcsolatosan – a vizsgálat során tett megállapítások figyelembe vételével – végezetül néhány javaslatot, megállapítást szeretnék megfogalmazni. A programokon aktívan részt vevő és kiemelkedő teljesítményt nyújtó fogvatartottak jutalmazása feltétlenül történjen meg; a foglalkozásokat rendszeresen, lehetőleg ugyanabban az időpontban ajánlatos lebonyolítani; a nevelők aktívabban vegyenek részt a programok, foglalkozások szervezésében, végrehajtásában, amelyek megtörténtét a fogvatartotti alrendszerben dokumentálni szükséges; a pozitív tapasztalatok hasznosítása érdekében elkerülhetetlen a bv. intézetek együttműködése, a közös rendezvények szervezése; a hét valamennyi napjára célszerű tervezni szabadidős tevékenységet.

Dr. habil. Vókó György

A fogvatartottak helyzete a Holland Királyságban és a Holland Antillákon

A tények helyes megállapításhoz nélkülözhetetlen előfeltétel, hogy korrekt módon, tárgyilagosan közelítsük meg a valós helyzetet. Ismerjük el az eredményeket, de vegyük észre a hiányosságokat, a hibákat, a javítanivalókat is. Ez a megközelítés jellemzi az Európa Tanács Ellenőrző Bizottsága, röviden a Kínzás Megelőzési Bizottság (továbbiakban: CPT) munkáját. A Bizottság tárgyilagos megállapításokat tett a Holland Királyságban és a Holland Antillákon tartott vizsgálatainak alapján írott jelentésében [CPT/Inf (2000) 30] is. Ez az írás tehát nem szubjektív élményekkel átítatott beszámoló, hanem tények, bizonyítékok alapján született megállapításokat tartalmaz.

A holland parlament döntése szerint az előzetesen letartóztatott újabban összesen 16 napig tartható rendőrségi fogdában a börtönbe szállítása előtt. Eddig erre 6 napig volt lehetőség. A döntést a börtönök túlszűfoltóságának elkerülésével magyarázták, a rendőrség viszont azért elégedetlen, mert nincsenek megfelelő helyiségeik és személyzetük az őrizet biztosítására. A CPT jelentése ezt a gyakorlatot csak úgy tartja elfogadhatónak, ha biztosítják a fogvatartott részére a napi 1 órai szabad levegőn tartózkodást, valamint az olvasási lehetőséget. Olyan adatok egyébként nem merültek fel, hogy a rendőrségen bántalmazták volna a letartóztatottakat. Közülük egyesek éppen azt mondták, hogy a velük szemben alkalmazott bánásmód korrekt volt. A helyi rendőri szervek egy 2000. december 6-án kelt rendelettel az ún. Regionális Felügyelő Bizottságok rendszeres ellenőrzése alá is kerültek. Megjegyzendő, hogy van olyan holland bíróság, amely a parlamenti döntés ellenére a – szemben a fenti jelentéssel is – nem tartja törvényesnek továbbra sem az előzetes letartóztatás új módon történő végrehajtását.

A Holland Királyság európai területén, az amszterdami új, 51 zárkás fogdaépületben a körülmények kifogástalanok. 15 zárkában a szokásos bútorokon felül televízió és videólejátszó készülék van; a zárkák WC-vel, mosdóval, telefonhívó készülékkel ellátottak; könyvtár, speciális étkezési lehetőség (vegetáriánus, kóser, tartósítószer nélküli stb.) áll a letartóztatottak rendelkezésére; szabad levegőn tartózkodásra (sétára) naponta kétszer harminc perces időtartam van biztosítva. A fogdában a fogvatartottak megfelelően szabályozott formában kerülhetnek orvoshoz.

A Bloemendaali különleges letartóztató intézet 56 zárkájában 9 személyt tartottak fogva a vizsgálat idején – valamennyien azzal voltak gyanúsíthatók, hogy a testükben kábítószerrel szállítottak. A zárkákban ezért speciális egészségügyi berendezések, videokamerák vannak felsze-

* Hollandia tengeren túli autonóm területe Közép-Amerikában. Terület: 800 km², lakosság: 205 000 (1997).

relve. Nem kifogásolható, hogy az ilyen fogvatartottak csak azután vehetnek részt zárkán kívüli foglalkozásokon, miután bebizonyosodott: nincs a testükben kábítószer. Azt azonban a jelentés kifogásolta, hogy a fogvatartottaknak meztelenül kell közlekedniük a zuhanyozóhelyiséghez vezető folyosón. További kifogásként merült fel, hogy az őrszemélyzet nem kellően képzett az ilyen különleges bűnelkövetők kezelésére, nem adnak a fogvatartottaknak a saját nyelvükön kioktatást a fogdarendről, illetve azok nem kapnak olvasnivalót.

A menedékjogért folyamodók központjában szabály szerint 48 óráig lennének visszatartathatók az itt elhelyezett személyek, de nem ritkaság, hogy 10 napig is ott tartják őket. A vizsgálat időpontjában 130 férőhelyen 40 személy volt, főleg nők és gyermekek, akik a bánásmódot korrektnek tartották.

A Schipholi repülőtér előállító helyiségeit illetően a CPT már 1997-ben ajánlotta Hollandiának, hogy éjszakára elkülönítve őrizték a férfiakat és a nőket. Azóta kialakítottak a férfiak számára egy 12 ágyas, a nők számára egy 6 ágyas hálóhelyiséget; nappali tartózkodási helyiséget televízió készülékkel, továbbá egészségügyi helyiségeket. Külön – videokamerákkal is felszerelt – 11 zárkát a bűncselekményekkel gyanúsítható őrizetesk számára rendeztek be (főként azokat helyezik el itt, akiket kábítószer-csempészetten értek tetten). Könyvtár működik az előállító helyiségekben elhelyezett személyek részére, de azok szervezett munkatevékenységben nem vehetnek részt. A sétahelyiség kicsi, 15 m²-es, alkalmatlan testmozgásra, inkább dohányzásra használják. A repülőtér más részén két kis előállító helyiség van, területük nem haladja meg a 4 m²-t, szellőzésük rossz, itt legfeljebb 6 óra hosszat tarthatók az őrizetbe vettek. A repülőtéren a „kábítószert testükben behozók”, s a kiutasítás folytán elszállításra váró személyek orvosi vizsgálata késedelmes.

Hollandiában nem teljesült az a korábbi CPT ajánlás, hogy a bűnügyekben letartóztatottak számára a nyomozás elrendelésétől kezdődően tegyék lehetővé a védőjükkel való kapcsolattartást azzal az indokkal, miszerint más garanciákról gondoskodnak a rossz bánásmód elkerülése érdekében. Ezt az indokolást a CPT nem tartotta elfogadhatónak, a szervezet szerint erről jogi hatóságnak is kell gondoskodnia.

A vizsgálat során megállapítható volt, hogy a kábítószerral összefüggő bűncselekményekkel gyanúsítottak esetében rendszeresen nem biztosítják számukra azt a jogot, hogy letartóztatásukról értesítést küldjenek; jóllehet ezt a holland hatóságok jelentése szerint csak kivételes esetekben, az ügyész vagy a felügyelő hatóság engedélyével lehet megtenni a nyomozás érdekében. A CPT szükségesnek tartja a feltétel pontosítását.

A Holland Királyság börtöneiben a fogvatartottak száma a bűnözési helyzet romlásával nő, amely fokozott terhelést jelent az őrszemélyzet számára, következésképpen nő közülük – betegállomány miatt vagy egyéb okból – a munkából kimaradók száma. Várható, hogy újabb börtönök építésével ez a gond csökkenni fog.

A Nieuw Vosseveld szigorított börtön a vizsgálat idején éppen átépítés alatt állt – ilyen körülmények között nem volt biztosítható, hogy a készletégi állomány rendkívüli események esetén gyorsan beavatkozzon. Kevés lehetőség volt a fogvatartottak foglalkoztatására, azokat viszont, akik e lehetőségekkel éltek, megalázó testi ellenőrzésnek vetették alá.

Hollandiában szigorított börtönben helyezik el azokat a fogvatartottakat, akik megszöktek vagy erőszakos módon szökést kíséreltek meg, akik megtámadták az őrszemélyzetet, továbbá

a bűnöző szervezetek vezetőit és azokat, akiknek szökése közfelháborodást keltene. A szigorított börtönben elhelyezést a börtönigazgató javaslatára egy bizottság végzi, amely beszerzi elmeorvos szakértő vagy pszichológus, az ügyész, a börtön minősítő osztálya, a bűnügyi felderítő osztály, valamint az érintett fogvatartott véleményét. A CPT álláspontja szerint helyes lenne, ha a védő is közreműködhetne ebben a folyamatban, és az elhelyezés meghosszabbításáról szóló döntések indokolása nem lenne formális. Kifogásolható volt, hogy mellőzték a szociális ügyintéző véleményének beszerzését, és az, hogy a fogvatartottak orvosi vizsgálata – egyes esetekben – az őrszemélyzet jelenlétében történt.

A vizsgált elmeorvosintézetben és ápolóotthonban (amsterdami Szt. Jakab Kezelési Központ és az amszterdami Wittenberg Ápolóotthon) a küldöttség nem észlelt rendellenességet, panasz sem merült fel. Meg kell ugyanakkor vizsgálni annak a Hollandiában tapasztalt gyakorlatnak a törvényességét, hogy a nyugtalan betegeket rövid ideig elkülönítik.

A CPT küldöttsége a Holland Antillákra 2002. február 17-24. között – harmadízben – látogatott. A vizsgálatot a Curaçao-i Bon Futuro börtönben és a Sint Maarten-i Pointe Blanche börtönben, illetve a Bon Futuro fogdában és a Sint Maarten-i központi fogdában folytatták le. A holland igazságügy-miniszter állítása szerint az ottani letartóztató intézetek általános felújítása és reformja folyamatban van, több fogdát bezártak, többet tataroznak, felújítanak.

A központi fogdában észleltek miatt – hónapokig tartanak itt egészségtelen körülmények között (fekhely, ágynemű, takaró nélkül, szabad levegőn történő foglalkozás nélkül) letartóztatottakat – haladéktalan intézkedéseket javasolt a küldöttség:

- csökkentsék a zárkák létszámát két főre,
- adjanak a letartóztatottaknak matracokat és takarókat,
- a 24 órán túli fogvatartottak számára biztosítsanak napi egy óra szabad levegőn tartózkodást,
- a fogdába elhelyezéskor biztosítsák az orvosi vizsgálatot.

2002. július 11-én a Holland Antillák hatóságai tájékoztatták a CPT-t, hogy eleget tettek ezeknek az ajánlásoknak.

A küldöttséghez nem érkezett panasz arra nézve, hogy a börtönökben bántalmazás érte volna a fogvatartottakat. Arra nézve azonban igen, hogy a letartóztatáskor vagy a kihallgatás során a rendőrök bántalmazták a gyanúsítottakat. A CPT ajánlást tett Hollandiának, mely szerint a parancsnokok hívják fel beosztottaik figyelmét arra, hogy ez a magatartás megengedhetetlen, és szigorú büntetést von maga után.

A központi fogdában 34 férőhelyen 55 személyt tartottak fogva, két személyt – a saját kérésére – biztonsági okokból 6-7 hónapja! A zárkák 10 m²-esek, egy személy számára épültek, de 4 személyt tartanak bennük fogva. A mosdó vízellátása nem működött, a fogvatartottak vödörrel használtak, a betonpadlón aludtak, ruhadarabokkal takaróztak éjszaka. Nem volt természetes megvilágítás, a mesterséges fény is gyenge volt. A bútor nélküli cellákban sok volt a szemet, ami vonzza a férgeket. Nem volt jelzőkészülék a nagy távolságra lévő felügyelet elérésére, nem lehetett velük beszélni. Zárkán kívül tartózkodni csak a heti takarítás alatt lehetett, a fogvatartottak semmiféle szervezett tevékenységet nem folytathattak. Két 0,65 m²-es előállító helyiséget az őrizetesként rövid idejű fogva tartására használtak, más objektumok parancsnokai szerint viszont ez hosszabb időn keresztül is megtörtént. A CPT szerint azonban e helyiségek semmiféle fogva tartásra nem alkalmasak, használatukat meg kell szüntetni.

Egy személyt a vizsgálatot megelőző nap óta az ún. „kihallgató helyiségben” tartottak, amely egy 8 m²-es, sötét, berendezés nélküli szoba volt. Ennek használatára kielégítő magyarázatot nem tudtak adni. A fogdába befogadás előtt nincs orvosi vizsgálat. Egy orvos 24 órás ügyeletet tart, amely alatt elérhető, de a fogvatartottak szerint a hívás után hosszú idő elteltével érkezik meg, vagy egyáltalán nem jön az orvos. A Sint Maarten-i központi fogdával ellentétben a Bon Futuro fogdában a körülményeket megfelelőnek találta a Bizottság: a fogdát naponta ellenőrzi az ügyeletes ügyész, szervezett tevékenység azonban nincs.

A Bon Futuro börtönben bántalmazásról nem érkezett panasz, de a felügyelet létszáma oly kevés, hogy nem tudják kellőképpen ellenőrizni a fogvatartottakat, illetve nem tudnak beavatkozni, ha valamelyik bűnelkövető erőszakoskodik a másikkal, ami nem ritkaság. A személyzet alacsony száma miatt a fogvatartottak nem tudják kihasználni a külső cégek által felajánlott képzési lehetőséget sem, csak a tatarozási munkákban, a takarításban és a konyhai tevékenységben vehetnek részt. Nem kellőképpen biztosított az őrszemélyzet továbbképzése sem. Nem lehet végrehajtani a 2001 májusában kiadott börtönsszabályzatban foglaltakat.

A börtönben nincs főállású orvos – holott ez 600 férőhelyes börtön esetében indokolt lenne –, két orvos időnkénti látogatása nem elegendő. Az orvosi vizsgálat nem tér ki a börtönben lévő tisztasági helyzetre, az egészségügyi iratokat hanyagul kezelik. Az üres cellákban gyűjtik a szemetet, emiatt sok a bogár és a patkány; a fogvatartottak számára pénzhiány miatt nem tudják biztosítani a tisztaság fenntartására szolgáló eszközöket. Az ivóvíz nem megfelelő, üledékes, jóllehet az igazgató állította, hogy a laboratórium szerint nem egészségtelen.

A fogvatartottak nincsenek osztályozva, nem tájékoztatják őket arról, hogy milyen feltételek mellett vehetnek részt a börtön kápolnájában tartott vallási szertartásokon, látogatóikkal nem beszélhetnek ellenőrzés nélkül. Nincs lehetőség arra, hogy a távollévő hozzátartozók ritkábban, de hosszabb ideig beszélhessenek a fogvatartottakkal, azaz egyszerre vegyenek igénybe több beszélőre szóló lehetőséget.

A Pointe Blanche börtönben hasonló a helyzet azzal a különbséggel, hogy a megfelelően képzett igazgató a fogvatartottak egy részéből kisegítő felügyeletet szervezett a rend fenntartására. Meglepő volt viszont, hogy nem minden fogvatartott esetében voltak feltalálhatók a befogadáshoz szükséges fogdaokmányok, letartóztatást elrendelő határozatok. Ennek következtében a fogvatartottak nem minden esetben tudták, meddig tarthatók a börtönben.

A jelentés külön is felsorolta a feltárt hiányosságokkal kapcsolatos ajánlásokat, tájékoztatáskéréseket, a küldöttség tagjait és azokat a holland vezetőket, akik együttműködtek a vizsgálat lefolytatásában.

A CPT kifogásolta, hogy Hollandia Igazságügyi Minisztériumának 2002. február 1-jén kiadott körlevele szerint a CPT az egészségügyi adatokhoz az érintett személy egyetértésének beszerzése után férhet. Ez a vizsgálatot nehezéssé tenné, s megzavarhatná az érintett letartóztatottat is. A vizsgálat vége felé ez az akadály elhárult, a CPT küldöttsége hozzáférhetett az egészségügyi iratokhoz is – a körlevelet módosították.

A jelentés szerint a központi és helyi hatóságok természetesen készségesen segítettek a vizsgálatot – az Európa Tanács többi tagállamához hasonlóan – a Holland Királyság európai területén és az Antillákon is.

Fliegaufer Gergely

A német és a magyar büntetés-végrehajtás adatainak összehasonlító elemzése

A külföldi büntetés-végrehajtási intézetekbe látogató delegációk általában a következő kérdéseket teszik fel vendéglátóiknak: Mekkora az intézet befogadó képessége? Milyen az intézet telítettsége? Mennyi az éves költségvetés? Hány főből áll a személyi állomány? A szakmai megbeszélések utáni félhivatalos programokon pedig a testületi tagok társadalmi megbecsültségére és fizetésére vonatkozó tudakozódás is szerepet kap. Ezek a kérdések valóban fontosak, a bv. intézetek működésének alapvető feltételit igyeksenek feltérképezni. A kapott információk alapján nagyjából megállapítható például, hogy az adott intézetben milyen nehézségű a munka, és könnyen kiszámolható, hogy egy testületi tagra hány fogvatartott jut átlagosan. Jelen dolgozat – a német és magyar büntetés-végrehajtás adatainak összehasonlításán keresztül – a fentieket kibővítve további, kevésbé ismert összefüggések feltárása törekszik.

Felmerülhet a kérdés: A hazai adatokat miért éppen Németország büntetés-végrehajtásának adataival vetjük össze? Egyfelől: Magyarország jogrendszere a történelem során szorosan összeforrt a német nyelvterületek, ezen belül Németország joggyakorlatával; ebből adódóan az igazságszolgáltatást – és ezen belül a büntetés-végrehajtást – illetően a természetesnek tekinthető különbségek mellett számos hasonlóság is adódik. Másfelől: a meglévő sokrétű kapcsolatrendszer következtében a magyar büntetés-végrehajtási szakemberek kiterjedt ismeretekkel rendelkeznek a különböző német tartományok büntetés-végrehajtási gyakorlatáról.

A cikk fő forrása – a német adatok tekintetében – a Jörg-Martin Jehle által összeállított *Strafrechtspflege in Deutschland, 2003* (Büntető igazságszolgáltatás Németországban, 2003) című kiadvány, amely kitűnő statisztikai táblákat tartalmaz, a hozzájuk tartozó elemzésekkel együtt. Ezen kívül – ahol szükséges volt – számos, interneten megtalálható dokumentum adatait is figyelembe vettük.

A német igazságszolgáltatás, büntetés-végrehajtás néhány általános jellemzője

Tartományi rendszer, büntetőeljárás, egyes szankciók

Németország tartományai önálló országgyűléssel, törvénykezéssel és államigazgatással rendelkeznek. A szövetségi szintű államigazgatási szervek csupán iránymutató te-

vékenységet vagy nemzetközi jellegű feladatokat végeznek. Németország legtöbb tartományában hiányzik a büntetés-végrehajtás középirányító szerve, amely a mi országos parancsnokságunknak felel meg. A büntetés-végrehajtás központi irányítását az igazságügyi minisztériumok bv. főosztályai látják el.

A német igazságszolgáltatás szervei – a büntetőeljárás stádiumainak megfelelően – a következők: rendőrség, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtás, pártfogó felügyelet. Ezek a szervek mind a tartományi rendszernek megfelelően működnek, sőt még néhány város is önálló tartománynak számít (Berlin, Bréma, Hamburg). Ennek ellenére az illetékesség kérdése, vagy az ebből adódó esetleges nehézségek általában nem földrajzi természetűek.

Az új tartományok közül Brandenburg, Szászország és Tübingia – mondhatni – teljesen felkészült az igazságszolgáltatási feladatok önálló ellátására, de egyes esetekben még nem körvonalazódott, hogy bizonyos keleti tartományi szervek mely nyugati szervezetnek a megfelelői. Másként kifejezve: egyes kelet-német tartományok öröklött közigazgatási rendszere eltér a többi tartomány jelenleg funkcionáló államigazgatási rendszerétől.

A büntetőeljárásban résztvevő szervek jogkörei szinte teljesen egyeznek a magyar szabályozással, a legszembeötlőbb kivétel ezek alól az, hogy néhány tartományban esküdtszék működik. Az eltérésekre még néhány példa: a német büntetőjogban a járművezetéstől eltiltás nem büntetési nem, hanem intézkedés, viszont a kényszergyógyítás önállóan is alkalmazható intézkedés, amelynek foganatosítására külön intézeteket hoztak létre. Abban az esetben, ha az elítéltről feltételezni lehet, hogy nem fog újabb bűncselekményt elkövetni, és legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztésre ítélte a bíróság, az ítélete automatikusan pártfogó felügyeletté változik – ez lényegében a próbára bocsátással egyezik meg.

Testületi tagok

Németországban a büntetés-végrehajtásnál nem hivatásos állományba tartozó (katonának minősülő) személyek dolgoznak, hanem hivatalnokok (Beamte), akik a magyar rendszernek megfelelően köztisztviselőnek minősíthetők. A kezdő testületi tag (Anwärter) nettó bére Németországban kb. 1600 euró. Ezek a személyek még nem jogosultak arra, hogy bv. intézetbe lépjenek, hanem az általában tartományi szinten működő bv. szakiskolák hallgatói. A beosztásba sorolást követően az illetmény összege kb. 2000 euróra emelkedik.

A Németországban tett látogatások során a magyar delegációk számos meglepő dologgal találkozhatnak, ezek közül az egyik a szolgálatszervezés rendje. Németországban a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány (felügyelők) szolgálati rendje nem 12 órás váltási struktúrákban szerveződik. Egy nap három váltás van szolgálatban, egy délelőtti, egy délutáni és egy éjszakai. Az éjszakai szolgálat elvállalása önkéntes, és egy egész hétig tart, majd ezután egy hét szabadság következik.

A fogvatartottak életkori kategorizációja

Németországban életkor szerint a fogvatartottaknak három kategóriája van. Felnőtt korú fogvatartott, aki betöltötte a 21. életévét, „fiatal felnőtt” (Herabwach-

sende) fogvatartott, aki a 18. életévét betöltötte, de a 21-et még nem, míg fiatalok-rúaknak a 14-18 éves fogvatartottak minősülnek.

A fogvatartottak egyes, a statisztikai nyilvántartásokban nem szereplő csoportjai

A német fogvatartotti állomány 0,4%-át kitevő személyek a bv. intézetekben ún. biztonsági őrizet (Sicherungsverwahrung) hatálya alá tartoznak. Az intézkedés egyedi módon, a kiszabott szabadságvesztés büntetés után lép hatályba, és határozatlan ideig tart. Az intézkedést olyan személyekkel szemben foganatosítják, akik különösen veszélyesek a társadalomra, és teljes reintegrációjukra nincs esély. A biztonsági őrizet hatálya alá tartozó személyek jellemző bűncselekménye a több emberen elkövetett szándékos emberölés vagy a gyermek sérelmére elkövetett szexuális jellegű és motívumú emberölés vagy erőszak.

Megjegyzésre érdemes, hogy Németországban (és Ausztriában is) a szexuális jellegű bűncselekményeket sokkal súlyosabban ítélik meg, mint nálunk. A társadalom részéről masszív ellenszenv fejeződik ki a szexuális jellegű bűncselekményt elkövetőkkel szemben, és az az igény jelentkezik a bűnüldöző hatóságok felé, hogy azok a legszigorúbb elbánásban részesítsék az efféle a bűnelkövetőket. Ezek a személyek a bv. intézeteken belül külön csoportot képeznek, de ennek ellenére a fogvatartottak körében nem érzékelhető az a heves averzió velük szemben, mint a magyarországi börtönpopuláción belül.

Kriminológiai – és ezen belül kifejezetten büntetés-végrehajtási – szempontból figyelemreméltó etnikai kisebbségnek számít Németországban az orosz-németek (Rußlanddeutsch) csoportja. Az orosz-németek megjelenése a német társadalomban a '90-es évek közepére tehető, amikor Gerhard Schröder német kancellár liberalizálta a rájuk vonatkozó bevándorlási politikát. A németek a gazdasági és szociális válsággal küszködő anyaországból a második világháborút megelőző időszakban kerültek – sokan baloldalként menekültek – a Szovjetunióba, ahol az ottani politikai rendszernek köszönhetően teljes mértékben integrálódtak. (Oroszországba természetesen a korábbi történelmi idők során is vándoroltak szép számmal németek, például a Volga folyó deltájának környékére és Szentpétervárra.) A két világháború között kivándorolt németek gyermekei már anyanyelvi szinten beszéltek oroszul, mert speciális helyzetük ezt követelte meg. A jelenleg 15-25 éves harmadik generáció viszont teljes mértékben elveszítette német nyelvtudását, de az ő számukra is lehetőség adódott Németországba települni. Ezeknek a fiataloknak jelentős hányada – a nyelvi és kulturális nehézségek miatt – kriminalizálódott Németországban, csoportokba verődve bűnöznek, és rendkívül erőszakos magatartás-mintát követnek. A német büntetés-végrehajtás fiatalokú rezsimjeiben, egyes becslések szerint, arányuk 30-40%-ra tehető. Az egyéb országból érkezett fogvatartottakkal szemben nem elsődleges érdekük a kulturális integráció, mivel német állampolgárok, és az országból nem utasíthatók ki. Ez a – statisztikai nyilvántartásokban természetesen nem szereplő – fogvatartotti csoport kiemelten nehéz feladat elé állítja az egész német büntetés-végrehajtást.

Az összehasonlítandó adatok táblázatai

Az alábbi táblázatokban foglalt adatok objektív mérőszámok, és elviekben minden esetben az összehasonlítás alapját képezhetnék. Azonban, mint látni fogjuk, nincs mindig így: bizonyos adatok fogalmi háttere nem vehető egymással össze, tehát az össze nem vehető adatok a két rendszer közötti különbségekre világítanak rá. Azoknak az adatoknak az összehasonlítását, amelyek nem álltak mindkét „oldalról” rendelkezésre, általában mellőztük.

A börtönrendszerek mindig az adott társadalom szerves részei. Németország gazdasági ereje a fenti adatok szerint jóval felülmúlja Magyarországit. (Nyolcszoros népességszám mellett a GDP tizenhatszoros, tehát az egy főre eső GDP kétszer annyi Németországban, mint nálunk.).

Társadalmi és gazdasági jellegű mutatók (1-6)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
1	terület (km ²)	357 021	93 030
2	lakosság (millió)	82,4	10,05
3	GDP (milliárd USD)	2 160	134
4	GDP/fő (USD)	26 600	13 300
5	GDP növekedés (%)	0,2	3,3
6	migrációs ráta	2,18	0,78

A német oldalról alacsonyabb mértékű GDP növekedés és a magasabb migrációs ráta látszólag ellentmond egymásnak, de voltaképp mindkettő Németország Magyarországnál nagyobb gazdasági fejlettségére utal.

A táblázatban szereplő magyar adatok (7-13)* a 2002-es ERÜBS-ből (Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikából), míg a német adatok a már említett 2003. évi németországi statisztikai kiadványból származnak. A két adatoszlop azonban a statisztikák elkészítésének módszertani különbözősége miatt sem vehető össze valószínűleg. A *szabadságvesztésre ítélték számát* (10) tekintve például a német adat a bíróságok által kibocsátott összes szabadságvesztéssel járó szankciót jelenti, amelyek között értelemszerűen benne foglaltatik a felfüggesztett szabadságvesztés vagy a próbára bocsátás is. Az ennek megfelelő magyar adat viszont a jogerős szabadságvesztés büntetést töltő személyek számát jelenti.

Noha az adatok összehasonlítása a fentiek miatt nem lenne korrekt, a táblázat azt mutatja, hogy Magyarországon a büntetőeljárás jóval hosszabb ideig tart, mint Német-

* A zárójelben található számok ezt követően az összevetendő adatok sorszámát jelzik – a könnyebb megtalálhatóság érdekében.

KITEKINTÉS

A büntetőeljárás adatai (7-13)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
7	ismertté vált bűncselekmények	5 184 536	420 782
8	vádemelések száma	2 714 103	104 700
9	ítéletek száma	517 118	19 903
10	szabadságvesztésre ítétek száma	122 950	12 731
11	az előzetes letartóztatás átlagos tartama hónapokban	1	8,5
12	átlagítélet hónapokban	2 év 24	4 év 2 hó 21 nap 50,7
13	előrelátható átlagos ítélethossz	2 év	nem kiszámítható

országban. Szemlélteti ezen kívül a vádemelések hatékonyságát is: azt, hogy az ismertté vált bűncselekmények közül Németországban nagyobb arányban keletkezik vádemelés, mint nálunk. (E mögött természetesen számos ok áll. Magyarországon például a nyomozó hatóságok – a bűnygek arányait tekintve – kevesebb esetben emelnek vádat, mivel sok esetben a feljelentés nem megalapozott.)

További feltűnő különbség, hogy az előzetes *letartóztatás átlagos tartama* (11) Magyarországon több mint nyolcszor hosszabb, mint Németországban. (Ennek elemzésére később, a szorosan vett büntetés-végrehajtási adatoknál még visszatérünk.) Ugyanígy az *ítéletek hossza* (12), illetve az *előrelátható átlagos ítélethossz* (13) tekintetében is jelentős az eltérés.

Németországban – információink szerint – nem ismert a feltételes szabadság intézménye, ugyanakkor a fogvatartottra kiszabott szabadságvesztés tartama különböző okokból rövidülhet, így például a fogvatartottak munka után járó szabadságát elsősorban az ítéleti idő megváltoztatásával rendezik. Ennek következtében ezeket az adatokat a német nyilvántartás az *előrelátható átlagos ítélethosszként* kezeli. Ez a szám azt az időtartamot adja meg, amelyet a fogvatartott valóban a bv. intézet keretei között tölt, beleértve természetesen a külső munkahelyen töltött időt is. A magyar rendszerben nyilván sokkal nagyobb az eltérés az átlagos ítélethossz, és a valóban a bv. intézetben töltött idő között, elsősorban a feltételes szabadság jogintézménye miatt. Ez a körülmény a fogvatartás gazdasági mutatóit bizonyára jelentősen megváltoztatja, de a hazai vonatkozású adatok nem kérdezhetők le a fogvatartotti alrendszerből.

Az intézetek száma (14), befogadó képessége (15), valamint telítettsége (16) alapvetően Németország Magyarországnál nagyobb gazdasági erejét, a büntetés-végrehajtás decentralizáltságát tükrözi. Németországban egy bv. intézet átlagos befogadó képessége 300-400 fő, és a kisebb intézeteket ún. nem önálló intézetként a központi intézetekhez csatolták. Ezek az intézetek akár 50-60 km-es távolságban is lehetnek a központi intézetektől. Ez a rendszer megkönnyíti a rezsiprofiloknak megfelelő differenciálást, a személyügyi kérdéseket pedig, belső elektronikus levelezéssel intézik. Bajorországban például alig van olyan intézet, amelynek nem lenne mellékintézete.

A büntetés-végrehajtás adatai (14-36)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
14	intézetek száma	222	34 (IMEI-vel)
15	befogadóképesség (fő)	77 795	11 320
16	telítettség (%)	90	147
17	fogvatartottak száma	70 203	16 676
18	fogvatartotti ráta	96	165
19	jogerős szabadságvesztésre ítétek aránya (%)	74,8	72
20	előzetesen letartóztatottak aránya (%)	24,8	28
21	fogvatartottak átlagéletkora (év)	30	33,1
22	felöltt korúak aránya (%)	90	96,7
23	fiatalkorúak aránya (%)	10	3,3
24	külföldi fogvatartottak aránya (%)	29,9	4,5
25	fogvatartottak foglalkoztatási aránya (%)	70	46
26	visszaesés aránya (%)	35	42
27	lopás bűncselekményért elítéltek aránya %-ban	16	34
28	kábítószerral való visszaélésért elítélt fogvatartottak aránya (%)	5	3
29	fogvatartott/nap költség (euró)	99	24
30	testületi tag/nap költség (euró)	160	34
31	szökés (2003)	679	9
32	befejezett öngyilkosság (2003)	79	9

A *fogvatartottak létszámával* (17) kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a nálunk a kilencvenes évek közepétől jelentkező fogvatartotti létszámemelkedés Németországban is tapasztalható. A nyolcvanas évek elejétől a fogvatartotti létszám Németországban majdnem elérte a második világháború utáni adatokat, tehát a korábbi évtizedekhez képes intenzíven emelkedett, majd tíz éven keresztül az ítélkezési reformnak köszönhetően ismét csökkent. Ebben az időszakban lépett hatályba a szövetségi büntetés-végrehajtási törvény is. 1991-től azonban a fogvatartotti létszám ismét emelkedett. Az egykori Német Demokratikus Köztársaságból kb. 7500 fogvatartott került az egyesült Németország büntetés-végrehajtási rendszerébe. (Megjegyzendő, hogy a berlini fal leomlása után Németország területén belül nagy arányú vándorlás indult meg a nyugati tartományok felé). A fogvatartotti létszámemelkedés azonban nem csak az újraegyesítésnek köszönhető, hanem elmondható, hogy ettől az időszaktól kezdve egész Németországban növekedett az ismertté vált bűncselekmények (súlyos testi sértés és rablás) száma, és az ítéletek száma is. Az előzetes letartóztatottak száma azonban az fogvatartotti össznépeséghez képest csökkent, és 1993 óta folyamatosan önállóan is csökkenő tendenciát mutat.

Az utóbbi év során Magyarországon a fogvatartottak létszáma elsősorban a Btk. módosításának következtében (az előzetes letartóztatás tartamának változása) csökkent, míg Németországban csekély mértékben emelkedett, de az utóbbi három év során nem változott jelentős mértékben. Németország egyes tartományaiban ugyanakkor a fogvatartottak létszáma emelkedik. Példa erre Alsó-Szászország, ahol ennek oka az volt, hogy Bréma városának önálló tartománnyá válása miatt az alsó-szász hatáskörbe tartozó fogvatartottak visszatérnek a tartomány börtöneibe, és a korábban odaszállított fiatalok fogvatartottak ellátását sem vállalja tovább Bréma tartománya.

A *fogvatartotti ráta* (18), vagyis a 100000 lakosra eső fogvatartottak száma egy adott ország büntetés-végrehajtásának egyik legfontosabb mutatója. Az Európa Tanács legfrissebb adatai szerint ez Magyarországon 165, míg Németországban csupán 96. Fontos mutató ez a büntetés-végrehajtási rendszer fogvatartottakra vonatkoztatott költségeit illetően is.

Az *előzetesen letartóztatottak aránya* (20) megközelítőleg azonos a két országban. Fentebb már említettük, hogy az *előzetes letartóztatások átlagos hossza* (11) viszont jelentősen nagyobb Magyarországon, tehát a magyar büntetés-végrehajtásnak az előzetesen letartóztatottakkal kapcsolatban felmerülő feladatai is komplexebbek. (Gondolunk itt az institucionalizáció [az önállóság elvesztése] jelenségének kiküszöbölésére, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás, illetve a fogvatartotti programok fontosságára.)

Ehelyütt a költségekre már konkrétan kitérve: az *előzetesek aránya* (20), az *előzetes letartóztatás átlagos tartama* (11), és a *fogvatartotti napi költség* (29) alapján kiszámítható, hogy a magyar állam – arányaiban – több mint kétszer akkora összeget költ az előzetes letartóztatás jogintézményének végrehajtására, mint a nála gazdasági szempontból tizenhatszor erősebb Németország.

A *fiatalkorú fogvatartottak aránya* (23) Németországban 10 %, Magyarországon csupán 3,3%. Ez a nagy különbség azzal főként magyarázható, hogy Németországban nem létezik a magyar fiatalkorúak nevelőintézetének megfelelő intézményrendszer. Németországban működnek olyan intézetek, amelyekben veszélyeztetett, vagy a társadalomra csekély mértékben veszélyes fiatalkorú személyek tartózkodnak, azonban ezek a személyek nem bírósági ítélet, hanem a hatóságok által felállított várólista alapján nyernek elhelyezést ezekben az intézményekben. A német fiatalkorúakkal foglalkozó intézményeknek nincs államigazgatási felügyeleti szerve olyan értelemben, ahogy Magyarországon a fiatalkorúak nevelő intézeteinek az ESZCSM (Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium) az. Ezeket az intézményeket inkább az egyházak, és a civil szervezetek tartják fenn. Feltehető, hogy a Németországban jelentkező, arányaiban magasabb bűnelkövetés, a bűnözésbe újonnan bevonódó fiatalkorú elkövetők számlájára írható. A másik feltevés abban áll, hogy a társadalomra fokozottan veszélyes fogvatartottak nem az egyházak és a civil szervezetek által fenntartott intézményekbe, hanem az önálló fiatalkorú bv. intézetekbe, vagy az egyéb bv. intézetek fiatalkorúak büntetés-végrehajtásra szakosodott részlegeibe kerülnek.

A *külföldi fogvatartottak aránya* (24) Németországban jelentősen felülmúlja a magyar adatot, méghozzá még a *migrációs rátát* (6) is meghaladó mértékben. Ez alapvetően azért van így, mert a gazdaságilag erős államokba nagyarányú migrációs hullám érkezik, és a bevándorlók egy jelentős hányada az általuk elkövetett bűncselekmények miatt – Németországban több mint 23 ezer ember – a bv. intézetekben „tartózkodik”. Magyarországon is növekedni fog feltehetően a külföldi fogvatartottak száma, akik között jelenleg is többségben vannak az életellenes bűncselekményeket és a kábítószerrel visszaélés súlyosabbnak minősülő módozatait elkövető fogvatartottak. A külföldi fogvatartottak kezelése több terhet ró a személyi állományra, és a külföldiek számának növekedése valószínűleg növelni fogja a nem dolgozó elítéltek számát is.

A fogvatartottak foglalkoztatása bizonyítottan csökkenti az intézeten belüli agressziót, a prizonizáció és a hospitalizáció veszélyét, növeli a megküzdési stratégiák tárházát, és ennek eredményeképpen a börtönkörnyezetet a személyi állomány számára is komfortosabbá teszi. Noha a foglalkoztatás mindkét országban központi jelentőségű, a *fogvatartottak foglalkoztatási aránya* (25) Németországban 70%, míg nálunk – a fogvatartotti alrendszer adatai szerint – 46%. A foglalkoztatás nem csupán a munkáltatást, hanem a különböző programokban való részvételt is jelenti mindkét országban.

Németországban a kiürült üzemsarnokokat kedvező feltételekkel vállalkozóknak adják bérbe azzal a kikötéssel, hogy a vállalkozók fogvatartottakat foglalkoztatnak. A vállalkozók a fogvatartotti munka alacsony költségei miatt nyereséget könyvelhetnek el. Ha Németországban a fogvatartott külső vállalkozónál dolgozik, képes a társadalombiztosítási járulék fizetésére, ezért ha esetleg szabadulása után nem talál munkát, nem szorul szociális segélyre, hanem jogosult a munkanélküli járulék kézhezvételére. A gazdaság szinergikus [egymást befolyásoló hatású] folyama-

tainak következtében tehát ilyen módon is növelhető a fogvatartottak reintegrációs esélye.

A börtönökben nemcsak a foglalkoztatás aránya fontos, hanem az is, hogy a fogvatartottak milyen rendszerességgel vesznek részt különböző programokban. Németországban hagyományosan nagyobb hangsúlyt fektetnek a fogvatartotti programokra, mint hazánkban, de szerencsére a hazai helyzet javuló tendenciát mutat. A kilencvenes évek elején hazánkban a fogvatartottaknak csupán 40%-a volt munkanélküli, sajnos ez az arány napjainkra romlott, viszont a fogvatartottak rendelkezésére álló programok köre bővül. Ezen a téren nagy eredménynek számít például a kábítószer prevenciók körletek létesítése 11. bvt. intézkedésében az idei év elején. (Németországban már több mint tíz éve működnek a drogmentes körletek.)

A büntetőeljárás, a büntetés-végrehajtás egyik sarkalatos kérdése a *visszaesők aránya* (26). A jelenséget kétféleképpen lehet értelmezni legalább. Az első értelmezés szerint: Ha a visszaesők aránya magas, az azt jelentheti, hogy a társadalomban jelen van egy masszív bűnözői réteg, ugyanakkor az első büntényesnek számító személyek száma kevesebb, tehát a nem életmódból eredő bűnözés csökkenő tendenciát mutat. A másik értelmezés pedig a következő: Ha a visszaesők aránya magas, az azt jelenti, hogy a börtönökben folytatott reszocializációs programok nem felelnek meg a kívánalmaknak, azaz a börtönökben nem a törvényben megfogalmazott reszocializációs cél érvényesül, hanem az izoláció. (Az első értelmezés szerint a magyar, míg a második szerint a német adatok a kedvezőbbek.) Mindkét kijelentés mellett vannak támogató- és ellenérvek is, a gond csupán az, hogy a két állítás nem zárja ki egymást. A társadalmi visszailleszkedést segítő programok ugyanis más tényezők mellett csökkenthetik a visszaesés arányát, attól függetlenül, hogy mekkora az első büntényesek aránya.

Kézenfekvőnek tünne, ha ezen összehasonlító jellegű dolgozatban olyan statisztikai adatokat is közölnénk, amelyek az elítéltek által elkövetett bűncselekmények fajtáit, azok százalékos megoszlását mutatnák be. Mivel ez az adatsor csak egy külön táblázatban lenne összefoglalható, ennek közlésétől eltekintettünk, „átemeltünk” jelen táblázatunkba viszont két olyan bűncselekményfajtát – a lopásról és a kábítószerrel való visszaélésről van szó – , amelyeknek elemzése fontos tanulságokkal szolgál.

A *lopás bűncselekményért elítélt fogvatartottak aránya* (27) Magyarországon több mint kétszer magasabb, mint Németországban. Lopást – az országoktól függetlenül – általában olyan személyek követnek el, akik között a megélhetési bűnözőket találjuk, de ezek a személyek szinte minden esetben alacsonyabb szocio-ökonomiai státusszal rendelkeznek, mint a többi fogvatartotti csoportok tagjai. A lopás bűncselekményért elítélt fogvatartottak aránya jelentheti az egyes államok a szegénység visszaszorításának érdekében kialakított stratégiájának, és az állami szervek közötti – e téren kifejtett – együttműködés hatékonyságát is.

A *kábítószerrel visszaélést elkövető fogvatartottak aránya* (28) Magyarországon 3%, Németországban 5%. Meglepőnek tűnik a német adat, amikor a külföldi jelen-

tésekben sorra 30-40%-os, vagy még nagyobb arányokat találhatunk. Ennek az az oka, hogy a külföldi nyilvántartások sokszor nem a kábítószerrel visszaélést – mint bűncselekményt – elkövetőket, hanem a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottakat veszik számba. Feltételezhetjük, hogy a magyar börtönökben is nagy a különbség a két csoport létszáma között, ha nem is akkora arányú, mint Nyugat-Európában.

A *fogvatartotti napi költség* (29) adatot – amely saját számításunk eredménye – már az előzetesen letartóztatottak kapcsán alkalmaztuk. Ha ezt az adatot – 99, illetve 24 euró – az átlagitélet (11) hosszával – 24, illetve 50,7 hónap – vetjük össze, azt az eredményt kapjuk, hogy a német költségek majdnem kétszer felülmúlják a magyar költségeket. Mivel azonban Németországban 4,2-szer több fogvatartott van, mint Magyarországon, így a magyar állam – egy bizonyos bűncselekmény miatt kiszabott – szabadságvesztés büntetésre megközelítőleg kétszer annyi pénzt költ, mint a német.

A *testületi tag napi költsége* (30) adat voltaképp nem valós Németország egészét tekintve, hiszen csupán a bajor büntetés-végrehajtás költségvetési és létszám adatai alapján született. (A német büntetés-végrehajtás személyi állományának összletszámára vonatkozóan nem találtunk adatot, így a táblázatban a magyar adat – önmagában álló – közlésétől eltekintettünk.)

A fogvatartási munka – mint akár fizikai jellegű konstans – negatív mutatói lehetnek az olyan adatok, mint a fogolyszökések (büntett alakzat) vagy a befejezett öngyilkosságok száma. Mind a kettő mutató valamilyen formában azt jelzi, hogy a bv. dolgozók milyen hatékonyságú figyelmet fordítanak a fogvatartottakra.

A *szökési* (31) adatok összehasonlításához előzetesen pár megjegyzést kell fűzni. Németországban nem válik el egymástól a „fogolyszökés” büntetti és vétségi formája, azaz a régebben Magyarországon „jogellenes eltávozásként” nyilvántartott esetek és a nálunk szökésnek minősülő cselekmények büntetőjogi megítélése nem különbözik egymástól, sőt nem is minősülnek bűncselekménynek. (Megjegyzendő, hogy Németország 15 tartománya közül ezeket az adatokat 14 állam szolgáltatja a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium részére.)

Magyarországon a tavalyi év során 9 szökés történt, Németországban pedig 679 alkalommal történt jogellenesnek számító intézetelhagyás (Entweichung). Ez utóbbi – az arányokat tekintve is – hatalmas szám. A jogi szabályozás fentebb említett különbözősége miatt: a két adatot nem lehet összehasonlítani. A szökés és a jogellenes eltávozás a büntetés-végrehajtási hatékonysága szempontjából egymástól eltérően értelmezhető. Ha a fogvatartott az intézetből (a magyar értelmezés szerint az intézet zárt részéről) megszökik, az azt jelenti, hogy a személyzet nem megfelelően látja el a szolgálatát, míg ha a fogvatartott a részére egyébként megadott eltávozásról, büntetésfélbeszakításról vagy kimaradásról (Németországban is adott mindhárom lehetőség) nem tér vissza, az a kockázattertelés hatékonyságának csökkenését jelenti. Megemlítendő még, hogy a német gyakorlat jobban elősegíti a fogvatartottak intézetelhagyását, mint a magyar; náluk a szabadulásra való felkészítés és – a

nyitott intézetek esetén – a külső munkavégzés nagyobb hagyományokra tekint vissza, ezáltal kiterjedtebb.

A *befejezett öngyilkosságok* (32) adatára térve: Németországban 2003-ban tízezer fogvatartottra vetítve 11,25 befejezett öngyilkosság történt, Magyarországon ez a szám 5,39, (Németországban a tavalyi évben 79 fogvatartott lett öngyilkos, Magyarországon 9). A fogvatartottak létszámához viszonyítva tehát Németországban majdnem kétszer annyi bebörtönzött személy lett öngyilkos, mint Magyarországon.

Németországban a fogvatartottak valamivel több mint fele egyéni elhelyezésben részesül, ami azt jelenti, hogy a zárkán belül éjjel teljesen egyedül tartózkodik, ezért nagyobb a veszélye annak, hogy az öngyilkossági szándék rejtve marad, illetve, hogy öngyilkossági kísérlet esetén a kísérletet tevő fogvatartott valóban el is halálozik, mert nem jelez senki a személyzetnek. Magyarországon a fogvatartottakat bizonyos időközönként ellenőrizni kell éjjel is, ez így van Németországban is, viszont ott az éjjeli szolgálatokban egy öt-hatszáz fős intézetben gyakran csupán pár testületi tag marad szolgálatban.

A férőhelyek számából adódóan Magyarországon az egyéni elhelyezést elsősorban biztonsági szempontok indokolják: vagy a fogvatartott személye van veszélyben, és meg kell védeni társaitól, vagy a fogvatartott jelent veszélyt a társaira, vagy az intézet biztonságára, és fokozott figyelemmel kísérése indokolt. Az öngyilkosság szempontjából a magas kockázati csoportba tartoznak a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottak, akiknek a száma Magyarországon növekvő tendenciát mutat, de még mindig nem érte el a nyugat-európai szintet.

Az utóbbi években megnőtt nálunk az átszállítási kérelmek száma, amelynek elsődleges indoka nem a lakóhelyhez közelebb való elhelyezés, hanem a fogvatartott társakkal kialakult, másként már nem kezelhető konfliktushelyzet (tartozás felhalmozódása, zsarolás, bántalmazás, sanyargatás). Az uniós alapelveken és a zsúfoltság egyéb hatásain túl ezen körülmények is egyre erősebb indokot jelentenek a magyar büntetés-végrehajtás azon törekvésére, hogy a fogvatartotti férőhelyeket jelentősen bővítse.

Jelen dolgozat a német és a magyar büntetés-végrehajtás aktuális adatainak elemző összehasonlítását tűzte ki célul. Ezen keresztül – ha töredékesen is – megkísérelte bemutatni a német igazságszolgáltatás, illetve büntetés-végrehajtás rendszerét, s – remélhetően – a magyar büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetére és jövőjére vonatkozóan is szolgált hasznosítható adalékokkal.

Lehetséges, sőt biztos, hogy az egyes adat-párok elemzése nem mindig azok szakmai súlyának megfelelően történt meg, viszont, úgy véljük, több esetben sikerült az adatok hátterét megvilágítanunk, s kevésbé ismert összefüggésekre rámutatnunk. Ily módon ezen írás további elemzések kiindulópontja lehet.

A dolgozat, noha nem kifejezetten a két ország büntetés-végrehajtásának költségeit kívánta összehasonlítani, nem került meg ezt a kérdést. Akár az előzetes letartóztatás hossza, akár a fogvatartotti ráta, vagy egyszerűen a fogvatartottak létszáma

felől közelítettük meg a problémát: bebizonyosodott, hogy a magyar állam gazdasági erejéhez képest – arányaiban – több anyagi forrást kénytelen biztosítani a fogvatartottak ellátására, mint a német állam. E téren a büntető politikánkban eszközölt változások, az alternatív büntetések nagyobb arányú kiszabása jelenthet változást.

A büntetőpolitika reformtörekvései csökkenthetik ugyan a túltelítettséget, de ez nem indokolja azt, hogy Magyarországnak nem lenne szüksége több bv. intézetre, több fogvatartotti férőhelyre. A két folyamat kedvező alakulása esetén egy zárkára kevesebb fogvatartott jutna, aminek köszönhetően közelebb kerülhetnének az uniós célkitűzésekhez. Az új intézetek beruházásánál a jövőben törekedni kellene a kisebb befogadóképességű objektumok kialakítására annak érdekében, hogy az új intézetek jobban átláthatóak és könnyebben üzemeltethetőek legyenek, továbbá hogy a fogvatartottak foglalkoztatása – a helyi piaci lehetőségeket kihasználva – nagyobb határfokkal valósuljon meg. Az ilyen jellegű szervezeti felépítés az állomány szempontjából is kedvezőbb lehet, hiszen ez esetben nem kell a munkahelyre annyit utazni, vagy nem kell intézetek mellett működő szállókat igénybe venni. Az ily módon megtakarított költségeket pedig vissza lehetne fordítani a személyi állomány juttatásainak növelésére.

A bevezetőben említettekkel párhuzamban valóban lényeges kérdés a személyi állomány bérhelyzete, mint láttuk: ez Németországban sokkal kedvezőbb, mint hazánkban. A személyi állomány számára biztosított illetmény normalizálásával javítható lenne a testületi tagok kvalifikációja és társadalmi megbecsülése, továbbá nagy valószínűséggel a pályán maradás esélye is növekedne.

Dr. Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Rádióadó a börtönben

A London déli részén található, közel 1200 főnek helyet adó Wandsworth büntetés-végrehajtási intézetben lehetőség nyílt arra, hogy a fogvatartottak beindítsák saját rádióadásukat. A Radio Wannó az első olyan állomás, ahol a műsorok szerkesztésében és vezetésében elítéltek vesznek részt. Az elsősorban csevegő programokat közvetítő rádió egyelőre naponta egy órán át működhet. Az állomás telepítésében a Radio for Development („Rádió a Fejlődésért”) média tanácsadó cég vett részt, az adások megszerkesztésében és az elítéltek szakmai képzésében a BBC London is szerepet vállalt.

A kísérlet létrehozói a többi angliai börtönben is szeretnék stúdiókat építeni, ahol a fogvatartottak beszélgetni tudnának az őket érintő kérdésekről. Fontosnak tartják, hogy a bentlakók minél nagyobb arányban vegyenek részt a Radio Wannó működésében, mivel ez ösztönzően hatna a többi büntetés-végrehajtási intézet elítélteire is.

A Paul Hamlyn és az Esmée Fairbairn Alapítványok – amelyek a program finanszírozásában vettek részt –, úgy vélik, hogy addig kell minél nagyobb hallgatóságra szert tenni, amíg a börtönrádió még újdonságnak számít.

A szakértők szerint ez a program segít az elítélteknek megismerni a rádiózás alapjait, és fejleszti az emberekkel való kommunikációs készségüket. Közelebb hozza a fogvatartottakhoz az oktatási lehetőségeket is, és mivel szakmai képzettséget ad, a későbbi munkához-jutás esélyeit is növeli.

Forrás: Prisoners' radio station on air by Eric Allison. The Guardian, 2004. 01. 28.

A testépítés gondot okoz a dán és a finn büntetés-végrehajtási intézetekben

Dániában a börtönszemélyzet érdekvédelmi szervezete már többször követelte, hogy zárják be vagy alakítsák át az elítéltek által használt edzőtermeket. A szakértők szerint aggasztó a társadalom számára, hogy a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézetekből erősebben és izmosabban távoznak, mint amilyenek a bekezdésükkor voltak.

Az elítéltek a testépítéshez 50 kg-os, vagy ennél nehezebb súlyokat is használhatnak, ezt a börtönszemélyzet korlátozni kívánja. Sokak szerint az eddig súlyemelésre használt edzőtermeket át kellene alakítani olyan tornatermekké, ahol csak az általános fizikai erőnlét megőrzését biztosító eszközök lennének elhelyezve.

A finn büntetés-végrehajtási intézetek is hasonló problémákkal szembesültek. Újabbban igyekeznek gátat szabni a súlyemelésnek, és az ehhez hasonló szabadidős sporttevékenységeknek. Az intézetek azt sem nézik jó szemmel, hogy a fogvatartottak igen nagy mennyiségű szteroid és hormonkészítményt csempésznek be a cellákba.

A szakértők szerint a szigorító intézkedésekre azért van szükség, mert az utóbbi időben megszaporodtak a börtönszemélyzetet ért támadások és fenyegetések, amely mögött a túlzásba vitt izomépítés káros hatását sejtik.

Forrás: Prisoner bodybuild to death by Jary Grünstein. Copenhagen Daily News, 2004. 01. 22. – Bodybuilding programmes and hormones cause concern in Finnish prisons by Raoul Ehrm. Helsinki-Heralds, 2004. 01. 23.

A túlzúsúfoltság krízishez vezetett

Zimbabwe 47 büntetés-végrehajtási intézetében 16600 fogvatartottat lehet elszállásolni, de ténylegesen ennél jóval többen élnek az ország börtöneiben. A túlzúsúfoltság oka egyrészt a lassú ítélkezési procedúra, másrészt pedig az, hogy több börtönrre lenne szükség. A 16600 helyre általában 8000-rel több fogvatartott jut, ami hozzájárul ahhoz, hogy a TBC és az AIDS vírussal fertőzött betegek száma folyamatosan emelkedik. Az Igazságügyi Minisztérium már többször bejelentette, hogy hét újabb büntetés-végrehajtási intézet építését tervezi, de a kivitelezést halogatják.

A Börtönszolgálat hivatalnokai súlyos éllelmezési problémákról számoltak be. Az étrend egyhangú, általában kukoricakásából és főtt káposztából áll. A börtönszemélyzet részéről gyakoriak a hatalmi visszaélések, és sok intézet az alapvető higiéniai követelményeknek sem tud eleget tenni.

Forrás: Overcrowding leads to prison crisis. UN Integrated Regional Information Networks, 2004. 02. 05.

Problémák a nigériai börtönökben

A Civil Liberties Organization (a továbbiakban: CLO) elviselhetetlennek bélyegezte a nigériai büntetés-végrehajtási intézetek helyzetét. A CLO megállapította, hogy korábbi, 1996-os látogatása óta nem változott semmit az elítéltekkel való bánásmód.

A túlzúsúfoltság óriási méreteket ölt, például Kirikiriben a 800 férőhelyen legalább 1800-an, Port-Harcourtban a 304 helyen szintén legalább ennyi fő van elszállásolva. A fertőző betegségek elleni orvosságok sokszor akadozva érkeznek. A tarthatatlan állapotok miatt a CLO ismét reformokat sürget.

Forrás: CLO decries living conditions in Nigerian prisons by Chioma Obinna. Africa Daily News, 2004. 01. 17.

Ecuadorban túlsúfoltak a börtönök

Ecuadorban hírhedtek a börtönök a rossz fogvatartási körülményeiről. A körülbelül 10000 elítélt szálmalmas viszonyok között él. Gyakori az erőszak az intézetek falain belül. Már számos alkalommal előfordult, hogy a fogvatartottak önsanyargatással vagy önkárosítással tiltakoztak a nyomasztó életkörülmények ellen. A szakértők számításai szerint 20 millió dollárra lenne szükség a meglévő büntetés-végrehajtási intézetek fejlesztéséhez és az újak építéséhez.

Forrás: Ecuador declares prisons in state of emergency by Hamid Golpira. Teheran Times, 2004. 02. 15.

Terjed az önkárosítás az angliai és walesi börtönökben

Angliában és Walesben 1998 óta ötszörösére emelkedett a saját testükben kárt tevő elítéltek száma. A Börtönszolgálat is megerősítette, hogy míg 1998-ban 3207, 2003-ban már 14953 ilyen esetet regisztráltak.

Egyes vélemények szerint a számok ugrásszerű növekedésének oka az volt, hogy 2002-ben a börtönökön belül, a fogvatartottak számára is elérhető technikai és műszaki berendezések száma nőtt, és a börtönlakók ezek nem rendeltetészerű használatával is sérüléseket tudtak okozni maguknak. A Börtönszolgálat véleménye szerint a másik ok az, hogy a fogvatartottak 80%-a küzd mentális problémákkal.

A „Sane” és a „Mind” mentális egészségüggyel foglalkozó jótékonyági intézmények rámutattak arra, hogy más tényezők is hozzájárultak a megdöbbentő helyzet kialakulásához. A legfontosabb közülük az, hogy Nagy-Britanniában az utóbbi 20 évben a mentális betegek számára fenntartott helyek száma 50000-rel volt kevesebb a szükségesnél. A megfelelő kezelés nélkül maradók pedig gyakran sodródnak a bűnözés útjára, és követnek el kisebb vagy nagyobb súlyú bűncselekményt.

Forrás: Self-harm soars among prisoners by Eric Allison. The Guardian, 2004. 02. 09.

Új drogteszt Új-Zélandon

Új-Zéland legnagyobb büntetés-végrehajtási intézetében, a Waikeriában, a véletlenszerűen kiválasztott elítéltek 28%-ának lett a drogtesztje pozitív. Ezek az adatok az utóbbi 12 hónap alatt végzett vizsgálatok eredményét tükrözik. Az országos átlag 21%, de a szakértők szerint az eredmények javuló tendenciát mutatnak.

Az új drogteszt programot 1998-ban vezették be Új-Zélandon. Az utóbbi 12 hónapban a Christchurchben található Rolleston Prison – amely a második legnagyobb intézet – elítélteinek 28 %-nál mutatott ki a vizsgálat pozitív eredményt. A

harmadik legnagyobb büntetés-végrehajtási intézetben, a Rimutakában ez az arány 31 % volt. A börtönszemélyzet szerint a Waikeria és a Rimutaka intézetek földrajzi fekvése – mivel emelkedőre épültek – nagyon megnehezíti az odaérkezők megállítását és ellenőrzését. Egyelőre kísérletképpen kiképzett kutyákat – négyet az északi és egyet a déli szigeten – alkalmaznak, amelyek kiszimatolják az autókban behozott kábítószerrel. A látogatókat azonban ez sem riasztja el attól, hogy újra és újra megpróbáljanak kábítószerrel bevinni az intézetek területére.

1. Auckland Prison
2. Mt Eden Prison
3. Mt Eden Women's Prison
4. Waikeria Prison
5. Ohura Prison
6. New Plymouth Prison
7. Tongariro/Rangipo Prison
8. Hawkers Bay Prison
9. Wanganui Prison
10. Manawatu Prison
11. Arohata Prison
12. Rimutaka Prison
13. Wellington Prison
14. Christchurch Prison
15. Christchurch Women's Prison
16. Rolleston Prison
17. Dunedin Prison
18. Invercargill Prison

Forrás: More than a quarter of prison inmates snared by drug tests by Andrew Linen. New-Zeland Herald, 2004. 02. 09.

Börtönkulcsok Skóciában

A Skót Börtönszolgálat felügyelete alatt működő büntetés-végrehajtási intézetek közül tizenkettőben jeladóval ellátott kulcsok használatát vezették be. A kulcsokra szerelt jelzőegység hasonló elven működik, mint azok, amelyeket a múzeumok és galériák alkalmaznak a művészeti alkotások védelme érdekében. A beépített eszköz kis hatótávolságú jelet sugároz, ami megszólaltatja a riasztórendszert, ha a kulcs esetleg kikerülne a büntetés-végrehajtási intézet területéről.

Az új technikai megoldás alkalmazására egyrészt azért volt szükség, mert korábban néhányszor előfordult, hogy pár fogvatartott az elemelt kulcsok segítségével kísérelt meg szökést. Másrészt arra is akadt példa, hogy a börtönszemélyzet egy-egy tagja véletlenül kivitte magával a kulcsot az épületből. Ez utóbbi esetben a börtönzabályok szigorú előírásai miatt új zárat kellett felszerelni.

A bevezetett biztonsági intézkedések garantálják, hogy a kulcsokról a büntetés-végrehajtási intézet tudta nélkül ne lehessen másolatot készíteni, és így a szökéseket is könnyebb megakadályozni.

Forrás: Sensor will stop prison officers taking their keys out of jails by Yakub Qureshi. Daily News, 2004. 02. 15.

Kritika érte a nyitott börtönöket

A Skót Börtön Felügyelőségek megvizsgálták Castle Huntly és Noranside nyitott intézetek 2003. évi működését, és több körülménnyel nem voltak megelégedve. Ugyan sok elítélt jut munkalehetőséghez a börtön falain kívül, ezek száma azonban Castle Huntlyban az utóbbi években csökkenést mutatott.

A fogvatartottak egy része a rehabilitációs program keretében hazamehet a hétvégére, de ez sok esetben a fegyelem lazulásához vezetett. 2003. január és szeptember között mindkét büntetés-végrehajtási intézetből jó néhányan megpróbáltak megszökni.

A Castle Huntly lakóin végzett drogtesztek javulást mutattak, a pozitív eredmény aránya 36%-ról 23%-ra csökkent. Noranside-ban az ilyen irányú vizsgálatok a helyzet rosszabbodását tükrözik, mivel azon fogvatartottak aránya, akiknek a tesztje pozitív lett 17%-ról 20%-ra nőtt.

2003-ban a börtönélet fontos területei, az ételmezés, az elszállásolás, a biztonság és az egészségügyi ellátás támogatásban részesültek. Az elemzés során napvilágra került néhány kedvező adat ellenére, a Skót Börtön Felügyelőségek csalódottak voltak, mivel azt remélték, hogy az intézetek jóval hatékonyabban működnek.

Forrás: Open prison failing inmates by Peter Green. Daily News, 2004. 02. 15.

Castle Huntly

Noranside

Nők az orosz börtönökben

Oroszországban 26 női büntetés-végrehajtási intézet működik, amelyekben körülbelül 47000 női elítéltet szállásolnak el.

A fogvatartottak egy része az otthonától távol eső helyen tölti le a büntetését, mivel nem minden régióban épültek nők számára fenntartott intézetek. Emiatt a kapcsolattartás nehezebbé válik számukra, amely azt a veszélyt hordozza magában, hogy családjuk, gyermekeik könnyebben eltávolodhatnak tőlük. Ez súlyos érzelmi válságot okozhat, a szabadulást követően pedig megnehezíti a társadalomba való beilleszkedésüket. A férfiakat könnyebb lakóhelyükhöz közel elhelyezni, így e szempontból kedvezőbb helyzetben vannak.

Sok szakértő szerint a fenti problémán kívül jobban oda kellene figyelni a női elítéltek intézeti körülményeire, foglalkoztatásukra és a terhes nők élelmezésére is.

Forrás: Prisons for women in Russia by Andrey Nesterov. Pravda, 2004. 03. 25.

Eseménynaptár

2004. január 1-jétől 2004. május 15-éig

Január 20.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet megtartotta – Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter részvételével – 2003. évi ösztövekenységét értékelő s a 2004. évi fő feladatokat meghatározó országos értekezletét. Az értekezletet követően az Igazságügy Minisztérium és a Büntetés-végrehajtási Szervezet vezetői sajtótájékoztatón válaszoltak az újságírók kérdéseire.

Január 27.

A Pálhalmi Agrospeciál Kft. kulcsi oktatósi központjában bemutatót tartottak egy nagyteljesítményű biogáz-erőforráson alapuló energiatermelő üzem lehetséges beruházásáról.

Január 29.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben ünnepélyes keretek között átadták a felújított bírói tárgyalótermet.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben ünnepélyes keretek között megvezérlő adományozott az intézetnek Dr. Szilágyi Dénes, a megyei közgyűlés elnöke.

Február 6.

Kecskeméten, a Tudomány és Technika Házában tartották meg „Az európai uniós csatlakozás küszöbén” címmel a Jogásznapot, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Dél-Magyarországi Régiója képviselőinek részvételével.

Február 9-10.

Dr. Hankó Faragó Miklós, az IM politikai államtitkára látogatást tett a Jász-Nagykun-S-

zolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben február 9-én, illetve a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben február 10-én.

Február 18.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben Donáth László országgyűlési képviselő, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának alelnöke és Dr. Győri István a Sárospataki Református Teológiai Akadémia dékánja megbeszélést tartott az intézet vezetésével a fogvatartottak vallásgyakorlásának kérdéseiről.

Február 20.

A Büntetés-végrehajtási Dolgozók Országos Szakszervezeti Szövetsége az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának aulájában rendezte meg a hagyományosan nagy sikerű Foglár-bált. A bál fővédnöke: Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter volt.

Február 24.

Kirsti Rissanen asszony, a finn Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára veze-

tésével február 24-26. között igazságügyi delegáció tartózkodott Magyarországon. A vendégek megtekintették a hivatalos látogatás keretében a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumát ezen a napon.

Február 27.

A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszék végzős keresztféléves hallgatói – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán tartott ünnepség keretében – átvették tiszti kinevezésüket.

Március 1.

Dr. Csepeli György, az Informatikai és Hírközlési Minisztérium politikai államtitkára látogatást tett a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

Március 5.

A Holland Királyság delegációja az igazságügy-miniszter, Jan Piet Hein Donner vezetésével magyarországi hivatalos látogatása keretében megtekintette a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. számú objektumát.

Március 8.

Tököl Város Önkormányzatának Képviselő Testülete Hoffman Pál polgármester vezetésével kihelyezett ülést tartott a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében.

Március 11.

Dr. Hankó Faragó Miklós, az IM politikai államtitkára látogatást tett a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

Március 11-12.

A magyar büntetés-végrehajtás és a holland Igazságügyi Minisztérium közötti Phare testvérkapcsolati projekt keretében kétnapos konferencia zajlott le Pilisszentkereszten – a fiatalokorúak bv. intézetei és a civil szervezetek közötti kapcsolatok fejlesztése témakörében.

Március 12.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 156. évfordulója és a Magyar Sajtó Napja alkalmából a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán központi ünnepséget tartottak.

Március 15.

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság elnöke – az igazságügy-miniszter előterjesztésére – kinevezte nyugállományú bv. dandártábornokká Dr. Lőrincz József ny. bv. ezredes, a Rendőrtiszti Főiskola főigazgatója nyugalmazott tudományos helyettesét.

Március 17.

A Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Dunántúli Régiójának szakmai egyeztető értekezletét, amelyen a biztonsági és a fogvatartási ügyekkel foglalkozó szakterületek képviselői találkoztak.

A Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben Mojzesné Dr. Székely Katalin egyetemi docens megnyitotta F. Nagy Piroska fotóművész kiállítását.

Március 18.

A Budapesti Fegyház és Börtönben rendezték meg a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete találkozóját.

Március 22.

A Sátoraljaújhelyi Fegyházban 1944. március 22-én történt fogolylázadás és kitörés évfordulója alkalmából rendezett városi ünnepségen Cséri Zoltán bv. ezredes, az országos parancsnok gazdasági helyettese és Dr. Estók József bv. dandártábornok, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnoka koszorút helyezett el a mártírok emlékét őrző emlékparkban.

Március 23.

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a Büntetés-végrehajtási Szervezet Dél-Dunántúli, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben az Észak-Dunántúli Régió intézeteinek parancsnokai a Pártfogó Felügyelői Szolgálat megyei szervezeteinek munkatársaival intézetlátogatással egybekötött értekezletet tartottak.

Március 24.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben tartották az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága kihelyezett ülését Dr. Donáth László alelnök vezetésével.

Április 4.

A mongol büntetés-végrehajtás delegációja, Jamts Choijantsan ezredes, országos parancsnok vezetésével látogatást tett a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnóságán és több büntetés-végrehajtási intézetben. A küldöttség programjain részt vett Taukei Sultan, Mongólia budapesti nagykövete is.

Április 16.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Magyarországi Régiójába tartozó bv. intézetek parancsnokai és a területileg illetékes pártfogók értekezletet tartottak a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben.

Április 22.

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tett látogatást Dr. Hankó Faragó Miklós, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára, aki tájékoztatta a sajtó képviselőit a magyar büntetés-végrehajtás aktuális feladatairól.

Április 23.

Szegeden megalakult a Magyar Kriminológiai Társaság dél-magyarországi regionális szekciója megyei büntetőjogászok, pedagógusok, szociológusok, bűnmegelőzési, bűnüldözési, önkormányzati szakemberek, valamint a rendészeti szervezetek munkatársaik részvételével. A szekció munkájához csatlakoztak az állampusztai, a kalocsai, a szegedi, illetve Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet személyi állományának érintett munkatársai is.

Április 28-29.

A németországi, rheinbachi büntetés-végrehajtási dolgozók tartományi szakszervezetének delegációja meglátogatta a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetet április

28-án, illetve a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetet április 29-én.

Április 30.

A Pálhalmi Agrospeciál Kft. személyi állománya Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása alkalmából ünnepséget rendezett, amelynek keretében emléktáblát avattak, illetve emlékfát ültettek.

Május 4.

A szirmabesenyői Fiatalokorúk Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében szülői értekezletet, azt követően Anyák Napi ünnepséget tartottak.

Május 5.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a Váltó-sáv Alapítvány munkatársai az Európai Unióhoz való csatlakozás témakörében tájékoztató előadást tartottak a fogvatartottak részére.

Május 6.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja szervezésében 380 fő részvételével rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos terepfutó bajnokságát.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. számú objektumában a Markó Művészeti Együttes bemutatta anyaköszöntő műsorát.

Május 7.

Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter és Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok sajtótájékoztatót tartott „A

büntetés-végrehajtás helyzete az európai uniós csatlakozás után” címmel a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. számú objektumában.

Május 8.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a Politikai Elítéltek Közössége emléktáblájánál koszorúzási ünnepséget tartottak.

Május 12.

A Segítő Kezek Alapítvány a Budapesti Fegyház és Börtönben értekezletet tartott.

Május 13.

A Magyar Filozófiai Társaság, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarának Filozófiai Tanszéke és az MTA Szegedi Bizottsága a Szegedi Fegyház és Börtönben tartotta meg 2004. évi konferenciáját.

A büntetés-végrehajtási intézetek, intézmények Parancsnoki Kollégiuma kihelyezett ülést tartott a Fiatalokorúk Büntetés-végrehajtási Intézetében.

Összeállította:

dr. Ilovicsné Török Ágota

Közhasznúsági jelentés

a Segítő Kezek BVD Alapítvány

2003. évi tevékenységéről

I. Általános rész

A közhasznú szervezetekről szóló 1997. CLVI. tv. 19. §-ának (3) bek. e./ pontjában említett szervezetektől a Segítő Kezek BVD Alapítvány 2003. évben semmilyen támogatást sem kapott.

A Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriumának valamennyi tagja társadalmi munkában, díjazás nélkül végezte a munkáját 2003-ban is.

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2003. évben változatlanul nehéz gazdasági körülmények között látta el feladatát. A lényegesen lecsökkent támogatások mellett továbbra is magas az elutasított kérelmek száma. A segélyezések odaítélésekor az Alapítvány kuratóriumának tagjai kellő gondossággal vizsgálták meg a kérelmeket és a kérelmezők anyagi és szociális körülményeit.

Az Alapítvány 2003-ban, 2001 és 2002 után ismét kénytelen volt lemondani a szociálisan rászorult büntetés-végrehajtási dolgozók gyermekeinek ingyenes üdültetéséről, más jellegű üdültetés lehetősége fel sem merült.

Az Alapítvány Kuratóriumában több személyi változás történt, a kuratóriumi tevékenység ennek ellenére folyamatos és zökkenőmentes volt.

II. Számviteli beszámoló

A Segítő Kezek BVD Alapítvány forgóeszközei 2003. december 31-én:	6 043 612,- Ft.
ezen belül: követelések:	6 036 548,- Ft.
pénzeszközök:	7 064,- Ft.
Eszközök (aktívák) összesen:	6 043 612,- Ft.

Saját tőke 2003. december 31-én:	6 043 612,- Ft.
Induló tőke:	750 000,- Ft.
Tőkeváltozás:	3 682 727,- Ft.
Tárgyévi eredmény alaptevékenységből (közhasznú tevékenységből):	1 589 750,- Ft.
Kötelezettségek:	21 135,- Ft.
Ezen belül rövid lejáratú kötelezettségek 2003. december 31-én:	21 135,- Ft.
Források (passzívák) összesen:	6 043 612,- Ft.

III. Költségvetési támogatások felhasználása

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2003. évben nem kapott költségvetési támogatást.

IV. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

A Segítő Kezek BVD Alapítvány nyitó egyenlege 2003. január 1-jén:	4 419 662,- Ft.
2003. évben az összes cél szerinti bevétel:	2 628 908,- Ft.

A bevételek megoszlása:	
a./ Alapítványi támogatás	230 776,- Ft.
b./ Kamat bevétel	23 666,- Ft.
c./ SZJA 1% bevétel	2 374 466,- Ft.

Cél szerinti kiadások: 1 039 158,- Ft.

A kiadások megoszlása:	
a./ Segélyezésre	488 000,- Ft.
b./ Személyi jellegű kifizetés (3 fő)	420 000,- Ft.
c./ Személyi jell. kif. közterhei	101 000,- Ft.
d./ Postaköltség	8 075,- Ft.
e./ Egyéb költségek	22 083,- Ft.
Záró egyenleg 2003. december 31-én:	5 993 612,- Ft.

V. Bevételek és Kiadások kimutatása

1./ Bevételek:	
a./ A büntetés-végrehajtási szervezet dolgozóinak adományai	5 776,- Ft.
b./ A büntetés-végrehajtási szervezettől független, külső jogi személyek támogatása	165 000,- Ft.
c./ Kamatbevétel	23 666,- Ft.
d./ SZJA 1%-ából származó bevétel	2 374 466,- Ft.
e./ Egyéb bevétel	12 755,- Ft.
Összes bevétel:	2 641 663,- Ft.

2./ Kiadások:	
a./ 3 fő rendszeres segélyezése	168 000,- Ft.
b./ 24 fő egyszeri segélyezése	320 000,- Ft.
c./ Postaköltség	8 075,- Ft.
d./ Egyéb kiadások	22 083,- Ft.
e./ 2002. XII. hóra TB+adók átutalása	28 555,- Ft.
f./ 2 fő megbízási díja 2003. évre	420 000,- Ft.
g./ 2 fő után 2003. I-XI. hóra TB+adók átut.	101 000,- Ft.
Összes kiadás:	1 067 713,- Ft.

Záró pénzkészlet 2003. december 31-én:	5 993 612,- Ft.
Követelések:	50 000,- Ft.
Záró pénzkészlet összesen:	6 043 612,- Ft.

2004. május 12.

Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriuma
 Dr. Csernyánszky Lajos
 ügyvezető elnök

Ajánló

Büntető eljárásjog. Szerk. Tóth Mihály. Bp. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp. 2003. 521 oldal. 6944 Ft.

A magyar büntetőjog napjainkban a reformok, a kompromisszumok megkötésének hosszú útját járja. A kísérlet egyik alapkérdése, hogy miként lehet rugalmasabbá, hatékonyabbá tenni az eljárást a benne részt vevő személyek jogainak csorbitása nélkül. A legutóbbi időkig, több mint negyed évszázadig az 1973. évi I. törvény volt hatályban, ezt az új Be. 2003. július 1-jétől váltotta fel.

Az előzményekről annyit, hogy 1998 tavaszán az akkori Országgyűlés elfogadta az 1998. évi XIX. törvényt, amelynek hatálybalépését az akkori új kormányzat, további gondolkodási időt kérve, elhalasztotta. Az ezt követő időszak a korábbi Be. és az új törvény összehasonlításának jegyében telt el.

A könyv szerzői – Bánáti János, Belovics Ervin, Csák Zsolt, Sinku Pál, Tóth Mihály és Varga Zoltán – neves elméleti és gyakorlati szakemberek, akik a törvényt egyidejűleg tanítják, magyarázzák és alkalmazzák. Céljuk nem az volt, hogy az igen részletes, hosszú törvény valamennyi rendelkezését elemezzék, elsősorban nem kommentárt, hanem egy logikusnak szánt összefoglalást, áttekintést kívántak nyújtani, külön kiemelve az új jogintézményeket. A bírói gyakorlat fontosabb, változatlanul aktuális döntéseit is közlik az anyag megfelelő részében, sőt az általánosabb érvényűnek vagy tanulságosnak vélt iránymutatásokat esetenként össze is gyűjtötték az egyes részek után.

A kötet – amelynek szerkezete a törvényi szerkezettől néhol szándékosan eltér, ezzel együtt a struktúra világos, áttekinthető – kiválóan alkalmas az új Be. tanulmányozására.

Büntetőjog. Általános rész. Szerk. Wiener A. Imre. 2., átdolgozott kiadás. Bp. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2003. 358 oldal. 5824 Ft. (Közgazdasági és jogi kiadványok sorozat)

A tankönyv az 1978. évi IV. törvény (Btk.) általános részének teljes körű feldolgozását nyújtja. A kötet szerzői a téma elismert szakértői, akik esetenként több évtizedes tudományos-oktatói és gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek. Újdonság a kötetben, hogy az egyes fejezetek a vonatkozó bírósági gyakorlatot is tartalmazzák.

A könyv tartalma öt fejezetre oszlik. A Jogszabálytan címet viselő anyagrész a büntetőhatalom, a büntetőpolitika, a büntetőjog, a büntetőjogszabály, illetve a büntetőtörvény fogalmait tisztázza. A Felelősségtan című fejezet – többek között – a tényállászerűséggel, a bűncselekménnyel, annak stádiumaival, elkövetőivel, továbbá a felelősséget kizáró, csökkentő és korlátozó körülményekkel foglalkozik. A harmadik anyagrész a büntetéstán kérdéskörét tárgyalja a büntetés elméleti kérdéseitől kezdve, a büntetés kiszabásán, illetve a szankció végrehajtásán át, egészen a fiatalokúakra vonatkozó ren-

delkezésekig. A negyedik fejezet az európai büntetőjogi harmonizáció kialakulásáról, fejlődéséről szóló ismeretanyag, valamint a nemzetközi büncselekmények büntetőjogi szempontú feldolgozásának ad helyet. Az utolsó, Függelék című fejezet ajánlott irodalmat, tárgyszómutatót és egy olyan lexikális életrajzi összeállítást tartalmaz, amely a magyar büntetőjog-tudomány 19. és 21. százai elhunyt művelőinek állít emléket.

A tankönyv a témakör tudományos ismereteit, az aktualitásokat is magában foglaló, szemléletében új összefoglalását nyújtja, amely nemcsak a felsőoktatás hallgatóinak, hanem a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is számon tarthat.

Büntetés-végrehajtási jog. 3., átdolgozott kiadás. Szerkesztette Horváth Tibor. Bp. Rejtjel Kiadó. 2003. 328 oldal. 3980 Ft.

A büntetés-végrehajtási jogi ismeretek első, terjedelmes jogelméleti, jogtörténeti és összehasonlító feldolgozást tartalmazó tankönyvi kiadása 1983-ban jelent meg a BM Kiadónál. Az 1999-ben a Rejtjel Kiadó – Rendőrtiszti Főiskola közös kiadásában megjelent jegyzet feladata elsősorban a büntetés-végrehajtási szervezet hatáskörébe tartozó szabadságvesztés-büntetés, illetve a szabadságkorlátozó intézkedések végrehajtására vonatkozó joganyag feldolgozása volt. 2001-ben, a Rejtjel Kiadó gondozásában megjelent tankönyv már a büntetés-végrehajtási jog teljes joganyagának bemutatásra vállalkozott. (E kiadványról Dr. Vókó György fejtette ki gondolatait a Börtönügyi Szemle 2002. 1. számában.) Jelen kötet – amely a mű harmadik, átdolgozott kiadása – a 2001 és 2003 közötti jogszabályi módosításokat is tartalmazza.

A tankönyv szerkezete lényegében nem változott. Az első rész az elméleti alapvetés után bemutatja az egyes európai államok büntetés-végrehajtási rendszereit. A második és a harmadik rész a szabadságelvonással, illetve korlátozással, míg a negyedik rész az ezekkel nem járó büntetőjogi, büntetőeljárás, rendészeti stb. jogkövetkezmények végrehajtásának jogi szabályozását dolgozza fel. Végül az ötödik rész a büntetés-végrehajtási tevékenység fokozatosan szélesedő jogállami kontrollját állítja középpontba.

A könyv a büntetés-végrehajtási jog ismeretanyagának korszerű összefoglalását nyújtja a felsőoktatás hallgatói, illetve a büntetés-végrehajtási szakemberek számára.

Krémer Ferenc: A rendőri hatalom természete. Társadalmi szerep és foglalkozási kultúra. Budapest. Napvilág Kiadó. 2003. 242 oldal. 1600 Ft.

A könyv szerzője, Krémer Ferenc szociológus, a Rendőrtiszti főiskola docense már régóta foglalkozik a rendőri hatalom természetének tanulmányozásával.

Az első fejezet a rendőrség, a demokrácia és a szociológia összefüggésrendszerét vizsgálja, s – többek között – arra keresi a választ, hogy mi értelmük a rendőrségre vonatkozó szociológiai kutatásoknak. Ezt követően a rendőri hatalom jellegéről, változó társadalmi szerepéről olvashatunk. Két fejezet is foglalkozik a rendőri szubkultúrával, vagyis azzal, hogy miként értelmezik a rendőrök a szervezeti és társadalmi elvárásokat. Ezután a korrupció általános jellemzőit, illetve a rendőri korrupció néhány sajátosságát

állítja középpontba a szerző, aki végül a Zárszóban foglalja össze gondolatait. A kötet végén a hivatkozott irodalom felsorolása, a táblázatok, ábrák jegyzéke, valamint a felhasznált empirikus kutatások rövid ismertetése található.

Krémer Ferenc szerint meg kell ismerni a rendőrség által a politikai mezőben kialakítható társadalmi szerepet, ez jelöli ki azokat a lehetőségeket, hogyan bánjon a rendőrség a társadalmi problémákkal. A magyar rendőrségen belül megfigyelhető szubkulturák eltérő módon válaszolnak a demokrácia követelményeire, ezért eltérő – támogató vagy éppen ellenséges – környezetet teremtenek egy lehetséges rendőrségi reform számára.

Magyar jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. 2., javított kiadás. Bp. Osiris Kiadó. 2003. 440 oldal. 3480 Ft. (Osiris tankönyvek sorozat)

A mű első, 1996-os megjelenése mérföldkőnek tekinthető a magyar jogtörténeti kiadványok sorában. Két kivételtől eltekintve korábban nem született olyan tudományos munka, egyetemi tankönyv, amely a magyar jog történetét önállóan (nem az alkotmánytörténettel együtt) dolgozta volna fel.

A könyv különös jelentőségét az adja a büntetés-végrehajtási szakemberek számára, hogy lapjairól kirajzolódik a magyar börtönügy rövid története is. A büntetés-végrehajtással kapcsolatos fejezeteket a magyar börtönügy történetének talán legjobb ismerői: Mezey Barna és Lőrincz József írták.

A kötet tartalma 4 részre oszlik. Az első rész a jogfejlődés és a jogtörténet kapcsolatát vizsgálja, s áttekinti – többek között – a magyar jogtörténet korszakait. A második rész a magyar magánjog történetét vázolja fel. A magyar büntetőjog történetével foglalkozó harmadik rész tartalmazza azokat a fejezeteket (A büntetések végrehajtása a feudalizmusban, A polgári kori büntetés-végrehajtás, A büntetések végrehajtása a II. világháborút követő évtizedekben), amelyek leginkább lehetnek fontosak, érdekesek a Börtönügyi Szemle olvasói számára. A negyedik rész a perjogok történetét tárgyalja.

A tankönyv arányos tagolású, s ezen túl a szükséges didaktikai és oktatástechnikai szempontokat is következetesen érvényesíti. A könyv részeihez – fejezetekre bontott – irodalomjegyzék társul. Név- és tárgymutató is készült a kiadványhoz, amely nemcsak tankönyvként, hanem kézikönyvként is kiválóan használható.

Neveléstörténet. Szövegyűjtemény. Szerk. Mészáros István, Németh István, Pukánszky Béla. Bp. Osiris Kiadó. 2003. 533 oldal. 4180 Ft. (Osiris tankönyvek sorozat)

A szerkesztők célja az volt, hogy elsődleges forrásokból vett szemelvények közlésével segítsék az olvasó számára a neveléstörténet egyes témaköreinek elmélyültebb tanulmányozását. A könyvben közölt szemelvények műfaja sokszínű: versrészletek éppen megtalálhatók közöttük, mint iskolaszabályzatok, diákfeljegyzések, erkölcsi útmutatók, törvények. De bekerültek a válogatásba a neveléssel, oktatással, iskolával foglal-

kozó jól ismert filozófusok, pedagógusok és írók műveiből vett részletek is. A források így bizonyos értelemben keresztmetszetét adják több ezer év kulturális örökségének is.

A kötet szervesen kapcsolódik a szerkesztők neveléstörténeti tankönyvéhez (Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskolaázttatás történetébe. Osiris Kiadó, 2003.), pontosan követi annak szerkezetét, logikai rendjét, egyes fejezeteinek tartalmát. Annak érdekében, hogy a forrásgyűjtemény önmagában is értelmezhető egészet alkosson, az egyes szemelvények elé általában néhány soros ismertető szöveg került. Ez nem pótolja a tankönyv tartalmilag kapcsolódó helyeinek ismeretanyagát, de megkönnyítheti az elsődleges tájékozódást.

Összefoglalásként megállapítható, hogy jelen szöveggyűjtemény segítségével a neveléstörténetet tanulmányozó olvasók könnyebben megismerkedhetnek az elmúlt korok pedagógiai irányzataival, tanulóival és iskoláival.

Deák Ferenc István

*(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
Szakkönyvtára szerzeményeiből)*

Búcsú Antal Ferencről*

2003. december 7-én meghalt egy ember. Csendesen, nagybeteg, 77 évesen elaludt a kórházi ágyon. Apa volt, nagypapa, dolgozó életet élő ember. Átlagember, de nem átlagos ember; a bv. nyugdíjasa: Antal Ferenc, akit mindenki Feri bácsiként ismert.

Feri bácsi élete maga egy darab történelem. Miskolcon született 1926. július 13-án. Édesapja HM polgári alkalmazott, édesanyja háztartásbeli volt. Szüleinek nyolc gyermeke született, közülük kettő születéskor meghalt. Az elemi iskola után elvégezte a polgárit. Rövid fizikai munka után a mozigépész szakmát szerette volna kitanulni, de közbeszólt a háború vihara, s katonai szolgálatra hívták be a fiatal fiút. Itt került kapcsolatba az ellenállási mozgalommal, a Mokán csoporttal, amely elsősorban a nagy miskolci gyárak gépeinek

leszerelését, és Németországba szállítását próbálta szabotálni. A front elvonultával belépett az újonnan alakult 6. magyar gyalogos hadosztályba. Itt század, majd zászlóalj nevelőtisztként teljesített szolgálatot.

1947-ben elvégezte a Kossuth Akadémia nevelőtiszt tanfolyamát. 1948-ban már a hadsereg politikai főcsoportfőnökségén dolgozott különféle beosztásokban. 1955-ben tudószanatóriumba került, gyógyulása után könnyebb beosztásként a Központi Repülőklub politikai tisztje lett. A forradalom előtt tartalékkállományba helyezték. A forradalom alatt lakásán tartózkodott, amikor egy lövedék becsapódott a szobába, és szilánkjai úgy megsebesítette, hogy egyik szemét el kellett távolítani.

1957-ben jelentkezett a Belügyminisztérium állományába. Első beosztása, az akkor még a BM felügyelete alá tartozó Büntetés-végrehajtásnál, szerkesztőség-vezető volt a Heti Híradó című újságnál, amely az idő tájt indult. '60-ban a Bv. Iskola tanulmányi vezetője, '61-től a Budapesti Megyei Börtön Anyagi Szolgálatának vezetője. Ezt követően az 1963. november 1-én megalakult Bv. Központi Raktár vezetője lett, s maradt is 1984. évi nyugdíjba vonulásáig.

Humán érdeklődése ellenére hamar elsajátította a speciális szakmai ismereteket. Munkáját maximális odaadással, teljes erőbedobással végezte mindig. Sokszor még a család is háttérbe szorult, ha a hivatali munkáról volt szó. Bár tudott kemény és határo-

* A temetésen elhangzott búcsúztató beszéd rövidített, szerkesztett változata.

zott lenni, mégis mindenki szerette, tisztelte őt. Az évek során rengeteg jutalmat kapott, a legmagasabb a miniszter által adományozott „Aranytőr” volt.

Feri bácsi igazi közösségi ember volt, állandóan szervezett valamit. Én is így ismerem meg 1983-ban, amikor a csehszlovák-magyar bv. sportkapcsolatot indította el. Azóta sokunknak baráti kapcsolatai alakultak ki Szlovákiában, főleg a Zselizi Börtön dolgozóival.

Nyugdíjasként sem pihent. A MEASZ-ban dolgozott sajtósként, vezetőségi tagja volt a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének. Büszkén szokta emlegetni, hogy a szövetségben övé a 16-os számú tagkönyv.

Felesége halála összeroppantotta őt – hiányzott a családi otthon melege. Jöttek a betegségek, amelyeket a munkába való belemerülés sem tudott ellensúlyozni. A 75. születésnapját ünnepeltük a telkén, Telkiben. Nagyon felvillanyozott volt, boldognak látszott, szeme csillogása, az akaraterő még a régi Feri bácsié volt, de a fizikai erő már hiányzott belőle. Aztán, mint derült égből a villámcsapás, tudta meg a diagnózist, halálos kór támadta meg máját. Tudta, hogy nincs sok ideje, de szeretett volna még sok mindent elintézni, rendbe hozni.

A halálos ágyon, negyven kilóra fogyva – már csak suttogón beszélve – is a terveit mondta nekem: „Ha jobban leszek, még ezt és ezt meg kell csinálni...”. Meg akarta írni a bv. történetét, emléket szeretett volna állítani néhány, szerinte indokolatlanul elfelejtett második világháborús ellenállónak. Még egyszer elmenni Erdélybe, ismét megkoszorúzni Gábor Áron szobrát, amelynek elkészítését, felállítását '94-ben ő szervezte meg... Látni az unokák boldogulását az életben... Ezekre már nem maradt ideje. A betegség erősebb volt nála – december 7-én csendesen elaludt.

Még arra is volt ereje, azt kérte, csak 2004-ben temessük őt szűk körben, hogy temetése ne zavarja meg a rokonok, ismerősök karácsonyi ünnepét. Nem kért katonai pompát, csak egy csendes megemlékezést.

Sokan úgy vélekednek: az ember pótolható. Nem, nem igaz ez az állítás. Helyettesíthető, munkahelye betölthető, de hiánya pótolhatatlanul mindig megmarad. Az, hogy nincs, sebként égeti a hozzátartozók szívét, míg csak emlékeznek rá.

Győri Zoltán

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

*Appears quarterly * Volume 23, Number 2*

CONTENTS

STUDY

1 Dr. József Vigh: Principles of the criminal justice

13 Dr. Irén Gaál: The practical problems of the current combined punishment

INTERVIEW

25 Dr. Lajos Bodnár: „It is the basic interest of the prison service to join in the crime prevention program” – Conversation with Dr. Katalin Gönczöl, ministerial commissioner on the national strategy of crime prevention

WORKSHOP

33 Dr. Péter Ruzsonyi: Tradition and innovation

49 Lajos Garami - Attila Balogh: The experiences on the application of the light executive rules

65 János Tüske: The practical experiences on the application of the light executive rules in the Bács Kiskun County Remand Prison

73 Dr. Béla Nádasi - Tibor Szodola: The threat of terrorism regarding the Hungarian Prison Service

87 Ede Benedek: Experiences on the application of the free-time and sport programs of the prisoners

OUTLOOK

93 Dr. György Vókó: The situation of the prisoners in The Netherlands and in the Dutch Antilles

97 Gergely Fliegauf: The comparing analysis of the data of the German and the Hungarian Prison Services

109 Dr. Klára Király: News from the prison word

IN BRIEF

115 Calendar of events

119 Report for public use on the activity of the Helping Hands BVD Foundation

BOOKSHELF

121 Ferenc István Deák: Book offerer

OBITUARY

125 Zoltán Györi: Farewell from Ferenc Antal

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Zweiter Band des Dreiundzwanzigsten Jahrgangs

INHALT

STUDIE

1 Dr. József Vigh: Einige Grundsätze der Strafrechtspflege

2 Dr. Irén Gaál: Praktische Probleme der geltenden Gesamtstrafe

INTERVIEW

3 Dr. Lajos Bodnár: „Es ist eine Abc-Interesse des Strafvollzuges, sich zu dem Programm der Kriminalprävention zu schließen“. – Gespräch mit Frau Dr. Katalin Gönczöl Beauftragte des Justizministeriums über die Nationalstrategie der Gesellschaftliche Kriminalprävention

WORKSHOP

4 Dr. Péter Ruzsonyi: Tradition und Innovation

5 Lajos Garami - Attila Balogh: Erfahrungen der Anwendung des lockeren Regimes

6 János Tüske: Praktische Erfahrungen der Anwendung des lockeren Regimes in der Bezirksanstalt Bács-Kiskun

7 Dr. Béla Nádasi - Tibor Szotdola: Terrorgefahr in dem ungarischen Strafvollzug

Ede Benedek: Erfahrungen der Freizeit- und Sportprogramme der Gefangenen

AUSBLICK

8 Dr. György Vókó: Allgemeine Situation der Gefangenen in Holland und in der Antillen

9 Gergely Fliegau: Vergleich der Daten der deutschen und ungarischen Strafrechtspflege

10 Dr. Klára Király: Nachrichten der Gefängniswelt

IN KURZEN

11 Ereignisse

12 Gemeinnützige Bericht über die Tätigkeit der Stiftung „Helfende Hände“ 2003

BÜCHERSCHRANK

13 Ferenc István Deák: Interessante Bücher

NACHRUUF

14 Zoltán Györi: Abschied von Ferenc Antal

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Dr. Vigh József prof. emeritus: A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve

13 Dr. Gaál Irén: A hatályos összbüntetés gyakorlati problémái

INTERJÚ

25 Dr. Bodnár Lajos: „A büntetés-végrehajtásnak elemi érdeke, hogy bekapcsolódjon a bűnmegelőzési programba” – Beszélgetés dr. Gönczöl Katalinnal, az Országos Bűnmegelőzési Bizottság elnökével

MŰHELY

33 Dr. Ruzsonyi Péter: Hagyomány és innováció

49 Garami Lajos–Balogh Attila: Az enyhébb végrehajtási szabályok és a bv. intézet ideiglenes elhagyásával járó jutalmazási módok

65 Tüske János: Az EVSZ alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben

73 Dr. Nádasi Béla–Sztodola Tibor: A magyar büntetés-végrehajtás terrorselekményi fenyegetettsége

87 Benedek Ede: Tapasztalatok a fogvatartotti szabaddidős és sportprogramok végrehajtásáról

KITEKINTÉS

93 Dr. habil. Vókó György: A fogvatartottak helyzete a Holland Királyságban és a Holland Antillákon

97 Fliegauf Gergely: A német és a magyar büntetés-végrehajtás adatainak összehasonlító elemzése

109 Dr. Király Klára: Hírek a börtönvilágból

RÖVIDEN

115 Eseménynaptár

119 Közhasznúsági jelentés

KÖNYVESPOLC

121 Deák Ferenc István: Ajánló

NEKROLÓG

125 Györi Zoltán: Búcsú Antal Ferenctől

**A holland küldöttség meglepetéssel
a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. számú objektumát**

**A mongol delegáció látogatása
a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében**

Ára: 400 forint